

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

AARBOG
FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR ODENSE OG
ASSENS AMTER

XX. AARGANG 1932
V. BINDS 2. HEFTE

BOGLADEPRIS
4 KR. 50 ØRE

ODENSE

I KOMMISSION I HEMPESKE BOGHANDEL
1932

Indholdsfortegnelse.

	Side
Tidligt Ståvnshaand paa Grevskabet Wedellsborg. Af Landsarkivar <i>Hans Knudsen</i>	141
Et Inddæmnings-Projekt fra 1726. (Taarup Strand ved Kerteminde). Af Politimester <i>V. Woll</i>	147
„Militær-Gewalt“ i Kerteminde 1721. Af Politimester <i>V. Woll</i>	152
Kan den historiske Viden om vore Stednavnes Oprindelse have praktisk Betydning for Landmændene? — Af Proprietær <i>Fr. Hjort</i>	156
Fra den gamle nordvestfynske Landsby. Ved Højskolelærer <i>August F. Schmidt</i>	165
Dalum Kloster. Et Bidrag til dets Historie efter Reformationen. Af cand. theol. <i>Johannes Berg</i>	175
Nogle historiske Optegnelser om Helnæs Sogn. Af Folketingsmand <i>J. C. A. Carlsen-Skiødt</i>	187
Odense Slotshave og dens Gartnere. (Nogle supplerende Oplysninger). Af Havearkitekt <i>Johannes Tholle</i>	215
Bidrag til Baag Herreds Historie. Ved Postbud <i>P. Jensen</i> ...	221
Hr. Christen Andersen Holm, Sognepræst i Vigerslev og Vevlinge. Af stud. med. <i>Henry Lauridsen</i>	261
Brudevielsen 1702 i Vævlinge Kirke. Af Landsarkivar <i>Hans Knudsen</i>	267
Tilføjelser	268
Tillæg til Medlemsliste	269
Meddelelser til Medlemmerne	270
Regnskab for 1931	273

A A R B O G
FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR ODENSE OG
ASSENS AMTER

XX. AARGANG 1932
V. BINDS 2. HEFTE

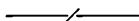
BOGLADEPRIS
4 KR. 50 ØRE

ODENSE

I KOMMISSION I HEMPELSKE BOGHANDEL
1932

Bestyrelsens Medlemmer er:

Proprietær F. Hjort, Baagegaard, Fmd.	} Tillige i Skrift- Udvalget.
Lærer Elling, Søndersø pr. Odense.	
Pastor A. R. Idum, Føns pr. Nr. Aaby.	
Landsarkivar Hans Knudsen, Odense, Sekretær.	
Lehnsbaron H. Berner Schilden Holsten, Langesø, Næstfmd.	
Apoteker de Neergaard, Odense.	
Branddirektør Behrendt, Middelfart.	
Bibliotekar Holck, Assens.	
Forpagter Hansen, Østrup pr. Otterup.	
Gaardejer A. Dinesen, Bukkerup pr. Glamsbjerg.	
Dommerfuldmægtig Dela, Bogense.	
Lærer Olsen, Salby-Torup pr. Kerteminde.	
Revisor Larsen, Odense, Kasserer.	

Tidligt Stavnsbaand paa Grevskabet Wedellsborg.

Af Hans Knudsen.

Ved Forordningen af 4. Februar 1733 indførtes som bekendt Stavnsbaandet for Bønderne over hele Danmark, hvilket var noget helt nyt for Fyn og Jylland, mens Bønderne paa Sjælland og Lolland-Falster indtil 1702 havde været vornede og derved bundne til Stavnen.

Bondens Frihed var dog altid i Fare, fordi den var anset for en Ulempe for baade Stat og Godsejere. Staten havde Brug for Soldater, og under Udskrivningsvæsenets primitive Ordning faldt det naturligt, at det maatte paahvile Godsejerne at skaffe Soldaterne, ligesom de hæftede for Skatterne af deres hele Bøndergods uden Hensyn til, om Bønderne ydede deres Skyldighed. For Godsejerne var det af største Betydning at holde deres Bøndergods besat, hvad der var saare svært i onde Tider, hvor Udbyttet af Driften var ringe, og Befolkningstilvæksten saa ubetydelig, at det var vanskeligt at holde fast paa den fornødne Arbejdskraft og paa Fæstere til ledige Gaarde. Det er derfor ikke mærkeligt, at Godsejerne stræbte efter at faa Baand paa deres Bønder, saa at de blev mindre udsatte for at komme til at staa med øde Gaarde, og det gjaldt da navnlig om at sikre sig de unge Karle, som endnu tjente andre, saa at de ikke drog til Byerne eller andet Steds hen; thi naar de først havde fæstet Gaard og derefter sædvanligvis var kommet i Restance til Herskabet, var de gældbundne Fæstere og kunde ikke slippe derfra uden som Rømningsmænd.

Det maa dog ikke glemmes, at Staten i vanskelige Tider ej heller veg tilbage for at binde Købstædernes Befolkning. Da den skaanske Krig var udbrudt, udgik der 14. Januar 1676 en Forordning, der lød paa, „at ingen i denne Tid uden Øvrighedens Tilladelse maa flytte fra Købstæderne, mens at de, som allerede derfra borte ere og ikke i anden vores Tjeneste findes, skal flytte tilbage igen eller og som Løsgængere paatages,“ og dette Forbud blev endda gentaget 12. September 1679 og skulde ved Magt holdes,

„indtil vi anderledes derom tilsigendes vorder“. En Ophævelse af dette Forbud synes ikke at være bekendtgjort, og Danske Lov af 1683 kom til at indeholde et Forbud mod, at Borgere flyttede fra Byen uden at opsiges deres Borgerskab, hvilken Bestemmelse ikke fandtes i den ældre Lovgivning, men den hindrede jo ikke Flytning i al Almindelighed.

Hvorledes den første Besidder af Grevskabet Wedellsborg, Grev Vilhelm Frederik Wedell, der just ikke berømmes for Humanitet, forsøgte at benytte sig af Soldaterudskrivningen til under den skaanske Krig at etablere et Stavnbaand for Bønderkarle og -Drenge paa Godset, vil fremgaa af følgende Beretning, uddraget af Wedellsborg Birks Tingbøger.

Til Wedellsborg Birketing var Lørdagen den 6. April 1678 indstævnet 130 Bønderkarle og -Drenge fra hele Grevskabets Omraade. Paa Grevens Vegne mødte Delefogden Søren Jensen i Ronæs, og efter at de i alle Retninger udsendte Stævningsmænd havde opnævnt, hvem de havde stævnet, og efter at der var lent Delefogden Lyd, d. v. s. Ordet var givet til ham, tilspurgte han „in genere alle og samtlige de indkaldte og saamange, som her paa Tinge deraf præsenterede, at efter som hans højgrevelige Excellence udi disse besværlige Udskrivningstider sig yderligst haver bemøjet dem fra Soldateri at forskaane og desaarsag ved sær synderlig Vindskibelighed dem hidtil derfra 'liberert, hvilket hans Excellence vilde ydermere efter Mulighed fremdeles, om de da derimod her paa Tinge ved deres Ed dem vil obligere her paa hans Excellences Gods at tjene og forblive, og i Fremtiden, naar deres Evne og Vilkaar og Midler det kan taale, sig Gaarde og Steder paa hans Excellences Gods og Stavn at antage og ikke sig derfra begive vilde enten nu eller udi Fredstid, naar de deres Skyld tilbørlig ligesom paa anden Herskabs Gods kan nyde, at da enhver især, saa mange til Stede er, vilde ved Ed sit Svar give og derhos sin Ed aflægge?“

De indstævnede Bønderkarle var dog for kloge til at paalægge sig selv det edelige Stavnbaand. De første fem, der skulde svare paa denne ejendommelige Stævning, erklærede, „at saa længe de kan faa Husbond og Løn paa Godset lige ved andre, da vilde de blive paa hans Excellences Stavn og sig der ej fra begive uden hans Excellences Minde.“ Paa samme Maade svarede endnu 80 Karle, men da en Mængde af de indstævnede slet ikke havde

givet Møde, krævede Delefogden, at der maatte forelægges dem at møde næste Tingdag i egen Person, uden videre Ophold, „medmindre enhver for sig vil ansvare og undgælde som uhørige og ulydige og derfor lide vedbørlig Tiltale, som de hans højgrevelige Excellences Befaling imod Recessen modvillig findes overhørig.“ Denne Paastand tog Birkedommeren tilfølg, og der udstedtes Tingsvidne om det passerede.

Trods denne Trusel mødte den 13. April derefter kun 4 Karle, som „i alle Maader vedstode at efterkomme hans grevelige Naades Begæring, ligesom de Føns Karle havde indgangen“. Karlene fra Føns havde svaret som alle de andre, „at saa længe de kan faa Løn paa hans højgrevelige Excellences Gods lige ved andre paa andet Gods og paa den Maade nyde deres Skyld, da vilde de ingen anden Steds tjene end paa hans grevelige Naades Gods“. Der blev heller ikke fældet nogen Dom over de udeblevne, men det blev atter forelagt dem at møde næste Tingdag.

Den 20. April var der 16, der mødte eller lod møde for sig og afgav Erklæring ligesom de andre, mens Resten fik Forelæggelse, d. v. s. gentagen Stævning, til at møde næste Tingdag under tilbørlig Straf.

Tingdagen den 27. April bragte dog ikke Sagen videre, „Retten var aaben, til Klokken var halvgangen 2 ungefær, og eftersom ingen efter nogle Ganges Paaraabelse er mødt, der noget haver begært at indføres eller udi Retten at ageres, er Tinget brudt og Tingmændene hjemforlovet.“

Der har naturligvis været saa megen Foraarstravlhed i Marken, at alle helst blev hjemme, men heller ikke de følgende Tingdage blev Sagen mod de udeblevne Karle videre forfulgt trods Truslerne om, at de skulde undgælde som uhørige og ulydige.

Nogen edelig Forpligtelse var det jo heller ikke lykkedes Grevnen at faa fra de andre Karle, og Spørgsmaalet var nu, hvad det hele var værd. De havde dog i hvert Fald givet et Løfte om at blive paa Grevskabet, naar de kunde faa samme Løn der som andre Steder, og det kunde i paakommende Tilfælde blive vanskeligt at bevise, at den givne Løn virkelig var under det normale. Tilmed kunde en Karleløn bestaa af saa mange forskellige Ting af forskellig Kvalitet, at en direkte Sammenligning blev vanskelig. En Sommerløn paa 3 Skp. Byg, 4 Skp. Havre, Vadmæl, Lærred og Sko omtales saaledes i en Retssag 20. April 1678, anlagt af

Birkeskriveren Christian à Kükelsom mod Karlen Claus Andersen, der 8 Uger før Paaske var blevet fæstet til at tjene ham for denne Løn, hvis Værdi jo i høj Grad afhang af disse Naturaliers Kvalitet.

Selv om Greven ikke lod Sagen mod de Karle, der ikke havde efterkommet Stævningen, forfølge, viser Tingbogen for de følgende Aar dog, at han var til Sinds at holde fast paa dem, der havde maattet afgive Løftet om at blive paa Stavnen. Til Tinget 15. Marts 1679 var saaledes indstævnet en Tjenestekarl Laurids Pedersen for at efterkomme hans ved Tingsvidne udgivne Forpligtelse, og Karlen fremstod da „og sig her paa Tinge tilbandt at tjene og forblive paa hans højgrevelige Excellences Stavn og sig ikke derfra uden hans højgrevelige Naades Minde og Villie at begive, mens at være tilbunden paa hans højgrevelige Naades Stavn og Rettighed at bygge og bo, naar hans Midler ham tillader noget Sted der at antage, og fornævnte Laurids Pedersen samtykte et fuldkommen Tingsvidne, eftersom hans højgrevelige Naades Fuldmægtig og han herom toge hverandre i Haand.“ Om trent paa samme Maade gik det 20. September samme Aar Hans Jensen, der tjente hos Jørgen Christensen i Skydebjærg.

I 1680 den 3. April var der atter en Sag af denne Art. Den indstævnte var Knud Mortensen af Haare, og velfornemme Jens Pedersen mødte mod ham og mente, at „den sidst udgangne kongelige Forordning tilholder enhver at blive paa den Stavn og Sted, som han tjener, og ikke vides nogen Forordning, som denne med kan ophæves, haver udgangen.“ Desuden fremlagde han en Genpart af den af Knud Mortensen udstedte Forpligt, hvorefter Sagen opsattes 8 Dage. 10. April var imidlertid Paaskelørdag, paa hvilken der ikke holdtes Ting, og 17. April eller senere findes der ikke noget om den Sag; men en anden Karl maatte den Dag afgive Løfte om at blive paa Stavnen „og ej fra Stavnen sig at begive, under hvad Prætext det og være kunde sig ej derfra at begive, med mindre det udi hans højgrevelige Naades Minde haver.“

I Sagen mod Knud Mortensen er det paafaldende, at en kongelig Forordning paaberaabes, uden at dens Indhold dog nærmere er angivet. Det maa formodes, at der er Tale om en Forordning af 23. Januar 1677 om Soldaters Udskrivelse, der krævede en Soldat af hver 70 Tdr. Hartkorn og paalagde Godsejerne at udtage

Soldaten. Det hedder nemlig i den: „Befindes og nogen for denne Udskrivelses Skyld at være flyt fra sin Stavn og Fødested og rømt paa andres Gods, da skulle de, naar de findes og kendes af deres rette Husbond, hannem straks være følgagtig og til Soldat udlægges, saafremt de dygtige ere.“ Den gjaldt ganske vist kun for den Udskrivning, men 4. November samme Aar kom en ny Forordning, hvorved der udskreves en Soldat af hver 140 Tdr. Hartkorn, og den henviste med Hensyn til Udskrivningsmaaden til den af 23. Januar, hvilket siden gentoges i en tilsvarende Udskrivningsforordning af 5. November 1678; men det led da mod Slutningen af den haarde skaanske Krig, og Freden i Lund sluttedes endelig i September 1679. Intet var opnaaet trods alle Ofre af Blod og Penge, men der blev nu atter Fred i Landet, og al Udskrivning af Bønderkarle til Soldatertjeneste standsede. Hæren skulde atter bestaa af hvervede, og af Hensyn til Udskrivningen var det ikke mere fornødent at binde Bønderkarle til Stavnen.

Spørgsmaalet er herefter, om Greven paa Wedellsborg i Fremtiden vilde gøre Brug af de Løfter, han havde faaet Karlene til at afgive, om at blive paa Stavnen, nu da hans Tilsagn om saa vidt muligt at forskaane dem for „Soldateri“ ikke kunde være af nogen Værdi for dem. Skønt han holdt stramt paa, hvad han ansaa for sin Ret, maa det dog siges, at Birkets Tingbøger ikke vidner om fortsat Forfølgelse af Karle i Henhold til de i Krigens Tid afgivne Løfter. Derimod er der fuldt op af Efterlysninger af Folk, der har staaet i hans Tjeneste og er gaaet bort i Utide, ligesom han stadig maa efterlyse Bønder, der er undvegne fra deres Gaarde, som de paa Grund af Tidernes Slethed ikke kunde svare deres Skyldighed af. Efter Krigen faldt Kapitelstaksten paa Byg i Fyns Stift til 80 Sk. Tønden, og det var en ringe Trøst, at den i 1684 steg til 2 Rd. 48 Sk., da der i det Aar var en saadan Misvækst paa Grund af Tørke, at Syn holdt over Sæden paa Markerne hos Grevskabets Bønder gennemgaaende lød paa, at der ikke kunde avles mere end Udsæden.

Helt undlod Greven dog heller ikke nu at forsøge paa at binde Bønderkarle til Stavnen, naar Lejlighed gaves. Til Tinget 25. Oktober 1684 var saaledes indstævnet en Laurids Jørgensen, da i Tjeneste hos Hans Jull i Middelfart, fordi han mod sit Løfte havde begivet sig bort fra Stavnen. Det var ikke en af de gamle Forpligtelser, der var blevet gravet op imod ham, men efter et

Slagsmaal havde han 8. September 1683 paa Birketinget i Anledning af den Sag og de Bøder, der kunde være Tale om, maattet forpligte sig til at blive paa Stavnen, „saalænge han maa nyde sin Løn og Skyld ved andre Tjenestekarle paa Godset, hvor han bedst kan nyde sin Skyld.“ Herimod hævdede Karlen, at hans rette Værneting nu var i Middelfart. 20. December 1684 dømte Birkedommeren ham vel til, at han skulde indfinde sig paa Stavnen, men om det er lykkedes at faa ham til at efterkomme Dommen, turde være tvivlsomt.

1686 4. December var der atter en Karl, som maatte forpligte sig til at blive paa Stavnen. Det var Hendrik Hansen, tjenende Jørgen Madsen i Udby Mølle. Han havde begaaet Lejermaal med Maren Findsdatter, hvem han ikke vilde ægte, og derefter udstaaet Kirkens Disciplin, men lovede nu „unødt og utvungen at ville forblive paa hans højgrevelige Naades Stavn, uden nogen Modsigelse at paatage sig, hvilket Sted paa velbemeldte Stavn ledig bliver, og hans højgrevelige Naade hannem god kender for at antage og til Beboelse at besidde, saasom hans højgrevelige Naade hannem hans Faldsmaalsbøder for hans Lejermaals Forseelse haver eftergivet.“

Det var dog kun enkelte Karle, Grev Wedell nu fik Lejlighed til at sikre sig, men hans store Forsøg paa at benytte Soldaterudskrivningen til et Stavnsbaands Indførelse havde ikke kunnet gennemføres. Det har blot Interesse som et Vidnesbyrd om, hvor vidt en energisk og egenraadig Godsejer kunde gaa paa egen Haand, thi selv om de paaberaabte Udskrivningsforordninger tilod at føre bortrømte tilbage, hjemlede de ikke saa omfattende Forholdsregler, som han greb til, og navnlig ikke, efter at Krigen var forbi. Han var her kommet for meget forud for sin Tid; først et halvt Hundrede Aar senere godkendte Lovgivningen et endda mere omfattende Stavnsbaand end det, han havde forsøgt at indføre paa sit Grevskab.

Et Inddæmnings-Projekt fra 1726.

(Taarup Strand ved Kerteminde.)

Af V. Woll.

I Aarbogen for 1924 har Forfatteren i en Artikel om Kerteminde Markjorder omtalt den nu tørlagte „Taarup Strand“, oprindelig en Vig af Odense Fjord, der strakte sig Nord om Kerteminde Jorder helt over til Storebælt og næsten skilte Hindsholm fra det øvrige Fyn, — samt at Kerteminde-Tolderen Johan Madsen omkring 1670 gjorde et mislykket Forsøg paa at inddæmme den, men at man ikke før i 1812 naaede at faa Held dertil.

Af en Del Aktstykker, som Forf. har fundet dels i Landsarkivet i Odense, dels i Rigsarkivet, fremgaar det imidlertid, at man ogsaa i 1726 har omgaaedes med Planer om Foretagendet.

En Mand ved Navn Peter Wedel, der betegner sig som „fhv. Flensborg Amts Fiskeri-Forpagter“, indsendte nemlig den 7. Aug. 1726 en Skrivelse til Rentekammeret derom. I Dokumentet, som er affattet paa Tysk, meddeler han, at han i 3 Aar har maattet søge sit Brød snart her, snart der, hos sine Brødre¹⁾ og andetsteds, og under denne Omflakken har han seet en hel Flade mellem Kerteminde og Odense Fjord oversvømmet med Saltvand, et ubrugeligt Distrikt, en halv Mil i Omkreds, som med ringe Bekostning kunde tørlægges ved Inddigning og Sluser og forvandles til Enge og Kornmarker. Nogle Borgere og andre har nu udtalt sig med, at de vilde ansøge Kongen om at maatte lade det inddige og gøre Wedel til Interessent („mich mit Ihnen interessiren zu lassen“). Han ansøger da Rentekammeret om, at nævnte „Revier“ paa Kongens Bekostning maa blive inddæmmet til dennes Interesse og Landets Nytte, og at han maa blive benyttet dertil, saa at han ikke alene nyder en billig „Besoldung als Amplonoer“ (Løn som Entreprenør?), men ogsaa faar overladt en lille Del af Arealet til fremtidigt Underhold.

¹⁾ Mulig var han beslægtet med Claus Johansen Wedel, der var Præst i Munkebo 1695—1748, og som stammede fra Nustrup i Gran Herred i Sønderjylland. — Taarup Strand ligger kun 4—5 km fra Munkebo.

I Odense sad paa denne Tid den dygtige og virksomme Chr. Sehestedt som Stiftamtmand, og da han fik Wedels Ansøgning til Erklæring fra Rentekammeret, nøjedes han ikke med at sende Magistraten i Kerteminde en skriftlig Forespørgsel, men kørte selv ud og saa paa Forholdene.

Magistratens Udtalelse, dateret 23. August 1726, fortjener at anføres i sin Helhed. Den lyder saaledes:

„Hvad man til Beskaffenhedens Oplysning om det her strax ved Byen under Saltvand beliggende Distrikt, som forhen af afgangne Tolder sal. Johan Madsen har været inddiget, en Del af egen Erfarenhed, en Del af endnu levende gamle Mænds Beretning derom har kunnet formaaet, vil man Deres Excellence ved følgende underdanigst have forestillet:

- 1) Findes berørte Distrikt langt fra ikke af den Distance, som formærkes være andraget.
- 2) har det sit Indløb af Midskov Gab fra det store Bælt og igen løber ud her ved Kerteminde i Stranden, saa at det lettelig er at slutte ved og efter Foraars gemenlig forefaldende høje Vande dette vil paafølge, at ifald der saaledes paa den Maade, som ved Inddæmning sker, skulde for Strømmen blive stoppet, det da uimodsigelig vilde paafølge, at de paagrændsende Proprietairers Bøndergods og Jorder under det derved extraordinær voksende høje Vande vilde staa i Fare for stor Skade, som er en Post en og anden, som ellers mulig kunde have gjort sig samme Tanke, som forhen afgangne sal. Tolderen sig har forestillet, at ville møde dem til Anstød.

Tilmed for det 3. vil en Del gamle Mænd forsikre, at da det sidst var inddiget, skulde det ved en Springquelle være opsprungen, som efter deres Formening ikke lettelig skulde kunne stoppes, hvilket og den sal. Tolder med alle sine Midler og Verdsens Vel færds Forlis maatte befinde.“²⁾

Af Stiftamtmandens Erklæring til Rentekammeret, dat. 24. s. M., sees det, at han har foretaget en grundig Undersøgelse af Terrænet, idet han baade har kørt rundt om hele Arealet, og „hvor muligt var“ ogsaa igennem det og blandt andet beset Re-

²⁾ Johan Madsens Bo var insolvent; de store Gældsposter, der paa hvilede det, var mulig Laan til Inddæmningsarbejdet; saaledes havde Rigets Marskal Christoffer Kørbitz 558 Sldl. tilgode, Borgmester Baltzer Sechmann i København 724 Sldl. og den kendte Abel Cathrine 636 Sldl. (Kerteminde Skiftebog 14. Juni 1675.)

sterne af Tolderens gamle Dige. Imidlertid fandt Stiftamtmanden, at Inddigningen baade vilde blive meget kostbar, vanskelig at vedligeholde og ikke af saa stor Nytte som angivet, saasom en stor Del af Arealet bestod i Sandbund, „som intet producerer“. Hans Skrivelse ender med et Forslag om, at Ingeniør Joachim Frederik Ramus, som har været i Oldenburg hos Geheimeraad og Overlanddrost Sehestedt for at istandsætte Diger der (se Biogr. Lex. XIII. 388), maa blive sendt til Fyen for at bese Forholdene.

Allerede den 12. September s. A. traf Kongen imidlertid følgende Beslutning, der meddeltes Sehestedt:

„Der maatte først undersøges, hvem dette Land egentlig tilkom, som skal inddiges, om det hører Byen eller Proprietair Brygman ³⁾ til, og siden maatte og undersøges, hvor højt Bekostningen sig vilde beløbe, og hvad for a vantage man siden deraf kunde vente.“

Stiftamtmanden anmodede imidlertid Ingeniør-Major Henrik Tønstedt i Nyborg om at tage sig af Sagen, og denne Officer, som tidligere under General Scholten havde deltaget i Digearbejder i Holsten, indgav da et Forslag, dat. 9. Oktbr. 1726, som findes i Landsarkivet (Odense Amts Arkiv Pk. 269). Paa Dokumentets 2 Indersider findes en Kortskitse over hele Arealet; den kan, uagtet den er stærkt medtaget af Fugtighed, endnu tydes og synes at stemme helt godt med Forholdene, som de sees endnu. Tolderens Dige er anført derpaa, vel 15—1600 Meter fra Odense Fjord, hvorimod Tønstedts Forslag lægger Diget meget nær Fjorden, lidt Syd for den nuværende Dæmning, hvor Lavningens Bredde kun er ca. 100 Meter. — Forøvrigt sees det af Forslaget, at Tønstedt har opmaalt hele Arealet til 4,666,510 Kvadratalen, altsaa godt 330 Td. Land; i den første Tid vil det efter hans Mening kun være tjenligt til Græs, men med Tiden vil der kunne avles Sæd derpaa.

Han tænkte sig Arbejdet udført ved Soldater, idet det gennem det 17.—18. Aarhundrede var ret almindeligt at anvende dem som en billig Arbejdskraft til alle større Arbejder paa kongelige

³⁾ Oberstløjtnant Godske Brüggemann ejede Ulriksholm i Kølstrup Sogn fra 1702 til 1730. Til Ulriksholm hørte endnu i 1794 Gods i Drigstrup Sogn, der ligger umiddelbart Syd for Taarup Strand, se Hist. Aarb. IV. 681.

Slotte, Fæstninger o. l., baade Jordarbejder og Bygningsforetagender. — Der vilde da medgaa en hel Sommer, beregnet til 120 Arbejdsdage, med en Styrke paa 10 Underofficerer, 250 Mand og 1 Tambur — den sidstnævnte havde man vel Brug for til at slaa Reveille og Retræte eller andre Signaler — og beregnet efter en Arbejdsløn af 6 Skilling daglig pr. Mand vilde Udgifterne blive 1957 Rdl. 3 Mark, hvortil yderligere kom 400 Rdl. til Redskaber, saasom Skubkarrer, Hakker, Spader, Løbeplanker og „Vandskufler.“⁴⁾

Stiftamtmanden sendte d. 12. s. M. Forslaget til Rentekammeret med den Udtalelse, at han „efter sit Tykke og ringe Omdømme“ fandt Kortet „meget vel og omstændelig forfattet“, hvorhos han tilføjede, at Majoren mundtlig havde udtalt, at ingen af de tilgrænsende Lodsejere kunde finde sig forurettet ved Indgrøftningen, naar kun denne nøjagtig fulgte den paa Kortet viste Linie.⁵⁾

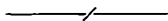
Spørgsmaalet om Ejendomsretten til Arealet lykkedes det — saavidt det kan sees — ikke at faa klaret. Skønt Stiftamtmanden den 12. Oktbr. 1726 erindrede Magistraten derom, fik han dog intet Svar derpaa, og en fornyet Forespørgsel til ham fra Rentekammeret den 19. s. M. synes ej heller at have frugtet. Det maa vel ogsaa have haft sine Vanskeligheder at oplyse, hvem der var Ejer af et Grundstykke, der til Stadighed var oversvømmet af Saltvand og formodentlig hidtil anseet for værdiløst. Sagen synes i hvert Fald at være gaaet i Staa paa dette Punkt, hvad enten det skyldes Tvivlen om Ejerforholdet, eller man har fundet den anslaaede Udgift ved Foretagendet for stor i Forhold til det mulige Udbytte. Det er i hvert Fald ikke lykkedes at finde flere Aktstykker om den, og Peter Wedel har vist næppe faaet noget ud af sit Projekt.

Da man i 1812 endelig havde faaet Inddæmningen gennemført, skete Fordelingen af det tørlagte Land ved en Forretning, der af-

⁴⁾ Det ses ikke, at der er regnet med den meget væsentlige Udgift, der vilde medgaa til at holde Vandet borte, naar Arealet var tørlagt. Endnu den Dag i Dag maa der omtrent stadig holdes en Vind- og Petroleumsmotor igang dertil, idet Arealets laveste Punkt ligger 1 Meter under daglig Vande i Storebælt.

⁵⁾ Derved vilde man formodentlig ikke indgrøfte mere, end hvad der sædvanlig stod under Vand, altsaa var ubrugeligt for Naboerne.

holdtes i Kerteminde den 8. Maj 1816 under Ledelse af Stiftamtmand Cederfeld de Simonsen, saaledes at det deltes mellem Kerteminde Kommune, Hovedgaardene Lundsgaard, Hverringe og Brolykke samt nogle enkelte Selvejere i Drigstrup Sogn, en Ordning, der bifaldtes ved Reskript af 25. Juli 1816 („Taarup Strands Protokol“ i Byraadets Arkiv i Kerteminde). De enkelte Lodsejere bidrog i Forhold til deres Areal til Fællesudgifterne ved Pumpning, Grøfteoprensning o. l., indtil der i 1924 oprettedes et „Pumpelag“ mellem Lodsejerne, og en „Partsfordeling“ af Udgifterne finder nu Sted.

„Militær-Gewalt“ i Kerteminde 1721.

Af V. Woll.

Gennem Størstedelen af det 18. Aarhundrede var Kerteminde Garnisonsby, snart for Fodfolk, snart for Rytteri, og Tilstedeværelsen af Datidens Militær, der jo for en stor Del bestod af hvervet Mandskab, har næppe altid været en Behagelighed for Byens civile Befolkning. — En ejendommelig Tildragelse fra 1721, da der laa et Kompagni Infanteri indkvarteret (vistnok af „Fynske nationale Infanteri-Regiment“), omtales af Provst Bøgh i hans omkring Aar 1770 forfattede Haandskrift om Kerteminde, der findes i Landsarkivet for Fyn. — Han nævner som Kompagni-Chefer ved Aarhundredets Begyndelse først Kaptajn Schmidt, dernæst Major Scharffenberg og endelig fra Fredsslutningen 1719 Kaptajn Stack, „som siden blev Oberst og Kommandant paa Flekkerø i Norge“ (en lille, tidligere befæstet Ø ved Indløbet til Christianssand). — Derefter fortsætter Bøgh (Haandskriftets pag. 158):

„I hans Tid, nu ungefær 50 Aar siden, tildrog sig en mærkelig Passage, som vore Efterkommere sildig vil glemme at fortælle. Her skete et Bryllup i Sognepræsten Sebastian Friis's Hus; Brudgommen var Rasmus Møller, forhen Collega¹⁾ her i Staden, da Degn til Dalum og Sanderum Menigheder, Bruden Anna Kirstine Richardt, en Søsterdatter af bemeldte Sognepræst Friis, og Bryllupsdagen d. 3. Juli Aar 1721. Lystigheden gik vel først temmelig vidt, men en uformodentlig opkommende Uenighed gik siden langt videre, thi paa den ene Side lod man Trommen røre for at samle Soldatesqven, men paa den anden Side ringede man med Stormklokken for at samle Byens Indvaanere, da det saa ud til en hel Bataille, hvorved Overmagten skulde enten tilkendes Byen eller Garnisonen. Det var altsaa paa det nærmeste kommet til et offentligt Oprør, hvilket blev dog ved de Fornuftigeres Raad og Opførsel betimelig stillet og alting saa ganske dæmpet, at der til alles Forundring blev hverken Sag eller Klage. Historien var ikke værd at nævne, naar den var ikke altfor meget bekendt. Jeg tier og med Flid alle Particularia,²⁾ endskøndt der tildrog sig mange usædvanlige og hel sælsomme Ting.“

1) „Hører“, Lærer ved Latinskolen.

2) Enkeltheder.

Enkelthederne ved Optrinet, som Bøgh, endnu 50 Aar senere, har fundet det rettest at dække over, tør man vel nok nu, da et Par Aarhundreder er forløbne, fremdrage fra Glemselen; de giver os et fyldigt Billede af Holbergtidens stortalende Soldat, der — i alt Fald naar Drikken gik ind og Forstanden ud — ansaa Børgereskabet for „Canaille“ og „Hundsfoter“, mod hvem alt var tilladt, og vi ser ovennævnte Kaptajn Stack som den uheldige Hovedperson i Begivenheden, hvad Bøgh ogsaa er hensynsfuld nok til at fortie. Den skal i det følgende berettes paa Grundlag af Aktstykkerne i Landsarkivet („Odense Amts Arkiv“ Pk. 269) og Kerteminde Retsbog.

Den velærværdige Hr. Sebastian Friis, hos hvem Bryllupsfesten stod hin 3. Juli 1721, boede i den store Gaard Nord for Kirken (nu Nr. 6—8 paa Langegade), hvis endnu delvis bevarede knægtbyggede Bindingsværk-Façade er en af Byens Seværdigheder, bygget i 1630 af Raadmand Karsten Iversen. — Da Bryllupsmiddagen var indtaget Kl. ca. 6 Eftermiddag, kom Kaptajnen, „som blandt andre honette Folk var inviteret“, i Haandgemæng med Rektor Poul Landts gamle Fader, Sogndegn Jørgen Poulsen i Vissenbjerg, der ligesom Sønnen var blandt Gæsterne. Aarsagen dertil oplyses ikke, men Kaptajnen kom ud fra Præstens Storstue med den gamle Mand i Haaret og slæbte ham ud i Forstuen. Rektor Landt, der naturligvis vilde forsvare sin Fader, blev slaaet, saa Blodet randt ned paa hans Klæder, og hans Penge raslede fra hans Lommer ud paa Gulvet. Han lod derfor den 28. Juli og den 11. August føre Vidner ved Bytinget til Oplysning om Optrinet, der i Retsbogen med Datidens ejendommelige Prokuratorsprog betegnes som „ubillig og utilbørlig Medfart og Handling mod Poul Landts gamle Fader, Kaptajnens og hans indfaldne Soldaters haarde og uforsvarlige Anfald og Omgang mod Poul Landt til Saar paa Legemet, Tab i Lommen og Skade paa Klæderne i Hr. Sebastians Hus“.

Desværre har ikke mindre end seks af Vidnerne — og maaske endda de interessanteste, saasom Sognepræsten selv, Raadmand Schøthz Hustru og (Klokke?) Jakob Baltzersen — ikke afgivet Forklaring i Retten, men benyttet den i Danske Lovs 1—13—4 hjemlede Ret for „fornemme Folk, som ikke pleje at søge Ting“, til at sende skriftlig Forklaring, som næppe findes mere. — Man maa altsaa nøjes med de mindre fine Folks Vidnesbyrd, som er ind-

ført i Retsbogen, men blandt disse Vidner er dog selve Brudgommen og Byens Prokurator, Monsieur Jens Brun, med flere. Et Par af Vidnerne havde seet, at Kaptajnen rakte Armen ud ad Vinduet og raabte paa sine Soldater, som stod paa Vagt udenfor, at de skulde komme med deres Geværer med paasatte Bajonetter; en Soldat sprang ind gennem Vinduet og aabnede Gadedøren for nogle af sine Kammerater, medens andre Soldater stod paa Hr. Sebastians Trappe og stak med Bajonetterne ind ad Vinduerne i Storstuen, kort sagt, en Scene, hvor det gik adskillig mere drabeligt til end ved Jakob v. Thybos Storm paa Leonoras Hus. — Man tør jo nok formode, at Kaptajnen er gaaet af med Sejren, men Krigslykken er antagelig gaaet ham til Hovedet, thi allerede ved Syv-Tiden fik Byens Borgmester, Johan Adam Merchiel, der boede lige over for Præsten, ganske uventet en Forskrækkelse ved Kaptajnens Besøg. Hvad han vilde hos Borgmesteren, faar man ikke at vide; maaske vidste Kaptajnen det ikke selv. Borgmesteren kan i alt Fald ikke have fornærmet den vældige Krigskarl ved Bryllupet, da han havde været lidt upasselig og derfor var bleven hjemme. Han sad nu fredelig i sin Stue ved en Kop The sammen med begge Raadmændene, Andreas Høyer og Peder Chr. Schøthz, samt Høyers Hustru, og vi kan jo nok tænke os, at Stormen paa Præsteboligen har været Genstand for deres Samtale. Men pludselig traadte Kaptajnen ind, ledsaget af hele Vagtmandskabet og alle sine Underofficerer. Beruset var han, og Begivenhederne udviklede sig hurtig. Borgmesteren blev slaaet til Jorden og traadt under Fødder, slæbt om paa Gulvet og Stolene kastede paa ham. Borgmesterfruen, der kom til med Husets Piger og vilde redde Manden, blev slaaet ned og dreven tilbage af det væbnede Mandskab. Raadmand Høyer gik det ikke bedre end Borgmesteren, og hans Hustru blev af Kaptajnen greben i Haaret og slaaet til Jorden, „ikke en, men nogle Gange, saa hun ikke i lang Tid skal forvinde det“. — Under Slaget blev Thebordet slaaet midt over, og Servicet knust, og da Angriberne endelig fjernede sig, medførte de som Krigsbytte Borgmesterens Nathue og Høyers Paryk, Guldring, Penge m. m. — Efter denne anden Sejrvinding maatte der aabenbart slaas et endnu større Slag. Kaptajnen lod Trommerne røre, saa at hele Kompagniet traadte an, lod udlevere Krudt og Kugler, befalede, at Bøsserne skulde lades med skarpt og Bajonetterne paasættes, hvorpaa Kaptajnen trak op ad Lange-

gade med hele Styrken. Selv gik han i Spidsen med dragen Kaarde, bart Hoved og — „udi en hvid Nattrøje“.

Borgerskabet har næppe turdet nyde dette komiske Syn efter Fortjeneste; man var vist fortrolig med, at saadanne Optog let kunde blive til ramme Alvor. Borgmesteren lod i alt Fald klemte med Kirkeklokken, og Borgerne samlede sig med ladte Geværer — det tegnede til at udvikle sig til et formeligt Feltslag. Da, til al Lykke, kom Kompagniets Premierløjtnant spadserende ude fra Skoven og saa naturligvis hurtig, hvorledes Stillingen var. Han gik lige imod sin sanseløse Overordnede og fik Styr paa ham.

Borgmesteren og de to Raadmænd indsendte straks udførlig Klage til Stiftamtmand Chr. v. Lente; den begrundes bl. a. med, at „ikke alleneste vi (Klagerne), men endogsaa den ganske By ved slig Revolte har været udi Frygt og Fare“. — Stiftamtmanden sendte sin Fuldmægtig til Kerteminde, og Kaptajn Stack, der nu næppe var helt stolt ved Stillingen, indgik paa at gøre Klagerne Afbigt ³⁾, bøde 16 Rigsdaler ⁴⁾ til Byens Fattige og erstatte det ødelagte Thebord m. m. — Parykken og Nathuen var dog allerede Morgenens efter Slaget blevet bragt Ejermændene af Kaptajns Tjener. — Rektor Landt har derimod gjort Skridt til Sagsanlæg mod Kaptajnen; der findes nemlig i Stiftamtmand Lentes Kopibog over Breve til Købstæderne (Odense Amts Arkiv Nr. 54) en Skrivelse af 19. Oktober 1721, hvori Stiftamtmanden raader Kaptajnen til at søge Forlig i Sagen med Rektor Landt, da han ellers maa frygte, at de andre Sager, som er forligte, „blive igen oprippede, hvilket ej skulde være tjenligt for ham (Kaptajnen), thi derved kunde den ganske Passage komme Hs. kgl. Majestæt for Øren, der ikke vilde udfalde til Kaptajns Avantage“ (Fordel). Da man ikke hører mere om Sagen, har Kaptajnen antagelig ført sig Stiftamtmandens gode Raad til Indtægt.

³⁾ Heri udtaler han bl. a. „ikke engang at vide, hvad af ham samme Tid passeret er, men alt at være skeet i overstadigt Drukkenskabs Vildelse og Sindets Overilelse, hvilket han og hjertelig haver fortrudt“.

⁴⁾ Beløbet svarer i Nutidspenge til ca. halvandet Hundrede Kr., idet Fyns Kapitelstakst paa Byg i 1721 var 1 Rdl. pr. Td.

Kan den historiske Viden om vore Stednavnes Oprindelse have praktisk Betydning for Landmændene?

Af Fr. Hjort.

De videnskabelige Undersøgelser og Forskninger i vort Land er ofte og paa mange Omraader kommet det praktiske Liv og Arbejde til Hjælp. Paa samme Maade er det ikke udelukket, at det Arbejde, vore historiske Samfund udretter, ogsaa kan komme det praktiske Liv til Nytte.

Ingen vil nu nægte, at Teorien om de landøkonomiske Problemer, som de i den nyere Tid er blevne docerede gennem Landbohøjskolen og de mange Landboskoler rundt om i vort Land, har haft og endnu har en mægtig Betydning for det praktiske Landbrugs store og heldige Udvikling gennem de sidste Par Menneskealdre.

Et lille Bidrag i samme gode Retning mener jeg, Landmændene i vore Dage kan have af at følge og forstaa det Arbejde, som den historiske Forskning i den nyere Tid har udrettet ved Undersøgelsen og Granskningen af vore gamle *Stednavnes* Oprindelse og Udbredelse.

Det gælder jo om at være vaagen og dygtiggøre sig, hver i sin Gerning, baade for, om det er muligt, at undgaa Modgang og Bekymringer, ligesom ogsaa, dersom man alligevel kommer ind i Besværligheder, da paa lempeligste Maade atter at komme ud derfra.

Den ulykkelige, store Krise, som alle Landbrugere her hjemme alt nu i længere Tid har kæmpet med, er i det væsentligste forårsaget af de meget stærkt faldende Priser paa Landbrugets Produkter, der atter i nogen Maade er foranlediget af Kriser i de Lande, vi sælger til. Men naar Krisen her hjemme er gaaet saa dybt, som den er, og har faaet saa stor Udbredelse, som den har,

saa kan man ikke nægte, at en meget stor Del af Landmændene i nogen Maade ogsaa selv har nogen Skyld i Kalamiteterne.

Jeg ser bort fra, at mange har købt deres Ejendomme for dyrt, naar Talen er om Brug paa længere Sigt; dog var det maa-ske ikke for dyrt i det Øjeblik, Handelen afsluttedes. Men naar mange Køb af Landejendomme baade før og efter Krigen, før, under og efter Højkonjunkturerne, er sket til for høj Pris, saa ligger det i overmaade mange Tilfælde deri, at en meget stor Procentdel af de købende Landmænd lider af en manglende Evne til paa betryggende Maade at kunne bedømme en Landejendom til dens virkelige Værdi som *Brugsejendom*. Jeg tænker her ikke paa de Ejendomme, som af en eller anden Grund særlig eigner sig for „*Handel og Vandel*“, men Ejendomme, som man tænker paa at beholde for Køberen og hans Efterslægt gennem Generationer. For saadanne Ejendomme har det ikke alene overmaade meget at sige, hvilken Kultur Jorden befinder sig i i Øjeblikket, men det betyder ogsaa meget, hvilke Betingelser der er tilstede for, at Kulturarbejdet, der nu og senere udføres, med noget Haab kan ventes at ville lykkes og bære Frugt. En Hovedbetingelse for, at dette kan ske inden for en rimelig Tidsfrist og uden altfor store Udgifter og meget Arbejde, vil være at søge i Jordbundsforholdene. Navnlig har det stor Betydning at vide, om Undergrunden er Ler, Sand eller Tørv m. v., og endnu større Betydning har det at vide, hvor dybt et Lag af Muld (gl. Kulturland, formuldede Planterester) der ligger ovenpaa den raa Jord. — Det vil, især for store og udstrakte Arealers Vedkommende, ofte være baade besværligt og meget bekosteligt at faa disse Forhold betryggende undersøgt, — og det tager Tid.

Her paa dette Punkt er det, jeg mener, at Historien i nogen Maade kan komme den unge og uerfarne Landmand til Hjælp med Oplysninger, der vil lette ham Bedømmelsen og Undersøgelsen af den paagældende Landejendom.

Sagen er nemlig den, som iøvrigt ligger lige for, at jo længere en Landejendom har været dyrket paa kulturmæssig Maade, desto dybere bliver Muldlaget, og dermed des rigere bliver Jorden paa tilgængelige og letopløselige Plantenæringsstoffer, hvilket betinger de store Afgrøder. — I nogen Maade kan vel disse Plantenæringsstoffer tilføres Jorden ad kunstig Vej, ved Gødskning med Stald- og Kunstgødning, men det koster baade Penge og Arbejde.

Heraf følger, at jo dybere Muldlaget er, desto værdifuldere og formaalstjenligere vil Landejendommen være under iøvrigt lige Forhold til andre Sider.

Det har taget umaadelig lang Tid under Fortidens primitive Landbrug at faa dannet et nogenlunde tilfredsstillende Muldlag. Det gaar meget raskere nu under de fremskredne Kulturformer og Driftssystemer. Men ikke desto mindre finder vi dog endnu i vore Dage Jorder, som man véd har været drevne i flere Hundrede Aar, men hvor der desuagtet kun er meget lidt Muld, endog maaske saa lidt, at Muldlaget slet ikke kan maales, men man maa nøjes med at betegne det paa den Maade, at man siger, at Plovfuren (Plovfurens Dybde) er „muldblandet“; og dersom Mulden, der findes i Plovfurens Dybde, kun udgør en lille Procentdel af hele Massen, betegner man det ved at sige om Jorden, at den er „bar“.

Af disse forskellige Oplysninger vil man i nogen Maade kunne slutte sig til, om man kan vente, at Jorden vil kunne give 5 à 10 Fold, eller om man maaske endogsaa kan haabe paa indtil 20, ja 30 Fold!

Hvor skal man nu paa Forhaand kunne vide, om der paa en ukendt Egn findes mere eller mindre „bar“ Jord, eller om der muligvis er Grund til at vente et ret betydeligt og udbredt Muldlag? — Det sidste vil man have et begrundet Haab om at finde, hvis Jorderne har været beboet og dyrket fra de ældste Tider, flere Tusinder af Aar. Derimod vil man sjældent eller aldrig finde videre Mulddybde i Egne, hvor Jorden først sent op i Tiden er taget i Brug af Landmænd, saaledes som det bl. a. er Tilfældet i alle Skovegne.

Hvorvidt Ejendommen rettest bør henregnes til den ene eller anden Kategori, vil ofte være vanskeligt at afgøre for den uerfarne og paa Egnen ukendte Landmand. Til Hjælp ved Bedømmelsen af disse Forhold vil man ofte kunne finde et let og udmærket Hjælpemiddel i vore gamle *Stednavne*, i Navnene paa vore Landsbyer, Gaarde og Huse m. v. — Sagen er, at Videnskabens gennem lange Undersøgelser er kommen til det Resultat, at man gennem de forskellige Tidsperioder har brugt særlige Navneformer, som i det væsentlige hører den paagældende Periode til, og som væsentlig adskiller sig fra den paafølgende, der atter er ulig den nyere Tid og saaledes fremdeles.

De ældste Stednavne her hjemme, som ogsaa i nogle af vore Nabolande, har Endelsen —*inge* (Eks. Verninge, Veflinge). Man véd ikke rigtig, hvad disse Navne betyder; Videnskaben er ikke helt enig derom; men Byer med disse Navne er meget gamle, maaske op til 6 å 8000 Aar!

Betydelig yngre er Bynavne med Endelsen —*lev* (Eks. Haarslev, Balslev), der antages at have sin Oprindelse fra Tiden før Begyndelsen af Folkevandringstiden (altsaa før Kristi Fødsel), hvilket vil sige, at de er mindst 2 å 3000 Aar gl. Jevnaldrende med disse Byer mener man at være Stednavne med Endelsen —*løse* (Eks. Stenløse, Barløse).

Noget yngre end de her nævnte, men dog sikkert omkring 1500 å 2000 Aar, skulde saa følge Stednavne med Endelsen —*sted* og —*stad* (Eks. Søllested, Langsted, Ørsted) og —*um* (Eks. Dalum, Sanderum, Hessum).

Op imod den historiske Tid, men dog forud for Vikingetiden, fremstaar der en meget talrig Samling af Stednavne, nemlig de, der har Endelsen —*by* Eks. Aaby, Broby) og —*tofte* (Eks. Flens- tofte, Vedtofte). Disse Byer her hjemme, véd man, er ældre end Vikingetiden; thi da de Danske erobrede England og Nord-Frankrig og slog sig ned her i Byer, gav de disse Steder Navne, som endte paa —*by* og —*tofte*, og derfor maa man antage, at de var vant til at benytte disse Navne i deres Fædreland. Og disse gamle Navne i England og Nordfrankrig eksisterer endnu den Dag i Dag — som Minder om de gl. „Normanner“. Imedens vi er ved Omtalen af Navne med Endelsen —*by*, skal det dog bemærkes, at der ogsaa inden for den Klasse kan findes helt nye Lokaliteter, som vi kender det fra vor egen Tid i de den Dag i Dag opstaaende Byer omkring de fleste Jernbanestationer, der oftest ender paa den eller den —*Stationsby*. Endvidere kan man ogsaa midt inde i en gammel Skovegn ofte finde Stednavne med Endelsen —*by*, saaledes f. Eks. i Vissenbjerg Sogn, hvor vi træffer paa „Skovsby“, og i Ubberud Sogn, hvor „Radby“ ligger. — Dette hænger sammen med, at disse Stednavne har en Naturlokalitet til Ophav, og at det oprindelige Navn godt kan staa alene og antagelig først senere hen, naar Indbyggerne er bleven flere, har faaet Endelsen —*by*“ hæftet til; ligesom man ofte ser, at denne Endelse igen kan falde bort, som vi bl. a. træffer det i „Næsby“ i Sandager Sogn, der nu i vore Dage som Regel alene benævnes

„Næs“; og det samme er Tilfældet med „Haare“ i Tanderup Sogn, som tidligere hed „Haarby“ o. s. v. Saadanne Ting maa nærmere overvejes og undersøges.

Langt yngre end de her omtalte gamle Stednavne er de Byer med Endelsen —*rup*, —*torp*, —*ager*, —*mark*, —*bølle*, —*holt*, —*rød*, —*brænde*, o. s. v. De fleste af disse Navne har i sig nogen Forbindelse med Skov og hentyder derfor til, at de er opstaaede ved Rydning af gammel Skov. De fleste af de her sidst nævnte Stednavne er næppe meget over 1000 Aar gamle, flere af dem sikkert betydelig yngre. Derfor kan man ikke vente i Almindelighed at finde noget videre dybt Muldrag i Jordlaget, der omgiver disse Byer. Som Regel vil man derimod have mest Udsigt til at finde mere eller mindre „bar“ Jord. — Derimod har man Grund til at tro, at der i og omkring de gamle Byer, som man véd er ældre end Vikingetiden, kan findes et ret betydeligt Muldrag, stundom helt op til baade en og to Alen. Men ligesom man endnu ofte finder nyere Stednavne som nære Naboer til de gamle By-Navne, saaledes kan vi ogsaa endnu i vore Dage finde „bar Jord“ ret nær opad de gamle Byer.

Dette hænger sammen med, at man i gamle Dage kun dyrkede meget smaa Arealer, det meste fik Lov at ligge hen til Græs og Skov, som først langt op i Tiderne efterhaanden er bleven opdyrket, hvorfor Plovfuren endnu kun er naaet til at blive blandet med mere eller mindre Muld, hvilket især er Tilfældet i de til de gamle Byer hørende „Udlodder“ og „Udmarker“.

Ved nu at tænke lidt nærmere over disse Forhold vil man forstaa, at et vist Maal af Kendskab hertil ikke vil være uden Betydning, naar man køber sig en Landejendom, som man tænker paa at dyrke og med sin Familie leve af.

For „Historisk Samfund“s Medlemmer vil det sikkert have nogen Interesse at betragte det her medfølgende Kort over en Del af Fyn. Ved at se nøjere efter vil man finde det ejendommelige Forhold, at store Dele af det indre af Fyn først meget sent er blevet befolket og beboet og dermed opdyrket, hvilket Stednavnene noksom aabenbarer for os. Dersom vi nu tænker os kommende nordøstfra og paa Vej hen imod *Harritslev* Syd for Bogen og følger den paa Kortet fuldt optrukne røde Streg og gaar imod Sydøst og stadig følger Stregen, vil man finde, at vi hele Tiden, lige til vi naar helt rundt til Baaring i Vest, stadig

vil finde en Mængde *gamle Stednavne* paa vor venstre Haand, medens vi paa den højre Side kun finder udelukkende yngre og helt *unge Stednavne*, der noksom fortæller os, at der her har ligget en mægtig stor Skov, som først er bleven ryddet og delvis opdyrket i den historiske Tid. — Gaar vi nu et Stykke ind i denne gamle Urskov og f. Eks. begynder ved *Elvedgaard* og følger den *rødstiplede* Linie sydom Glamsbjerg og helt rundt, til vi atter fra Vest naar *Elvedgaard*, saa vil vi have indkredset et megel stort Areal, hvor Skoven endnu i nogen Maade behersker hele Egnen, og alle Stednavne, uden Undtagelse, som vi her støder paa indenfor Kredsen, er af de aller yngste, ligesom al Jorden er mere eller mindre „bar“.

Ved nærmere Eftersyn vil man finde, at alle Kirkebyerne, ligesom skyer og flyer fra denne store Urskov, thi selv om store Dele af en halv Snes Sogne har det meste, undertiden op til $\frac{9}{10}$ af deres Areal liggende inde i Skoven, saa ligger Kirkebyerne længst muligt i den yderste Ende af Sagnet, *borte fra* den store Skov.¹⁾

Kun et eneste Sogn, det største af alle fynske Sogne, nemlig *Vissenbjerg*, ligger helt inde i den store Skov, med sin Kirke midt i det runde Sogn, der ved sin Form og Beliggenhed helt adskiller sig fra alle andre af Egnens Sogne, som er mer eller mindre langtrukne. —

Der ligger lige uden om Vissenbjerg Sogn 6 Kirker, betegnet paa Kortet med hver et X, men de er alle helt nye — højst ca. 60 Aar gamle, byggede for at raade Bod paa de før nævnte uheldige Forhold, at Sognekirkerne ligger i den yderste Spids af Sagnet.

Denne mægtige Storskov, som har strakt sig fra Odense til Gelsted og fra Bogense til Verringe og Køng, har i Datiden været en mægtig Gene for Forbindelsen mellem Landsdelene, navnlig naar henses til de primitive Samfærdselsmidler. — Paa den Tid

¹⁾ Landets store Skove var oprindelig Kongens (eller Kronens), men ifølge Saxo solgte Svend Tveskæg Skovene for at skaffe sig en Løse-sum til Udkøbelse af sit Fangenskab, og Skovene købtes da af private Familier i Jylland og saaledes sagtens ogsaa her paa Fyn, der som Regel betragtedes som hørende sammen med Jylland. — Lignende Beretning bekræftedes ogsaa af Svend Aagesen. Øst for Store Bælt gjorde andre Regler sig gældende angaaende Ejendomsretten til de store Skove.

var Vandet ingen Hindring for Trafiken, tværtimod, dette var netop Oldtidsfolkenes rette Element. Derimod skyede man de store Skove, mosedede og bakkede Landskaber, hvor det var saa besværligt at komme frem ad de daarlige Veje, man da havde, og med daarlige Vogne. Men særlig de store Skove nærrede man Respekt for, efter som disse som Regel kun var befolket med Stimænd og Røvere.²⁾ Dette var Anledningen til, at man kaldte den her omhandlede Skov for „*Røverskoven*“, af hvilken der endnu er en saaledes betegnet Rest tilbage midt i Vissenbjerg Sogn (paa Kortet betegnet med en rød O). Disse Røverbander, som huserede i de store Skove, blev stadig forøgede og fornyede ved Tilgang fra Landets forskellige Domstole, der henviste Forbryderne enten til Søen eller til de store Skove, der var den Tids Straffeanstalter.³⁾ Det var selvfølgelig meget ubehageligt for de Rejsende paa den Tid, om de var nødt til at lægge Vejen gennem denne store Skov, hvor man var udsat for at blive udplyndret og lemlæstet eller maaske slaaet helt til døde af Røverbanderne (hvorom der paa Egnen lever mange Fortællinger). Derfor undgik de Rejsende, som kom østfra og skulde over Odense til Jylland, mest muligt Skoven. Dette kunde ske ved at lægge Vejen over *Bellinge*, *Verninge* og *Køng* (Kjøinge) til *Asnæs*, eller der hvor Assens nu ligger, og saa derfra til Søs naa over til Sønderjylland.

Men skulde man til Nørrejylland, var denne Vej for lang, hvorfor man da hellere tog fra *Næsbyhoved* over *Broby* og *Vigerslev* til *Elvedgaard*, der vel laa lidt inde i den store Skov, men dog paa det smalleste Sted, og her var tillige et „*Hospit*“, et Herberg, hvor der var nogenlunde sikkert, ligesom de Rejsende herfra kunde blive lodset videre ad *Indslev* og *Roerslev* til Overfartsstedet ved *Middelfart* eller *Strib*. — Senere hen i Tiden blev der ogsaa et Overfartssted ved *Føns* — „*Fønsføre*“, hvorfra en mere lige Linie blev forsøgt brudt igennem den store Skov ved *Rug-*

²⁾ Man ved fra det gamle *Gildevæsen*, at naar en Gildebroder havde begaaet Drab eller anden svær Brøde, da sørgede Gildesbrødrene for at skaffe ham af Vejen for at undgaa Straf og medgav ham da paa Flugten enten en Baad til Flugt ad Søvejen eller en Hest til sit Ridt til de store Skove, hvor han sammen med andre var godt gemt!

³⁾ Allerede i *St. Knuds Gildeskraa* omtales saavel Skovrøvere som Sø-røvere, og paa Kong Nielses Tid klages der over Røvere og Stimænd, der foruroliger Landets Indre.

gaard; og endnu senere lagde man Vejen endnu sydligere, om-trent der, hvor den endnu gaar, over *Vissenbjerg*.

Ad denne sidste nye Vej var det, at Kong *Knud den Hellige* rejste, da han 1086 paa sit Tilbagetog fra Jylland blev forfulgt af de oprørske Jyder. Skønt han udhvilede sig ved „*St. Knuds Sten*“ i *Vissenbjerg Sogn*, hvor han ventede paa nye Ægtevogne fra det østlige Fyn, fik han dog her et Forspring for de forfølgende Jyder, der vel endnu ikke kendte denne nye Vej og derfor tog den gamle og længere Vej om ad *Ruggaard*, hvorfor de først indhentede Kongen i Odense, hvor de som bekendt dræbte ham i *St. Albani Kirke* foran Alteret.

Skønt vi ikke har noget direkte Bevis herfor, saa synes dog alt at tyde paa, at det først er i Tidsrummet omkring *Knud den Hellige*, at det indre af den store *Røverskov*, *Egnen*, som paa *Kortet* er vist indenfor den rødstiplede Linie, er begyndt at blive bebygget, ryddet og opdyrket af et Kulturfolk.

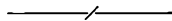
Man har ment, at den oprindelige „*Bøllebefolkning*“, *Røverne*, har sat sig et varigt Minde i den usædvanlig store Mængde af Stednavne her, der ender paa —*bølle*; og denne Antagelse kan ogsaa se slaaende nok ud. Men det er dog ganske sikkert alligevel en helt forkert Opfattelse. Langt snarere har et andet Forlydende noget paa sig; dette siger, at et nyt, stort Befolknings-Kontingent (maaske noget i Lighed med de mange Statshusmænd, som i vore Dage tager Herregaardsjorderne i Besiddelse), kom sejlene op ad *Baagaa*, det nuværende *Brændeaa*, fra et Land (sagtes *Langeland*), hvor man var vant til at give nye Beboelser den Slags Navne, som endte paa —*bølle*. Dette lyder jo ret sandsynligt, saa meget mere, som Endelsen —*bølle* altid er hæftet til et Personnavn og kommer af —*bol*, der betegner den *Bopæl*, hvor den paagældende Person bosatte sig, som først tog Stedet og dets nærmeste Omraade i Besiddelse; og denne Mands Navn er da endnu bevaret i det første Ord i Bynavnet!

Hvorom al Ting er, saa er det enestaaende i Danmark, at et Sogn som *Vissenbjerg* har ikke mindre end 7 Byer med Endelsen —*bølle*, nemlig *Andebølle*, *Assenbølle*, *Gadsbølle*, *Grethebølle* (*Grøftbjerg*), *Damsbølle*, *Magtenbølle* og *Skallebølle*; hertil kommer flere af lignende Art i de omliggende Sogne.

De fleste Landmænd véd, at Jorderne ude paa *Sletten*, i *Vendsherred* og paa begge *Sider* af *Odense Aa*, hvor de gamle Byer

findes, er gode og meget frugtbare; ligesom man ogsaa har en Anelse om, at Jorderne er mindre gode paa Egnen i og omkring Vissenbjerg Sogn, der udelukkende har nyere Bebyggelser. Men ikke desto mindre ser man Gang paa Gang det Særsyn, at de ledende Mænd, som takserer og vurderer Ejendommene til Ejendoms- og Grundskyld, dog endnu ikke er naaet videre i Forstaaelse af disse Forhold, end at de fremdeles i vore Dage gennemgaaende takserer og vurderer disse Egnes yderst forskellige Jorder omtrent lige højt, skønt de selvfølgelig burde vide, at naar man gennemgaaende paa de muldrige og gamle Kulturjorder høster omkring 20 à 25 Fold, saa kan man paa de sent opdyrkede „bare Jorder“ kun opnaa 10 à 12 Fold; hertil kommer, at det koster langt mere af Gødning, Arbejde og Penge at opnaa de smaa Fold paa de „bare“ Egne end de store Fold paa de gode, muldrige Jorder; saa burde selvfølgelig Vurderingen og Skyld-sætningen have en tilsvarende Forskel.

Men naar Landmændene og deres Tillidsmænd ikke engang selv er klare over denne Meningsløshed, end mindre gør det mindste for at rette en saa frygtelig grov Uretfærdighed, saa kan man ikke forlange, at de andre Samfundsklasser skal kunne forstaa Landbrugernes uheldige økonomiske Stilling, endsige at de skulde gøre noget for at raade Bod derpaa.

Fra den gamle nordvestfynske Landsby.

Ved August F. Schmidt.

I den for Studiet af dansk Bondehistorie betydningsfulde Udgave: „Danske Vider og Vedtægter eller Gamle Landsbylove og Byskråer“ I—IV (1904—1932) ved *Poul Bjerger, Thyge J. Søegård* og *August F. Schmidt* findes fra de fem nordvestfynske Herreder: *Lunde, Skam, Skovby, Vends* og *Båg*, hvorom der i det følgende skal meddeles nogle kulturhistoriske Oplysninger, følgende otte Bylove: *Østrup* (Lunde Herred) fra 16. Maj 1548, bestående af 148 Paragraffer. *Beldringe* og *Tostrup* (Lunde H.) fra 26. Oktober 1654, 17 §, *Lumby Tårup* (Lunde H.) fra 1592, 28 §, *Bolmerod* (Skam H., Skamby Sogn) fra 1. December 1731, 22 Afdelinger, der igen har Paragraffer. *Vejlby* (Vends H.) fra 18. Oktober 1706, 31 §, *Kjærby* (Vends H., Asperup S.) fra 14. April 1629; i 3 Afdelinger, også fra 1704 og 1813. *Gamborg* (Vends H.) fra 22. Februar 1790 med Tilføjelser 1832, 1835, 1890. De nævnte Vider og Vedtægter findes i Udgavens Bind I, 297—395. I Bind III, 460—73 findes *Søndersø Bylov* (Skovby H.) fra 1718, i 15 Afdelinger, der igen er delt i Paragraffer.

Endvidere kendes der en Bylov, som har været gældende for *Allesø By* (Lunde H.) i Tiden fra o. 1500—1800. Loven indsendtes i 1892 til Gehejmearkivet (Rigsarkivet) i København. Desværre var de 9 første Artikler forinden gået tabt, hvorfor den bevarede Del af det interessante Aktstykke begynder med 10. Artikel og fortsætter med de følgende syv Artikler (Paragraffer) foruden Tilføjelser fra senere Tid (1665, 1802, 1832). *Allesø Bylov* er udgivet af *R. Chr. Sørensen-Allesø* i hans Bog: „En fynsk Sognekommune gennem Tiderne, Træk af Allesø og Næsbyhovedbroby Sognes Historie“ (1916), 41—46.

I „Vider og Vedtægter“ er heller ikke medtaget det Lavsbrev, som Gmd. *Rasmus Jørgen Jensen*, Næs, har offentliggjort i Aarbog for Historisk Samfund for Odense og Assens Amter IV (1916), 608—09. Lavsbrevet er fra *Sandager* (Båg H.), består af 7 Poster og indeholder Overenskomsten mellem Sandager og Næs Bymænd om, at de for Fremtiden ikke vil være i Bylav

sammen, fordi de Næs Mænd (Sandager S.) ved flere Lejligheder havde vist, at de ikke mere ønskede at holde „Lav og Lyd“ med de Sandager Folk, hvorfor de sidstnævnte blev enige om, da de skiftede Oldermænd den 25. Marts 1809, at sætte Næs Mænd helt ud af Lavet. I den lille Sandager Bylov læses iøvrigt om Bestemmelser vedrørende Oldermænd, Bytyren, Skjursmanden, Igangsgildet, Begravelse, Slågilde m. v.

Allesø og Sandager Vedtægterne bør udgives i femte Bind af „Vider og Vedtægter“, når dette engang fremkommer. I samme påtænkte Bind hører ogsaa de *Middelfart* Fiskeres Vedtægt og Skrå Marsvinsfangsten angående hjemme. Denne Skrå, renskrevnen 2. November 1693 (27 §), er offentliggjort af Branddirektør Chr. Behrendt i nærværende Årbog 1921, 610—616, hvor der gives udførlige Oplysninger om Marsvinsjagten (Lavshuset, Forhandlingsprotokol, Regnskabsbog m. m.), Lavets Lade [ø: Kasse] og Ligbåre. Lavet blev ophævet — 400 År gammelt — den 1. Juni 1899.¹⁾

I Tingbøgerne findes ofte indskrevet Brudstykker af Landsbylove. For Odense Amts Vedkommende er der således mange Vedtægtsparagraffer i de nævnte værdifulde Kildeskrifter. De gælder tit flere Byer og angår i Reglen kun Gærder, Fællede, Græsning og den Slags. I Lunde Herreds Tingbog findes for 3. Juni 1635 en Vedtægt for fire Mænd i *Brandsby* og fire i *Emmelev* (Hjadstrup S.). Almindeligvis er det Oldermændene for de forskellige Byer, der fremstår på Tinge og på alle Bymændenes Vegne indgår Vedtægt. Den 10. Juni 1635 er der én for *Nislev* i Otterup Sogn, *Hjadstrup* og *Bladstrup* (Hjadstrup S.) og *Fremmelev* i Lunde S. Den 17. Juni 1635 én for *Emmelev*, *Brandsby* og *Norup* om Fælleden. Den 25. November s. Å. kommer Oldermændene for de betræffende Byer igen for at få Bøderne bestemt; det havde de glemt forrige Gang. Den 26. Maj 1637 vedtoges ens Vedtægt for *Østrup*, *Brandsby* og *Hjorslev*, der har ti Poster og et Tillæg på fem Poster. Og saaledes videre.²⁾ Lokalhistorikeres Opmærksomhed henledes hermed på de Oplysninger, som Tingbøgerne indeholder om Landsbyernes Love og Sædvaneregler.

¹⁾ I sin Bog: Skeby og Otterup Sogne (1900), 169, nævner E. V. Lose en Bylov fra *Ørridslev* fra År 1653. Denne Lov kender jeg ellers ikke andre Steder fra.

²⁾ Poul Bjerger i „Vider og Vedtægter“ I, 393—95.

Byloven vedtoges på Stævnet, der hyppigt blot var en åben Plads et praktisk Sted i Landsbyen. Adskillige Steder havde man dog rigtige stensatte Bystævner: en Krans — eller Række — af store Sten, tit rundt om et Træ, én til hver Bymand at sidde på under Forhandlingen, der lededes af Oldermænden. I Nordøstfyn (Odense og Åsum Herreder især) har vi en af vort Lands skønneste Bystævnegrupper — der imidlertid ikke skal omtales nærmere denne Gang —, medens vi fra Nordvestfyn kun besidder meget få Oplysninger om stensatte Bystævner.

Man kender dog fra *Flemløse* (Båg Herred) lidt til et stensat Stævne. Det er nu helt fjernet, idet det efter Byens Brand 8. Maj 1883, da der brændte 6 Gårde og 10 Huse, gik ud af Brug.³⁾

I *Aa-Højrup* (Brenderup S., Vends H.) lå indtil i Begyndelsen af 1920'erne Bystævnet hen i den Tilstand, som Tiderne, der ikke har Brug eller Interesse for den Slags Ting, havde givet det. På Gårdejer Chr. Thomsens Foranledning samledes da Byens og Omegnens Mænd til at jævne og planere Pladsen. Stenene⁴⁾ blev rettet op, og det hele blev ordnet, så det kom til at se ud, som det antagelig havde gjort fra sin Oprindelse af. Nu bliver Stævnet vedligeholdet med Renholdelse og Grus, så det står som et smukt Minde fra gamle Dage, der også bør bevares i kommende Tider.⁵⁾ — Pastor *M. G. Krag*, Præst i *Gelsted* (Vends H.) i Tiden 1819—1864, nævner, at Bymændenes Samlingsplads, Stævnet, gerne er en Plads i Byen, hvor der stundom findes plantet et Træ med en Stenkreds omkring.⁶⁾ — I *Gamborg* (Vends H.) på den Plads, hvor tidligere Gadestævnet har været holdt, er der 1880 på Foranledning af den daværende historisk interesserede Sognepræst *P. S. Nyeborg* stillet 8 utilhugne Sten i en Rundkreds om et Asketræ i Form af et gammelt Bystævne (Bymændenes Antal var dengang 17).⁷⁾

Selv et Bystævne som det i Gamborg kan på en mærkelig håndgribelig Måde anskueliggøre for os det enkle, primitive Grundlag, hvorpå alt Samfund og alt folkeligt Selvstyre her til

³⁾ Trap (4. Udg.) IV, 576.

⁴⁾ Der er syv i en Rundkreds med en stor Sten i Midten.

⁵⁾ Sabro Petersen i *Fynsk Hjemstavn* II (1929), 161, med Billede af Stævnet.

⁶⁾ Evald Tang Kristensen: *Jysk Almueliv*, Tillægsbind I (1900), Nr. 5.

⁷⁾ Trap⁴ IV, 543.

Lands er bygget op. På de jordfaste Sten uden om Landsbyens ærværdige, vel nok oprindelig hellige Træ, har Bymændene taget Sæde År efter År, Århundrede efter Århundrede, og drøftet og afgjort deres fælles Anliggender. I Vintertiden har de dog af Hensyn til Klimaet holdt deres Bystævne i Oldermændens Gård, og hos ham endte Stævnet også med et Bygilde, da Bymændene jo ikke alene udgjorde et Bylav, men også et Bygilde.⁸⁾ En af de Følger, *Udskiftningen* fik, var imidlertid den, at Bylavene og de med disse forbundne Gilder for en Del forsvandt eller indskrænkedes i det mindste, og med dem — siger *Vedel Simonsen* — forsvandt tillige de mange Sagn, Fortællinger og Eventyr, der havde udfyldt de lange Samkvemsaftener; „thi da man så godt som ingen fælles Anliggender mere med hinanden havde at afgøre, men enhver Familie nu (helst hvor Udflytning fandt Sted) alt mer og mer afsondrede sig fra det hele,“ blev det efterhånden sådan, at Folk mere tænkte på deres eget end på de for hele Landsbyen fælles Anliggender.⁹⁾

Pastor *E. V. Lose* er i sin Bog om Skeby og Otterup Sogne (1900), 172, også inde på Spørgsmålet om Udskiftningens Følger, idet han dog kommer til det Resultat, der også viser sig at være det rigtige, at Fællesskabets Ophævelse kun langsomt ændrede Skik og Brug fra Fællesskabets Dage. Regeringen gav nok Forordning efter Forordning, men de hjalp kun lidt. „Hele Byen var jo een Familie og havde handlet, pløjet, høstet, købt Tjære (Tjæregilde) o. s. v. i godt Familjeskab, hvor alle støttede til.“ — Efterhånden trak de større Gårde sig dog ud af Fællesskabet, og de mindre fulgte efter langs afsted, men alligevel ser vi, at man trindt om i Sognene til ind i nærværende Århundrede trofast og sejgt holdt ved gammel Sæd og Skik, hvis Oprindelse taber sig langt tilbage i Fællesskabstidens Århundreder. I *Allesø* f. Eks. holdt Oldermandsinstitutionen sig — dog nærmest kun af Navn — endnu i 1916, og her havde man også til vor Tid Byen delt i tre *Lav*: Sønderballe, Østerballe og Hylleballe. *R. Chr. Sørensen-Allesø* meddeler, at Inddelingen blev holdt nogenlunde ved Barsegilde; men ved Bryllup og Begravelse fik hele Byen i Reglen

⁸⁾ Fynsk Hjemstavn I (1928), 127 f.

⁹⁾ Vedel Simonsen: Udskiftningen og dens Følger for Bondestanden i Skovby Herred (medd. af J. E. Boesen i Samlinger til Fyns Historie og Topographie X 1890, 73).

Indbydelse.¹⁰⁾ — Der fandtes i *Kerte* (Båg H.) to Slags Lav, et for Gårdmændene og et for Husmændene, men *Mølleknappe* havde kun Lav sammen med nogle enkelte af Gårdene, ikke med dem alle, og dette havde været Skik i mange År. Husmændene kunde ikke tænke at komme med i Gårdmændenes Lav og omvendt.¹¹⁾

I *Helnæs Sogn* (Båg H.) var det Skik, at alle Sognets Anliggender afgjordes i en Forsamling af de 20 Gårdmænd, så hvilket Forslag eller Pålæg, man der blev enig om, skulde gælde som Regel for alle de øvrige Beboere. I en sådan Forsamling blev man d. 17. Oktbr. 1843 enig om, at i Stedet for, som det tidligere havde været Skik ved Barsedåb at byde alle Mændene til at ofre med Barket og ved Kirkegangskonens Indledning at byde alle Konerne til at ofre med Konen, skulde der i Fremtiden blot bydes vedkommende Lavs Mænd og Koner; ligeledes skulde ved Begravelser blot bydes vedkommende Lav og ikke som forhen hele Byen.¹²⁾ P. Runge af Helnæs fortalte i Begyndelsen af dette Århundrede til Evald Tang Kristensen, at Helnæs forhen var delt i fire Marker, og Byen i fire Lav. Disse Lav bestod indtil o. Århundredskiftet og hed: Overby's Lav, Ellebæk Lav, Kildelav og Bøgeskov Lav. Der var altsaa fire Oldermænd. Valget af Oldermænd gik på Omgang. Han havde Pligt til at bringe de Sager frem i Forsamlingerne, som netop lå for. Dog var det sådan, at den, der bedst havde Ordet i sin Magt, kom frem med de Emner, der skulde drøftes. Bogården hørte ikke til nogen af Lavene, da E. T. K. var der i Besøg. Ved Begravelser bød man da endnu hele Lavet, men sådan var det ikke altid ved Barsedåb. „Dog gør de Mænd det, der holder paa de gamle Skikke.“¹³⁾ De fire Lav havde fire Pletter med Rør. Da Pletterne ikke var lige gode, skiftede de af og til om med disse Pletter, for at ingen skulde blive forurettet.¹⁴⁾

Det kan være passende her også at nævne, at man endnu i *Hasmark* (Norup S., Lunde H.) har et *Digelav*. Det holdt således den 11. April 1931 en fælles Generalforsamling i Brugsforenin-

¹⁰⁾ En fynsk Sognekommune (1916), 135. Trap⁴ IV, 477.

¹¹⁾ Dansk Folkemindesamling 1906, 46, optegnet af K. G. Madsen.

¹²⁾ Helnæs Embedsbog, Afskrift ved Evald Tang Kristensen (Dansk Folkemindesamling).

¹³⁾ E. T. Kr.'s Opt. efter P. Runge (Dansk Folkemindesamling).

¹⁴⁾ E. T. Kr.'s Opt., medd. af Niels Hansen, Rørmosegård (D. F. S.).

gens Sal, skønt det er delt i et østre og et vestre Digelav, hvert med sin Bestyrelse.¹⁵⁾

I sin herlige og indgående Skildring af Husgeraad og Redskaber i en gammel Bondegård nævner *Christine Reimer* også, hvad der hørte til det gamle Bylav: *Tudehornet*, *Gildes-* og *Bysens Kæp* samt forskellige Genstande, der blev brugt ved Bystævnet.¹⁶⁾

Byhornet var vel næsten Oldermændens vigtigste „Embedsredskab“. I det tudede han, når Bymændene skulde samles til Stævne på Byens officielle Samlingsplads. Pastor *M. G. Krag* i *Gelsted* beretter herom: Skulde Mændene i en By give deres Erklæring i en eller anden Henseende eller vedtage et Fællesarbejde eller udrede Bidrag til brandlidte, samledes de gerne på Stævne ved Lyden af et Horn, som Oldermændene opbevarer og må svare til. Ved sådan Lejlighed nydes vel noget Brændevin, men højst sjældnen i den Grad, at nogen vanærer sig.¹⁷⁾ *Christine Reimer* omtaler også de brandlidte. Når nogen gik rundt at tigge til *Brandsty'* (støtte), „henvendte man sig til Oldermændene. Denne tudede da i Byhornet, og Bymændene mødte saa op og gav en Marks Penge hver til den Brandlidte — intet ringe Bidrag for hver Enkelt. Undertiden gav man ogsaa af Kassen, der indeholdt Bøder og sligt. Der var saaledes Vedtægt at erlægge en Firskilling i *Forsildepeng*, naar nogen ikke mødte rettidig til indvarslede Sammenkomster.“¹⁸⁾ — På de to Hjemstavnsudstillinger i Tommerup 1925 og i Glamsbjerg 1926 var fremlagt et Par Byhorn fra *Køng* og *Flemløse*. Disse Horn udmærkede sig vel ikke ved nogen særlig høj Alder, men de var alligevel skønne Minder om gamle Tiders Landsbyliv.¹⁹⁾

Fra nogle Steder i Skovby Herred haves Optegnelser om Oldermændsgildet i Nutiden. Børgense Avis for 6. Maj 1908 meddeler således fra *Vevlinge*, at „i Søndags Kl. 4 præcis lød Byhornets dybe Toner over Vevlinge By. Bymændene mødte paa Stævnet og vandrede med Flag i Spidsen hen til Oldermændene, hvor der beværtedes med en Bid Brød, en Taar og en Pibe Tobak. By-

¹⁵⁾ Fyns Venstreblad 12. April 1931.

¹⁶⁾ Christine Reimer: Nordfynsk Bondeliv i Mands Minde (1910—1919), 151.

¹⁷⁾ Evald Tang Kristensen: Jysk Almueliv, Tillægsbind I, Nr. 5.

¹⁸⁾ Christine Reimer: Nordfynsk Bondeliv, 55.

¹⁹⁾ Olaf Andersen i nærv. Årb., 1927, 229.

lavets Protokol med Lavets Regnskab efterses, og Regnskabet kendes gyldigt. Den gamle Oldermænd har dermed givet Afgang for denne Sinde, og saa drager Mændene med Fanen i Spidsen og Hornet baaret af den afgaaende Oldermænd hen til den ny, til hvem Protokollen og Hornet højtidelig overleveres, hvorved han er indsat i Værdigheden som det næste Aars Oldermænd. Hos den nye Oldermænd gives derpaa „Igang“: Smørrebrød, Øl, Most, Snaps, Kaffe og en Punsch, og dermed er Oldermændsgildet overstaaet. Søndagen efter plejer saa Ungdommen at samles hos den nye Oldermænd til en lille Lystighed. Byhornet i Vevlinge er af en ganske antagelig Alder og fortjente visselig at faa et Sølvbeslag, saaledes som det er Tilfældet i adskillige nordfynske Byer.“

Det er let at forstå, at Folkene i *Vigerslev* (Skovby H.) så langt tilbage i forrige Århundrede som i 1840'erne vidste meget at fortælle til *Vedel Simonsen* (1780—1858) om de i Sognet tidligere gældende Bylove „og deres saakaldte „Holde en Lyd“, hvilket sidste bestod deri, at naar Bymændene vare forsamlede til Gildeslaug eller Godset forsamlet for at nyde den dem tilstaaede Forlystelse som Slaae- eller Høstgilde, saa slog en dertil udvalgt (Oldermænd) med en Stok til Lyd paa Bjælken, hvilket skulde bevirke almindelig Stilhed og Taushed, derpaa blev afsunget et Vers af en Psalme og derpaa en Formaning tilføjet om at holde Orden og i modsat Tilfælde Mulkter paabudne. Dette „Hold en Lyd“ benyttes ogsaa, naar unge Folk gav deres Igang eller højtideligholdt deres Indtrædelse i Lauget, og naar en Karl blev mulcteret og ikke selv kunde betale, maatte Husbonden betale for ham, fordi han skulde staa til Ansvar for sin Karls Opførsel.“²⁰⁾

I *Ejby* (Vends H.) skiftedes Oldermænd hvert År. Tudehornet, som kaldte Bymændene sammen, og Stokken og Tegnet paa Værdigheden afhentedes hos den gamle Oldermænd og overgaves den ny af hele Bylavet, som holdt Fest.²¹⁾ Oldermændsskiftet fandt Sted 3. Påskedag.²²⁾ I *Middelfart Venstreblad* den 27. April 1914 nævnes Ejby som et Sted, hvor „man endnu har bevaret mange af de gamle Byskikke, der nu ellers de allerfleste Steder

²⁰⁾ Vedel Simonsen i *Saml. t. Fyns Hist. og Top.* X (1890), 73.

²¹⁾ Vejle Amts Folkeblad, Nr. 268, 1907, efter Assens Avis.

²²⁾ Christine Reimer, 349, efter *Fyens Stiftstidende* 23. Marts 1913.

er forsvundne. Byen har saaledes endnu sin Oldermænd, hos hvem det gamle Byhorn gemmes, der ved enkelte Lejligheder benyttes til at samle Bymændene. Hvert Aar er Oldermændsskifte. Bymændene samles en Eftermiddag hos den gamle Oldermænd til Oldermændsgilde. Den paa Eftermiddagen gaar de alle med Byhornet til den ny Oldermænd, hvor Gildet fortsættes. Forleden fandt dette Oldermændsgilde Sted. Gaardmand Hans Mortensen, der det sidste Aar har været Oldermænd, afløstes af Gaardmand Christian Jensen.“ — Den nye Oldermænd må ved Overtagelsen af Værdigheden give Aftensmad til hele Lavet; den festlige Sammenkomst slutter først langt ud på Natten. Oldermænden er i sin Stilling et Aar ad Gangen. „Ejby Byhorn er saa gammelt, at det har set adskillige Slægter gaa i Graven. Nu bruges det mest, naar Folk skal kaldes sammen til Snekastning eller Ildebrand.“²³⁾

I *Sandager* (Båg H.) har der ikke været skiftet Oldermænd siden o. 1906, hvorimod denne gamle Skik endnu i 1916 vedligeholdtes hvert Aars 1. Maj i Landsbyen *Næs*; det var også den eneste Gang om Aaret, Mændene ude i denne By i 1916 samledes efter den gamle Lavsorden.²⁴⁾

På *Helnæs* (Båg H.) holdtes der hvert Aar den 2. Maj *Maagilde*. Da mødte alle Bymændene på Kroen og spiste og drak og afhandlede Byens Sager, altså alt hvad der angik Fællesskabet og alt kommunalt overhovedet. Til dette Maagilde blev Præst og Degn gerne indbudte, men de mødte i Reglen ikke.²⁵⁾

Maagilde betyder vel Majgilde. Er afledet af Maden, det indæmmede Stykke, hvis Forhold behandles dér.

Der fandtes en hel Del *Bygilder* af forskellig Slags foruden de allerede nævnte. *Christine Reimer* omtaler og skildrer således *Arbejdssammenkomster, de ugentlige Gilder, Håndværkergilder (Vævergilde, Trændegilde, Smedegilde, Bindegilde, Humlegilde), Tjæregildet, Tyregildet, Ornegildet, Bytte-Avis-Gilde, Medallegilder, Spillegilder, Rejsegilder, Skyttelav, Igang og Afgang, Føringsgilde, Vullegilde, Degneost[gilde], Ska'egillet på Skættedagen og Kartegildet*. Endvidere *Plasergilder, nyere selskabelige Sam-*

²³⁾ Meddelt af P. Runge, Bogården.

²⁴⁾ Rasmus Jørgen Jensen i nærv. Årb. 1916, 611.

²⁵⁾ Opt. af Evald Tang Kristensen, medd. af P. Runge, Bogården, *Helnæs* (Dansk Folkemindesamling).

*menkomster (Danseballer og Friluftsmøder.*²⁶⁾ Her skal naturligvis ikke skrives noget ud af Frk. Reimers Værk om sådanne mindre Gilder, ligesom der ejheller skal gøres Uddrag af R. Chr. Sørensen-Allesø's Beretninger om Gilder og Samlav i Allesø Sogn. Derimod skal hidsættes de få spredt tilgængelige Oplysninger, jeg indtil nu kender om sådanne Sammenkomster i Nordvestfyn, idet disse så kan træde supplerende til Reimers og Allesø's Arbejder.

Fra *Nørre Nærrå* (Skam H.) har *Jens Pedersen* meddelt, at de unge i Regelen havde et *Lystgilde* hver Måned. De dansede først lidt, og så skulde de ud i Toften en Tid og tage Tag, men det var blot for Morskab, der blev aldrig Slagsmål. Derefter kom de atter ind at danse. Når et Par Folk havde holdt Bryllup, holdtes der *Igang*. En Gårdmand gav dertil en Tønde Øl, en halv for sig selv og en halv for sin Kone, men Husfolk gav kun en Fjerding. Dette Gilde holdtes på det Sted, hvor der havde været Bryllup, og kunde Øllet ikke blive drukket den Aften, samledes Mændene igen, for drikkes skulde det. Øllet skulde være godt, og det skulde smages tilpas af en Mand, som var blevet udvalgt til det samme. — *Afgang* holdtes efter Begravelsen. Efter Gårdmænd og Husmænd gjordes Begravelse, men ikke efter Indsiddere. Derimod skulde alle være med til at give Afgang. Indsiddere gav gerne en halv Fjerding Øl, og Afgang holdtes om Eftermiddagen samme Dag, da Begravelsen havde været. Når Folkene ikke kunde komme inden for i Huset, fordi der ikke var Plads, stod de udenfor og drak Øllet af Skænkepotter. En sådan kunde tage en Pægl.²⁷⁾

I *Ejby* (Vends H.) holdtes før Høst *Tjæregilde*. Købmanden, tidligere Høkeren, leverede — således i 1907 — en Tønde Tjære, og Lavet samledes hos Oldermænd med Tjærekander. Hjulmanden borer Spundsen op, Smeden skænker Snapse, og imens fordeles Tjæren, der benyttes til Vognsmørelse. Det hele slutter med Fest, og det var vel også for Festens Skyld, man samledes. Tjære bruges kun lidt i vore Dage. Da Skikken i Ejby var ved at forsvinde o. 1907, lod Bylavet og Oldermænd sig fotografere.²⁸⁾

²⁶⁾ Nordfynsk Bondeliv, 66—76, 344—49.

²⁷⁾ Evald Tang Kristensen: Jysk Almueliv, Tillægsbind IV, Nr. 308.

²⁸⁾ Vejle Amts Folkeblad Nr. 268, 1907, efter Assens Avis.

En anden Avisnotits fra Nutiden beretter om Tjærebytningen i Ejby og oplyser, at Gårdmændene samles, efter at Byhornet har lydt. Husmoderen i Oldermændens Gård beværter Mændene, der møder med Trillebør og Spand for at få en Part af Tjæren. For Beværtningen får Husmoderen efter gammel Vedtægt 16 Øre.²⁹⁾

Og endelig skal nævnes, at ved *Almissegildet* i *Gamborg* (Vends H.) samledes Bymændene hos Oldermænden. Hver af dem havde med sig en Pose, hvori var Mel og Gryn, desuden Flæsk o. l. Posernes Indhold blev hældt ud i et stort Kar og delt ud til de fattige.³⁰⁾

Foruden Oldermænden havde man endnu et Par „folkevalgte“ Bestillingsmænd i den gamle Landsby, nemlig *Byhyrden* og *Bysmeden* — og fra lidt nyere Tid *Stodderkongen*. Vi skal dog ikke høre nærmere om disse Indehavere af vigtige Bestillinger i vore Fællesskabslandsbyer, idet der kan henvises til sammenfattende Skildringer om disse af Bylavet valgte „Embedsmænd“.³¹⁾

Her har det alene været Hensigten at fremlægge det meste af det fra nyeste Tid indsamlede kulturhistoriske Stof vedrørende Bylav, Bystævner, Oldermænd og Bygilder i Nordvestfyn. Dette Materiale indeholder ikke blot Oplysninger af Interesse for Lokalhistorien; man træffer i det undertiden også på Enkeltheder, der kan være af Betydning for Historieforskningen i Almindelighed. Folketraditionsstoffet har ikke mindst Værdi ved det Bidrag, det yder til Indsigt i og Levendegørelse af Landsbylovene, der er omtalt foran i nærværende Redegørelse.

²⁹⁾ D. F. S. 1906/47 efter Middelfart Venstreblad.

³⁰⁾ Optegnet 1914 af Thomas B. Bang (D. F. S.).

³¹⁾ Se mine Bøger: *Hyrdedrenge og Hyrdeliv* (1926), *Byhyrder* (1928), *Landsbysmeden* (1932) og *Hugo Matthiessen: Stodderkongen* (i Fra Arkiv og Museum, 1913; jfr. Fynsk Hjemstavn V, 1932, 26 f.).

Dalum Kloster.

Et Bidrag til dets Historie efter Reformationen.

Af cand. theol. *Johannes Berg.*

Ved Reformationens ¹⁾ endelige Gennemførelse blev alt Klostergodset her i Landet som Følge af Bestemmelsen paa Stændersdagen i Oktober 1536 inddraget under Kronen; allerede en Del Aar før var *Johan Friis* blevet Forstander paa Dalum Kloster, og 1548 ²⁾ fik han hele Godset som Len.

Ganske naturligt betød Reformationen en enorm Omvæltning for Klostrene, dog var man i Overgangstiden saa human delvis at lade Klostrenes Beboere blive boende til deres Død. I Følge Kirkeordinansen af 2. Septbr. 1537 var Ordningen for Klostrene den, at Tiggermunkene straks skulde forvises og søge et „mere hæderligt Erhverv“; dem havde man i lange Tider set skævt til med Henblik paa de forfærdende Perspektiver, det vilde drage med sig, at gøre Tiggeri til Idealet for Tilværelsen; Herreklostrene (d. v. s. Klostre med Godstilliggende, derimellem ogsaa Nonneklostre) behandlede man anderledes, idet Munkene dér maatte forblive til deres Død; men der stilledes dem den uomgængelige Betingelse, at der skulde afholdes luthersk Gudstjeneste i Klostrene; endnu 1571 ³⁾ fandtes der nogle faa Nonner i Dalum. I det hele taget traf Regeringen Forholdsregler for Klostrenes Beboere, saa der blev sørget for dem, saaledes indskærper Christian III i en Forordning ⁴⁾ om Nonneklostre 1545 de Lensmænd, der er forlenede med saadanne, at tage sig af Nonnerne og iøvrigt holde Klostret vedlige, det hedder bl. a.: „at hver Klosterjomfru, som er sin Priorinde hørige og lydige

¹⁾ Om Perioden for Fyns Stifts Vedkommende kan henvises til H. F. Rørdams Afhandling om Biskop Sadolin i Saml. til Fyns Historie og Topografi IV, 1—179.

²⁾ Annales Eccl. Dan. III, 303.

³⁾ Suhm I, 190.

⁴⁾ Ny danske Magasin I, 191.

og vil blive udi sit Kloster og skikke sig efter vor Ordinans og Befaling, som foreskrevet staar, saa skulde samme Klosters Forstandere, som samme Kloster i Værgе have, give hvert Aar til hendes Underholdning: 5 Tønder Brød, 25 Skæpper Mel, 13 Tønder Øl, 2 Pund Malt, 10 Skæpper Humle, 2 levende Svin, 6 levende Lam, 2 levende Faar, 6 levende Gæs, 10 Par Høns, 1 Fjerding Smør, 1 Fjerding saltet Sild, $\frac{1}{2}$ Td. Fisk, 1 Skp. Boghvedegryn, 1 Skp. Byggryn, $\frac{1}{2}$ Skp. Havregryn, 1 Skp. Ærter, 1 Fjerding Æddike, 3 Skæpper Salt, 10 Læs Ved, $\frac{1}{2}$ lest Kul. Og derimod skal samme Klosters Forstandere, som med samme Kloster forlente er, have alt det forskrevne Kloster Gods, som Priorinden og Jomfruerne selv hertil udi Værgе haft haver, og deraf bygge og forbedre Klostret og Klostergaarden."

Johan Friis døde 1570 og efterfølges af Rigsraad *Jacob Ulfeldt* († 1593), der havde Dalum i Len 1571—79; han var som ung kommen ind i Statstjenesten, deltog bl. a. i Syvaarskrigen, blev 1566 Medlem af Rigsraadet, men sattes snart efter ud af dette, uvist hvorfor, optoges igen deri 1570 og fik Aaret efter Dalum og Sct. Knuds Klostre i Len. 1571⁵⁾ indskærper Frederik II ham at holde Sct. Knuds Kirke vedlige: „Vider, at efterdi Vi til os have ladet annamme Sct. Knuds Kloster i Odense, og Vi forfarer, at Priorerne, som før Eder have haft samme Kloster i Befaling, altid har holdt Kirken dér sammesteds ved Hævd, Magt og Bygning, da paa det at samme Kirke, hvori Vor kjære Herre og Fader,⁶⁾ salig og højlovlig Ihukommelse, og andre Koninger have deres Begravelse, maa blive ved god Magt holdt, bede vi Eder og ville, at I retter Eder efter at holde den ved god Bygning færdig, saa at hvis Brøst, som enten nu eller i Fremtiden kan findes enten paa Tag eller udi andre Maader maa udi Tide blive hjulpet og igen tilflyet." Blandt de mange Hverv, Ulfeldt fik, var flere diplomatiske Sendelser, af hvilke en blev skæbnsvanger for ham: Han var 1578 sendt i Spidsen for et Gesandtskab til Rusland i den Hensigt at formaa den russiske Czar Ivan IV Vassi-

⁵⁾ Vedel Simonsen: Odense Bys Hist. IV, 154.

⁶⁾ Christian III bisattes 3. Febr. 1559 i Sct. Knuds Kirke, men flyttedes 1579 til Helligtrekongers Kapel i Roskilde Domkirke, hvor Sønnen Frederik II lod opføre det nuværende Renaissance-Gravminde over ham.

ljevitsch til at slutte en „evig“ Fred. Czaren optraadte imidlertid meget hensynsløst overfor dem og behandlede dem næsten som Fanger, og Ulfeldt, der anede Uraad, forsøgte da at redde sig og sine Landsmænd ved paa eget Ansvar at forandre den kgl. Instruks, saa at den „evige“ Fred blev ændret til 15 Aars Fred. Da Frederik II ved hans Tilbagekomst Nytaar 1579 hørte om dette, blev han rasende paa Ulfeldt og nægtede at godkende Freden, og paa et Rigsraadsmøde 13. Juli blev han udstødt af dette og mistede alle sine Len og ved den Lejlighed ogsaa Dalum. Den 22. Juli udsendte Ulfeldt en Beretning⁷⁾ om dette Togt for at retfærdiggøre sig, men han opnaaede intet gunstigt Resultat derved.

Hans Efterfølger paa Dalum blev Rigsraaden *Absalon Gøe* fra 1579—1602; han omtales i Jacob Madsens ⁸⁾ Visitatsbog.

Efter ham fulgte *Axel Brahe* til Elvedgaard, som havde Lenet 1602—1616, han havde tidligere haft Odensegaard (Sct. Hans Kl.) 1585—95 og Helsingborg 1595—1602; ved Freden i Knærød 1613 var han Deltager i Forhandlingerne. Han døde 14. August 1616 paa Dalum og begravedes i Vævlinge Kirke, hvor der findes en Ligsten over ham; en Broder til ham er den berømte Astronom Tyge Brahe, medens en Datter af ham, Sofie,⁹⁾ blev gift med den følgende Lensmand, den som Theolog navnkundige Holger Rosenkrantz.

Ved et Rigsraadsmøde i Kolding 1. December 1616 havde Christian IV meddelt sit Raad, at han „efterdi en ganske Hob af Rigsraadet ved Døden er henkaldt, og et Par af dem, som leve, er gamle og uformusomme“, ønskede en Del nye udnævnte, hvorblandt var *Holger Rosenkrantz*,¹⁰⁾ og som sit første Len fik han Dalum Kloster, hvilket han imidlertid kun havde 3 Aar (1617—20), 1618—20 havde han endvidere Skinnerup (nuv. Ulriksholm), som Christian IV havde købt 1616, og 1618—27 havde han Odensegaard. Naar han saa kort Tid efter gav Afkald paa Dalum, maa det sikkert ikke forstaas, som om der var nogen Uoverens-

⁷⁾ Regesta Dipl. II, 386 Nr. 3435.

⁸⁾ Side 35 i Historisk Samfunds Udgave ved A. R. Idum.

⁹⁾ Hun overlevede sin Mand H. Rosenkrantz til 1649, deres Datter Sofie Rosenkrantz ægtede Sten Brahe til Knudstrup.

¹⁰⁾ J. Oskar Andersen: Holger Rosenkrantz den Lærde, Side 159.

stemmelser mellem ham og Kongen, endnu havde han Kongens Gunst fuldtud; men han har formodentlig ikke ønsket dette Len, naar han samtidig havde det store Odensegaard Len.

1620—39 havde Fru *Ellen Marsvin*, Moder til Christian IV's Gemalinde Kirstine Munk, Dalum Kloster som Len, og som Følge heraf tjente det af og til som kgl. Residens. Det første Vidnesbyrd om Kongens Ophold her er et Brev¹¹⁾ dateret Dalum 17. August 1620, hvori han meddeler Kansleren Christian Friis, at han venter, at Rigsraadet vil bevilge en Skat til at erstatte Kongen det Laan, han havde ydet den for sin Ødselhed bekendte Kong Jacob I¹²⁾ i England, „da det Aaret tilforn havde været villigt til at bevilge en Understøttelse til de böhmiske Stænder;“ Laanets Størrelse var iflg. et Brev¹³⁾ dat. Westminster 19. Oktober 1620: 200,000 Rigsdaler. Som Følge af Kongens hyppige Ophold paa Dalum blev Rigsraadet ofte sammenkaldt i Odense, saaledes forlanger Kongen i et Brev¹⁴⁾, dat. Dalum 8. Marts 1623, en Betænkning af Raadet over en Del Sager, bl. a. et større Laan til Holland, Striden med Frankrig, Fæstningers Istandsættelse, og tillige skal Raadet være opmærksom paa Sveriges Rustninger. Af mere privat Art er to Breve¹⁵⁾ dat. Dalum 15. Februar 1627, hvori han opfordrer Rentemesteren Ove Høg til at sende Lensmændenes Optegnelser over Bekostningen ved Prinsens¹⁶⁾ Rejse i Landet, endvidere skal Rentemesteren sende nogle Musikere til Odense for efter Anvisning af Fru Ellen at musicere med Kongens Børn.

Imidlertid havde Kongen 1625 indladt sig i Trediveaarskrigen, men lider Nederlag i Slaget ved Lutter am Barenberg 17. August 1626 og foretager nu som eneste Redning en Flugt op gennem Sønderjylland til Fyn, hvor han tager Ophold paa Dalum Kloster. Fremtiden syntes mørk for Landet, og ikke faa mente, at dets Undergang var nær; Kongen var ene og alene optaget af at faa Fred paa nogenlunde antagelige Vilkaar. Som Følge af den faretruende Situation var Rigsraadet sammenkaldt i Odense, og Kon-

¹¹⁾ Regesta dipl. II, 659 Nr. 5935.

¹²⁾ Var gift med Kongens ældre Søster Anna.

¹³⁾ Regesta dipl. II, 660 Nr. 5946.

¹⁴⁾ Regesta dipl. II, 687 Nr. 6198.

¹⁵⁾ Regesta dipl. II, 739 Nr. 6662 og 6663.

¹⁶⁾ Christian, der døde som Tronfølger 1647.

gen ledede fra Dalum en Del Forhandlinger med Raadet, som iøvrigt stod skeptisk over for Kongens Krigsførelse, ja d. 8. Novbr. tilkendegav det aabenlyst en Misfornøjelse¹⁷⁾ med de kgl. Lejetroppers Huséren i Jylland, idet de skulde være værre end Fjenden, og nogle Rigsraader skrev ligefrem til ham, at Fjendens Fremgang i Holsten truede med at ruinere Landet med Mord og Brand, „ligesom eders Majestæts egne geworbne Folk nu siges at gøre“. Kongen søgte for sin Part at retfærdiggøre sit Tilbagetog i et Brev¹⁸⁾ fra Dalum 5. Oktober 1627, hvori han hævder, at han maatte forlade Holsten, „fordi Hertug Frederik¹⁹⁾ gjorde Fjenden al den Hjælp, han formaaede,“ og at det havde været hans Hensigt ved Flensborg at samle Arméen, „men en panisk Skræk greb Folkene“.

Den 11. Oktober²⁰⁾ udsteder Kongen et Fredsforslag, og 15. Oktober udsendes fra Dalum et Udkast²¹⁾ til en Instruktion for et Gesandtskab bestaaende af Christian Friis og Tage Thott til Kongen i Sverige for at bede ham om Hjælp mod Kejseren, og 18. Oktober²²⁾ udsteder Rigsraadet fra Dalum en Opfordring til Hertugen af Friedland (Wallenstein)²³⁾ om at skaane Danmarks Rige og dets Lensfyrstendømme for Fjendtligheder, da disse Lande „ikke paa nogensomhelst Maade havde deltaget i Krigen“.

Som bekendt opnaaede Kongen en taalelig Fred i Lübeck 1629.

Den betydeligste af Rigsraaderne i denne kritiske Tid var utvivlsomt Holger Rosenkrantz, som da boede paa Odensegaard; meget paafaldende er det derfor, at Rosenkrantz under disse vigtige Forhandlinger forlod Odense. Aarsagen hertil er ikke

¹⁷⁾ Regesta dipl. II, 755.

¹⁸⁾ Regesta dipl. II, 751 Nr. 6765.

¹⁹⁾ Hertug af Gottorp, ældste Søn af Hertug Johan Adolf og Augusta, Christian IV's Søster; efter Lutter am Barenberg-Katastrofen blev hans Holdning mod Danmark fjendtlig, og han undsaa sig ikke for at optræde som Spion. 1629 besatte Kongen hans Land, men han opnaaede dog Amnesti ved Freden i Lybeck s. A.

²⁰⁾ Regesta dipl. II, 752 Nr. 6769.

²¹⁾ Regesta dipl. II, 752 Nr. 6771.

²²⁾ Regesta dipl. II, 752 Nr. 6773.

²³⁾ Wallensteins Hertugdømme i Böhmen, han blev 1623 af Kejser Ferdinand II ophøjet til Hertug af Friedland med Residensstad i Gitschin.

ganske anskuelig, men sikkert er det, at Rosenkrantz i lang Tid har været utilfreds med sit Hverv som Rigsraad, idet han allerede 1623 havde indgivet Ansøgning om Kongens Tilladelse til at træde ud af Raadet; dette Skridt var uden Sidestykke, naar man betænker, at Raadsbestillingen ikke var en Stilling, man kunde sige af, naar det passede en, men man udnævntes for Livstid, og kun i enkelte Tilfælde kunde Kongen tillade en gammel „uformusom“ Rigsraad at træde tilbage, dog uden egentlig Afskedigelse. Naar en Mand som Rosenkrantz i sin bedste Alder og med alle Betingelser for at kunne opfylde denne vigtige Stilling alligevel vilde renoncere herpaa, maa det ikke forstaas, som om Rosenkrantz har haft noget Udstaaende med Kongen eller Rigsraadsmedlemmerne, men man maa finde Aarsagen hertil i den dybe, indre Krise, som Rosenkrantz i disse Aar var inde i. Han havde i sin Ungdom som evnerig Theolog kastet sig over dette Studium med Iver, og efter Studierejser i Udlandet har det sikkert været hans højeste Ønske at leve i Ro og Stilhed paa sit fædrene Gods Rosenholm og fordybe sig i Studierne, og som den dybe, samvittighedsfulde Mand, han var, syntes han ikke, han som Rigsraad var paa den Plads, Gud havde bestemt ham til, hertil bidrog Kongens ulykkelige Krigsførelse, Landets uvisse Skæbne og vel ogsaa Muligheden af som Rigsraadsmedlem at komme til at træffe Beslutninger, hvis Konsekvens han ikke kunde overskue; dog er den Maade, hvorpaa han valgte Retræten, ikke helt ungribelig for Kritik.

Men tilbage til Møderne i Odense: Han har undertegnet en Betænkning af 4. Oktober,²⁴⁾ medens hans Underskrift mangler i den følgende af 9. Oktober; i et kgl. Brev dat. Dalum 14. Oktober beder Kongen ham blive i Odense, „eftersom der dagligt forefalder adskilligt at forrette og derfor vel behøves nogle af vores gode Mænd og Raad her hos os at være til Stede.“ Og Dagen efter, da Raadet fra Dalum blev indkaldt til et nyt Møde i Slagelse i November, traf Indkaldelsesbrevet ikke ham selv, men hans Skriver paa Odensegaard; om han var til Stede paa dette Møde den 8. November i Slagelse ved vi ikke, men selv om han har været der, har han iflg. Professor Oskar Andersen ²⁵⁾ ikke underskrevet

²⁴⁾ J. Oskar Andersen: Holger Rosenkrantz den Lærde: 210 og følgende.

²⁵⁾ Anførte Skrift: Side 211.

dette Møde og altsaa heller ikke den paa dette Møde affattede Mistillidserklæring til Kongen (se Side 179 foroven).

Imidlertid synes andre Medlemmer af Raadet at have fulgt Rosenkrantz's Eksempel, thi i et Brev dateret Dalum 1. November skriver Christian IV til Rigskansleren Jacob Ulfeldt,²⁶⁾ at han skal komme til ham, „eftersom *ingen* af Rigets Raad nu er her til Stede“.

Rosenkrantz var rejst til Göteborg med sin Familie og sit Bohave, men slog sig senere ned i Helsingborg, og i November 1627 anmoder han gennem sin Ven Albert Skeel hele Raadet om sin Afsked, hvilket tilstaas ham i en Skrivelse fra Raadet den 7. Januar 1628. Kongen havde i Mellemtiden inddraget hans Len Odensegaard og foreløbigt givet det til Mogens Kaas, fordi han uden Tilladelse havde forladt det. Saaledes fik Rosenkrantz sit Ønske opfyldt; men Kongen glemte ham ikke, og Forholdet mellem dem blev nu herefter temmelig køligt.

Foruden denne politiske Affære knytter der sig en Begivenhed af mere privat Art til Kongens Ophold paa Dalum Kloster. Under hans Ophold dér i Efteraaret 1627 bliver Kirstine Munk kendt med en af Kongens Officerer, Rhingreven Otto Ludvig, hvilket foraarsager et Brud mellem Kongen og Kirstine Munk, dog synes Ellen Marsvin stadig at have staaet paa god Fod med Kongen, siden hun beholdt Lenet en Del Aar endnu. I denne Periode var Odensebispens Hans Mikkelsen²⁷⁾ en hyppig Gæst paa Dalum; han havde tidligere været Fru Ellens Huskapellan og var under hendes Indflydelse blevet Biskop over Fyns Stift.

Efter Ellen Marsvin blev *Steen Andersen Bille* Lensmand paa Klostret fra 1639—45.

Han efterfulgtes af *Ivar Vind*, som havde Lenet fra 1646 til sin Død 1658; han havde i sin Ungdom rejst en Del i Udlandet, var 1612 blevet ansat i Kancelliet, 1619 var han med Christian IV til hans Møde med Gustav Adolf i Halmstad, flere Gange var han til Stede ved Herredage i Norge og fik 1637 Lundenæs Len i Jylland; baade 1635 og 1640—41 forhandlede han paa Kongens Vegne med Kirstine Munk og hendes Moder. 1644 var han med i Slaget paa Kolberger Heide, samme Aar Medlem af Rigsraadet,

²⁶⁾ En Søn af Rigsraaden, den tidl. Lensmand paa Dalum, Jacob Ulfeldt.

²⁷⁾ Saml. til Fyns Hist. og Topogr. V, 395, 402, 410.

1645 bytter han Lundenæs Len med Dalum Kloster. Da Karl Gustav 1658 hærgede Fyn, blev han taget til Fange, men døde kort efter, den 17. Februar 1658. Han ægtede i Juni 1621 Helvig Skinkel.

Uden Tvivl var han en af de betydeligste Lensmænd paa Klosteret, ligesom han ogsaa frem for nogen anden har sat sit Præg paa Klosterkirken. Ved sin Tiltrædelse til Dalum fik han af Christian IV Lov til at benytte det i Kirkens nordre Korsarm værende Kapel til sig og sin Familie mod at vedligeholde Kirken, som da var meget brøstfældig. Herom beretter en Tavle i Korsarmens nordre Væg: „Befal Herren dine Gerninger, saa skal din Sag gaa frem. Anno 1646 haffuer Konig Christian den Fierde sielf wærit i Dalum Kirke oc naadigste bewilditt Ifwer Wind dette Capel til min, min kære Hustru och Arfuingers Begravelse, hvorimod jeg loffuede at giffue til Dalum Kirckes Reparation, som da var meget brystfeldig, 400 Specie Rigsdaler, som erlagt er och loffuer samme Bewelgning haffuer jeg dette Capel med Epitaphio oc Ornamenten. — Loed opbygge de Gud oc Kircken til Ære, huilcket jeg oc mine Arfuinger sielf skal holde vedlige oc til dis Conseriation (Bevarelse) da er af mig dertil lagt noget Langilde af en Gaard efter den Foundation derpaa gjort er.“

Paa det store Barok-Epitaflum (paa samme Væg) over ham og hans Hustru læses følgende: „Dominus providebit. Her ligger begraffuen ærlig og welbiurdig Mand Hr. Iffuer Wind til Nørholm, Ridder, Danmarckis Rigis Raad og kgl. Majestæts Befalingsmand udi Dalum Kloster, Cantor udi Wiborg, Canonicus i Ribe oc Aarhus oc Vicarius i Roskilde Kapitler, som tjente udi Christian Quarti Cantzelie første Gang i 9 Aar fra anno 1612 til 1621 oc siden var øffuerste Secreterer udi 18 fulde Aar fra anno 1626 til 1644. Hand bleff sat i Raadet, døde 17. Februarii 1658. Disligeste hans kjære Hustru ærlig och welbiurdig Fru Helvig Skinkel. Gud giffue dennem en glædelig Opstandelse paa yderste Dommedag.“

Indtil 1926 stod disse Begravelser i Kuppet, men da dette ved den i dette Aar paabegyndte store Restaurering af Kirken blev inddraget til Kirkelokale, blev Kisterne med den Vind'ske Slægt nedsat paa Kirkegaarden umiddelbart ved den søndre Mur, hvori der blev indsat en smuk Sandstenstavle med følgende Inscription:

„Ved Inddragelse i Aaret 1926 af det Vind'ske Kapel til Brug for Dalum Menighed overflytted til dette Sted de jordiske Levninger af

IVAR VIND

* 1 : 6 : 1590 † 17 : 2 : 1658

Lensmand paa Dalum Kloster

og hans Hustru

HELVIG SKINKEL

* 12 : 1 : 1602 † 28 : 6 : 1677

tilligemed Børn.

REQUIESCANT IN PACE.“

Som lige berørt hærgede Svenskerne Landet i hans sidste Aar, ikke mindst var det gaaet ud over Klosters Bønder, herom vidner et Klageskrift²⁸⁾ efter denne ulykkelige Tid; det hedder bl. a.: „Eftersom vi meget elendige og slet forarmede Hs. kgl. Majestæts Tjenere under Dalum Klosters Len ere først af Fjendens umilde og tyranniske Haand, frem for andre, saa ynkeligen medhandlede, forpinte, udsugede, ja den største Del saa slet i Grunden ødelagte, at vi maa med elendige Hustruer og Børn ved Betlestaven, med Suk og Sult søge vort Brød. Nu, da den naadefulde Gud ved sin vældige Haands Kraft haver udfriet os af Fjendens Haand og igen forlenet os den ønskelige Fred, hvorfor hans fuldkommelige Navn være lovet, haver en ringe Del af os arme Betlere begivet os til de faa efterblevne forrustede Hytter, i den gode Forhaabning, at vi ville begynde igen at dyrke Jorden.“

Efter Vinds Død kom Godset fra Kronen, idet det 1658 blev pantsat til *Jens Lassen*, som 1661 fik Skøde paa hele Godset, ca. 2400 Tdr. Hartkorn. Han var 1650 Skrifer hos Lensmanden i Kristiansstad, 1651 blev han Renteskriver i København og begyndte nu at drive Handelsvirksomhed i større Stil; 1657 paatog han sig at levere 3500 Tdr. Rug samt Proviantering af 4000 Mand i Norge 1 Aar, hvorfor han af Rigsraadet fik Dalum Len i Pant; 1661 blev han Landsdommer paa Fyn og fik endvidere 1664 Skøde paa det ret omfattende Sct. Knud Kloster. Det Gods, som iflg. Skødet 1661²⁹⁾ tilfaldt Jens Lassen, var følgende:

²⁸⁾ Samlinger til Fyns Hist. og Topografi X, 20.

²⁹⁾ Kronens Skøder paa afhændet og erhvervet Jordegods i Danmark fra Reformationen til Nutiden II, 133, efter Skatkammerets Skødebog, Koncept 515, Bilag.

Dalum Gaard med tilliggende Enemærke, Skov og Herlighed (Htk. 37 Tdr. 6 Skpr. 2½ Fdk. à 60 Rdl. Td.), Bygning (500 Rdl.) og underliggende Bøndergods i Dalum Birk: Bellinge 8 Helgaarde, 9 Halvgaarde, 3 Bol, 2 Huse med Jord, hvoraf 1 øde, 5 Huse, hvoriblandt Smedehuset, en Afgift af hele Bellinge By, i *Hjallese*: 20 Halvgaarde, 2 Huse, 2 Gadehuse samt Smedehuset, hvoraf Hjallese By svarer Landgildet, i *Hunderup* 8 Gaarde, i *Dyrup* 2 Gaarde, i *Højme* 12 Gaarde, 1 Hus, i *Sanderum* 16 Gaarde, 2 Gadehuse, en Afgift, alle Sanderum Mænd svarer, i *Elmelund* 1 Gaard, 13 Halvgaarde, 1 Smedehus, 1 Gadehus, i *Ravnebjerg* 11 Halvgaarde, hvoraf 2 tillige svarer af en Dam, 2 Gadehuse, 1 øde Jord, i *Brændekilde* 6 Helgaarde, 6 Halvgaarde, 1 Bol, 1 Gadehus, i *Render* 2 Helgaarde, 1 Halvgaard, 2 Gadehuse og en Afgift 6 Mænd svarer af Render Hede og Skovhøjene, 1 Stampemølle paa Bellinge Mark, hvoraf en Feldbereder i Odense svarer Dalum Mølle. Helgaardene Knudstrup, Bølle-mose, Store Hesbjerg, Dyred, Ernebjerg, Stærmose, Broholm, Lille Stærmose, Tobo, Store Appe. Halvgaardene Vosemose, Krage-mose, Lille Hesbjerg, Skræppenborg, Brunsvig, Lille Appe og Skouenborg. Husene: Nørrenberg og Vittenberg svarer af Overdrevet, desuden svarer Store Hesbjerg af Flintebjerg Hus og Byggested, Stærmose og Lille Stærmose af Render Hede, Lindemæhusene 3, som alle svarer af Overdrevet og tillige af en øde Jord.

Fangel Sogn og By: 7 Helgaarde, 3 Halvgaarde, 2 Bol, Smedehuset, 1 Gadehus, i *Volderslev*: 2 Helgaarde, 2 Halvgaarde, 1 Bol, i *Svendstrup*: 3 Helgaarde, 1 Halvgaard, i *Verninge* Sogn og By: 3 Helgaarde, i *Hjelmerup*: 2 Helgaarde, 2 Halvgaarde, i *Brylle* Sogn og By: 3 Halvgaarde, i *Gundestrup*: 2 Halvgaarde, hvoraf 1 tillige svarer af en Ager, som laa til Broholm, 1 Hus, i *Tommerup* Sogn og By: 1 Helgaard, 2 Bol, 1 Hus, i *Højby* Sogn og By: 2 Helgaarde og 1 Halvgaard, i *Allerup* Sogn og By: 1 Helgaard, i *Marslev* Sogn og By: 1 Helgaard, 4 Halvgaarde, 1 Afgift, i *Agedrup* Sogn og By: 1 Halvgaard i Kirkeby, 1 Helgaard i Ladby, i *Allesø* By: 1 Helgaard, i *Bellinge* By: 1 Helgaard, i *Lumby-Taarup*: 3 Helgaarde, i *Vissenbjerg* Sogn: I Bred 5 Halvgaarde, 1 Afgift, som alle Bredmænd svarer, Helgaarden Kaadekilde, i *Kingstrup* 2 Helgaarde, i *Harndrup*: 1 Hus, i *Voldtofte*: 1 Halvgaard, i *Ørritslev*: 1 Bol, i *Morud*: 1 Bol, *Heden* Sogn og By: 2 Halvgaarde, i *Bregnør*: 1 Helgaard.

Bøndergods og Skove Htk. 2103 Tdr. 2 Skpr. 2½ Fdk. à 50 Rdl. Td. samt jus patronatus til Dalum Kirke (Htk. 11½ Td. 3 Skpr. 1 Alb. à 50 Rdl. Td.) og Birkeret til Dalum Birk: 1000 Rdl.

Følgende Gods i *Rugaards* Len: I *Bred* 2 jordegne Gaarde, 1 Fæstegaard, 1 Bol, i *Skovsby* 3 jordegne Gaarde, 1 Fæstegaard med tilhørende Skov, 2 Bol, i *Kelstrup* 6 jordegne Gaarde, Fæstegaarden Grøftebjerg med tilhørende Skov i dens Løkke, i *Haarslev* 2 Fæstegaarde, Fæstegaarden Strassborg, Fæstegaarden Bjørnsbo, 1 Hus ved Steglebjerg, i *Skovsgaarde* 8 Fæstegaarde, i *Nymark* 2 Fæstegaarde, Fæstegaarden Trolledal, i *Haarslev* Sogn endvidere 5 Bol samt Bolet Padesø

for 98,460 Rigsdaler 37 Skilling.

Dog forbeholdt Kronen sig Forkøbsretten til Godset.

Imidlertid kom Jens Lassen i Restance for Skat til et Beløb af 16,000 Rdl., for hvilket Beløb Kronen gjorde Udlæg. Han sælger Godset i 1681, og *Didrik Schult* til Findstrup faar Skøde³⁰⁾ derpaa; til Ære for Christian V forandrer denne Gaardens Navn til Christiansdal. Ifølge Skødet omfattede Godset følgende:

Dalum Hovedgaard (Htk. 37 Tdr. 6 Skpr. 2 Fdk. 2 Alb. à 100 Rdl. Td.)	3783 Rdl. 5 Mk
Bygningen	500 —
Birkerettigheden	1000 —
Møllen (Htk. 49 Tdr. 6 Skpr. à 50 Rdl. Td.)	2487 —
Jus patronatus til Dalum Kirke (Htk. 22½ Td.)	594 —
Jus patronatus til Sanderum (Htk. 38½ Td. à 25 Rdl. Td.	962 —
Bøndergods (200 Tdr. à 50 Rdl. Td.)	10000 —
	19326 Rdl. 5 Mk.
÷ en Fordring paa...	16000 —
	3326 Rdl. 5 Mk.

Den følgende Ejer Admiral *Gabel* (gift m. en Datter af *Didrik Schult*, *Frederikke Christiane*) solgte 1718 Godset til *Frederik IV*, og det blev da fynsk Ryttergods til 1765, da Kammerherre *Ben-*

³⁰⁾ Anførte Skrift: II, 512.

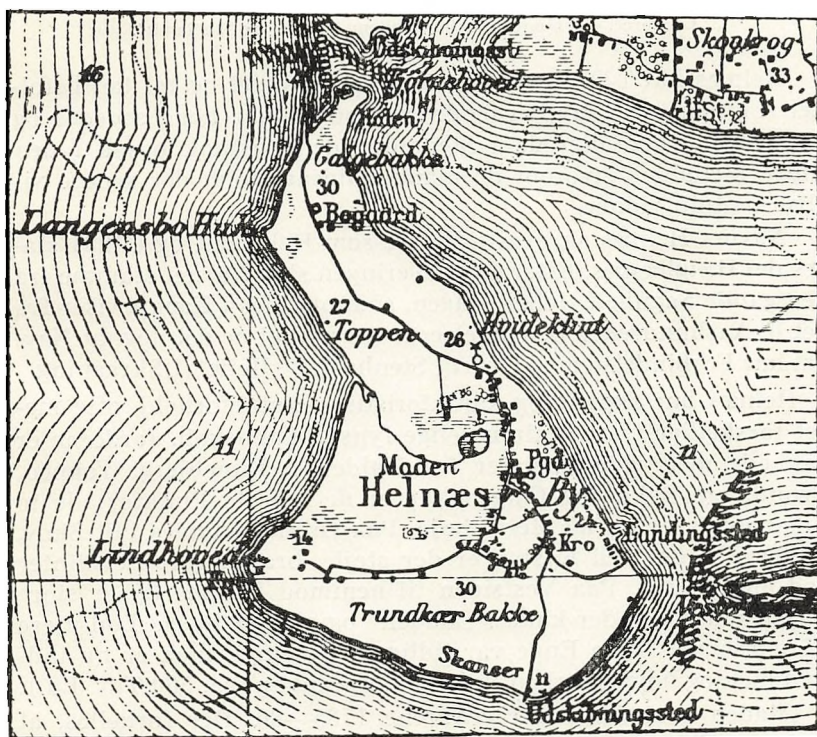
zon ved en Auktion købte Godset; han havde efter sin Farbroder Gehejmeraad Jacob Benzon 1755 arvet Herregaarden Rugaard i Jylland og Cathrinebjerg i Sjælland som Stamhus samt 80,000 Rdl. til Køb af endnu et Stamhus, hvorfor han 1779 købte Tirsbæk ved Vejle, som han fik oprettet til Stamhus, men overførte 1787 Stamhusbaandet til Christiansdal, som blev i hans Slægts Eje til 1882, da Baron *Zytphen-Adeler* købte det. Efter endnu et Par Gange at have skiftet Ejere blev det 1906 solgt til den *katholske Sct. Hedevigsorden*, som nu ejer Klostret og har indrettet et Rekreatiionshjem dér.

Endnu skal bemærkes, at i 1930 er der opført et katolsk Kapel paa Klostrets Grund.

Nogle historiske Optegnelser om Helnæs Sogn.

Af J. C. A. Carlsen-Skiødt.

Helnæs er et af de mindste Sogne i Baag Herred og bestaar af Øen (Halvøen) Helnæs, der ved en to Kilometer lang Landstrimmel af en almindelig Vejs Bredde er forbundet med Fyn ved Halvøen Agernæs. Denne Forbindelsesvej, der kaldes „Langøre“, skal efter Traditionen fra først af være udbygget af Carl X Gustavs Soldater, for at Hæren kunde føre Kanonerne til og fra Fastlandet. Oprindelig har her sikkert været et Vadested, hvorover man kunde køre og ride ved Lavvande og i roligt Vejr.

Kort over Helnæs.

„Langøre“. Forbindelsesvejen mellem Helnæs og Fastlandet.

Helnæs har i Oldtiden været tidlig bebygget og ret tæt befolket. Ligesom i de tilgrænsende Nabosogne har her færdedes og boet Mennesker allerede i Stenaldertiden, vistnok ogsaa i den ældre Stenalder, hvorom de mange Oldsagsfund, der senere vil blive omtalt, vidner.

Navnet Helnæs skreves tidligere som Hellenæs, og i 1231 staves det Hælghænæs. Efter Overleveringen skal Navnet stamme fra den gamle Sagnhelt Helled Hagen, som omtales i Kæmpeviser fra det 6. Aarhundredes Begyndelse; mere muligt er det dog, at Navnet har Forbindelse med Ordet „Stenhelle“, „Helle“, „Skraaning“.

Helnæs har skønne og karakteristiske Naturforhold, ofte meget forskellige fra det almindelige fynske Landskab. Jorderne er bakkede med vide Udsigter fra Højderne. Elmebjerg, Toppen, Trundkærs Bakke og Galgebakke er de højeste Punkter; de to sidstnævnte er ca. 30 Meter høje. Paa Østsiden findes lidt Skov, og flere Steder ved Kysten er der stejle, bratte, gule Lerkliner ned mod Havet. Paa Vestsiden til henimod Helnæs By er store Engstrækninger, der kaldes „Maden“ og ejes af Byens Lodsejere i Fællesskab. Disse Enge var tidligere Havbugt, men er nu inddæmmede, og holdes tørlagt ved et Pumpeanlæg (ca. 500 Tdr. Ld.).

Maden er inddæmmede i Aarene 1785—86. Der fortælles, at saalænge Engarealerne benyttedes af Ejeren paa Frederiksgave, og Dæmningen eller Diget ud imod Havet skulde bygges af Bøn-

derne ved Pligtarbejde, kunde den aldrig blive fuldført. Snart vilde Dæmningen synke, og snart brød Havet igennem og ødelagde det Arbejde, der var paabegyndt. Men da den senere Ejer paa Frederiksgave, Konferensraad Ryberg, overlod Bønderne hele Maden (Ma'en) til Deling, saa blev Dæmningen hurtig gjort færdig, — og den har holdt siden.

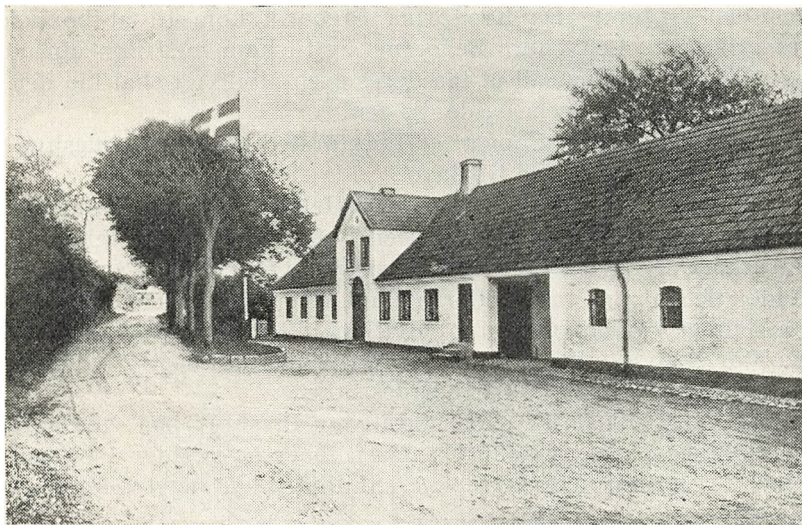
Helnæs Sogn har kun een samlet Bebyggelse, Helnæs By, der i det væsentlige er opført langs Hovedvejen, som gennemskærer Øen fra Nord til Syd. Desuden er der spredt Bebyggelse baade paa Øst- og Vestsiden.

Omtrent midt i Byen er Kirken, Præstegaarden, Hovedskolen og Forskolen. Her er opført et Forsamlingshus 1888, og i samme Aar blev Andelsmejeriet bygget. Endvidere findes her Brugsforening, Kro, Mølle og Telefoncentral. Paa Østkysten er Toldkontrolsted og paa Sydvestkysten ligger Fyret, opført 1901. Fyrtaarnet er 28 Meter højt, Flammens Højde over Havet er 30 Meter, og Synsvidden er 16 Sømil. Fyret er et hvidt Vinkelfyr.

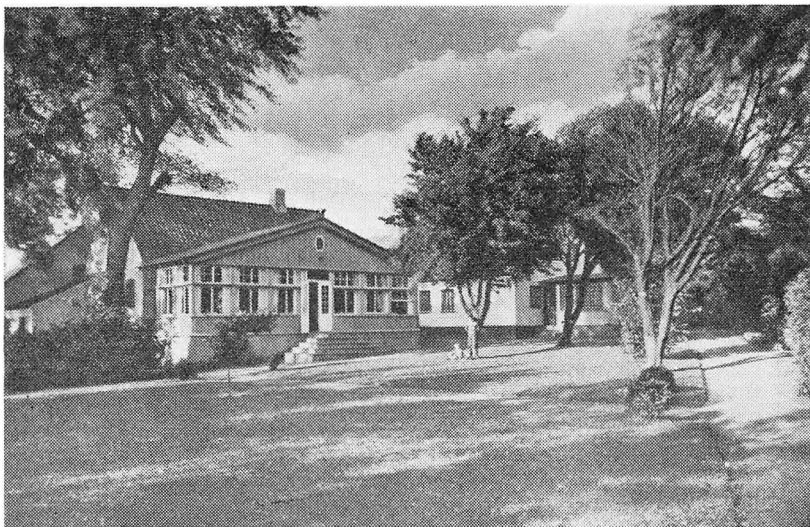
Fra Helnæs er daglig Rutebilkørsel over Ebberup Jernbanestation til Assens.

I 1801 var der 293 Beboere paa Helnæs, og ved Folketællingen 1921 var Befolkningstallet vokset til 560; ti Aar senere, 1931, var det dalet til 544.

Ved Tællingen 1921 var der i Sognet 114 Gaarde og Huse, 177 Heste, 747 Stk. Hornkvæg, 216 Faar, 451 Svin og 6 Geder.

Helnæs Kro.

Helnæs Kro set fra Haven.

Den Vindmølle, som nu findes paa Helnæs, er opført for henved hundrede Aar siden. Dengang var Mølleriet „bunden Næring“, og Helnæsbeboerne var henvist til at faa deres Korn malet paa Frederiksgave Vandmølle. Det var en lang og besværlig Vej, og selv om Folkene fra Helnæs havde den Forret, at de skulde have malet først paa Grund af Vejlængden, var de dog meget utilfredse med den Ordning. Da Kronprins Frederik kom til at bo paa Frederiksgave, henvendte Beboerne sig til ham med Bøn om, at han vilde hjælpe dem til at faa deres egen Mølle. „I skal faa den, Folk,“ svarede Prinsen, og de fik den.

I 1931 er der blevet opført et Traktørsted kaldet „Helnæshus“ ved Østerstrand lige ned til Havet.

I 1519 maa en af Beboerne paa Helnæs, Morten Andersen, været anklaget for Kætteri; thi i en Retssag om en Hestehandel, som Hans Skytte fra Voldtofte havde paa Odense Ting i det Aar, hedder det, at det var 4 eller 5 Dage efter at Morten Andersen paa Helnæs var bortrømt for „Kettherij“, at han (Skytten) bød paa Mortens Øg o. s. v. Hvori Kætteriet har bestaaet, og hvilket Enderesultat Sagen har faaet, vides ikke.

1526 d. 4. Dec.¹⁾ fik „Jens Sciffwer Livsbrev paa en Gaard paa Helliness, som Jyrgenn Oluffszen iboer og skylder 1 Skeppe Smør, 1 Fjerding Torsk og 4 β (Skilling) kvit og fri for Esgi

¹⁾ Kancelliets Brevbøger.

(Eske) Biildes Børns Skyld, med saa Skjel, at naar Eski Biilde skilles fra Hagenschow, da skal han gjøre Kronen Fyldest for forskr. Skyld."

Senere tilføjes, dateret Gottorp 23. December 1528: „Item hos Eski Biillde gjort forsk. Fyldest."

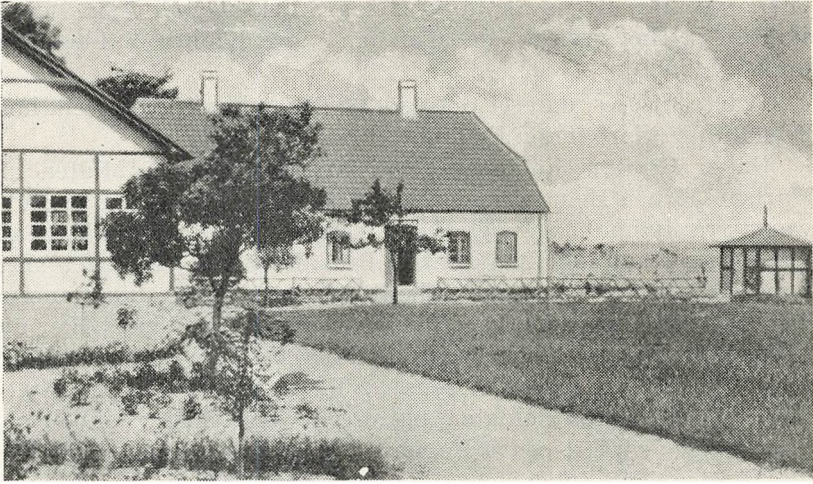
Under Grevens Fejde landede Johan Rantzau i Midten af Marts 1535 paa Helnæs med den Del af Hæren, som kunde undværes fra Jylland, og nogle Dage senere, 20. Marts 1535, stod Slaget paa Faurskov Banker ved Brændemølleaa. Derefter slog Rantzau Lejr ved Lundager i Gamtofte Sogn, og 11. Juni samme Aar kom den sidste blodige Opgørelse mellem Rantzaus Hær og „Lybekkerne" ved Øksnebjerg en Mils Vej fra Assens. Efter disse Kampe blev baade Assens og Faaborg prisgivet til Plyndring for Rantzaus Soldater, og alle de vestfynske Landsbyer, — herunder sikkert ogsaa Helnæs, — har faaet samme Behandling. Retten sad i Spydstagen, og de raa Landsknægte kendte ikke meget til Barmhjertighed. Ogsaa Kirkernes Inventar blev røvet mange Steder i disse Aar.

Den 22. Maj 1573 udstedtes Forleningsbrev for Hr. Niels paa Helnæs paa Kronens Part af Tienden til Helnæs Sogn, uden Afgift.

Oprindelig synes Bønderne paa Helnæs at have været fritaget for Hoveriarbejde, hvilket vel nok havde sin Grund i Øens afsit-

Helnæs Fyr.

Traktørstedet „Helnæshus“ ved Østerstrand.

des Beliggenhed; men ved kongeligt Brev af 9. Maj 1583²⁾ til „Kronens Bønder paa Hellenæs Ø i Hagenschouf Len“, ændres dette Forhold. Det hedder i Brevet, at da Kongen har tilladt Erik Hardenberg at bruge Gaarden Aggernes, en Ejendom under Hagenskov „og de (Bønderne paa Helnæs) hidtil ikke har gjort Arbejde med Høstning eller Pløjning til Hagenschoufs Slot, men i den Henseende nydt større Frihed end andre Kronens Bønder under Hagenschouf og andre Len, befales det dem, for at alt kan gaa ligelig til, herefter at pløje og høste paa Aggernesgaard.“

Paa Sydkysten af Helnæs ligger Resterne af tre Skanser, kaldet Carl Gustavs Skanser, som menes at stamme fra Svenskekri-gen. Ved Nationalmuseets Undersøgelse i 1897 viste det sig, at Skanse I, beliggende paa Gaardmand L. J. Storms Mark, i 1895 havde mistet sin ene Vold, som var blevet sløjffet. Skanse II, der ligger midt paa Sydsiden af Øen og støder op til daværende Sognefoged J. Larsens Mark, var ogsaa stærkt medtaget. Skanse III fandtes (ligeledes i 1897) i meget ødelagt Tilstand paa Gaardejer A. Iversens Mark Matr. Nr. 28.

Ved Undersøgelse paa Stedet 1930 var de to Skanser saa godt som forsvundet, medens den tredje Skanse i Nærheden af Fyret endnu var nogenlunde bevaret.

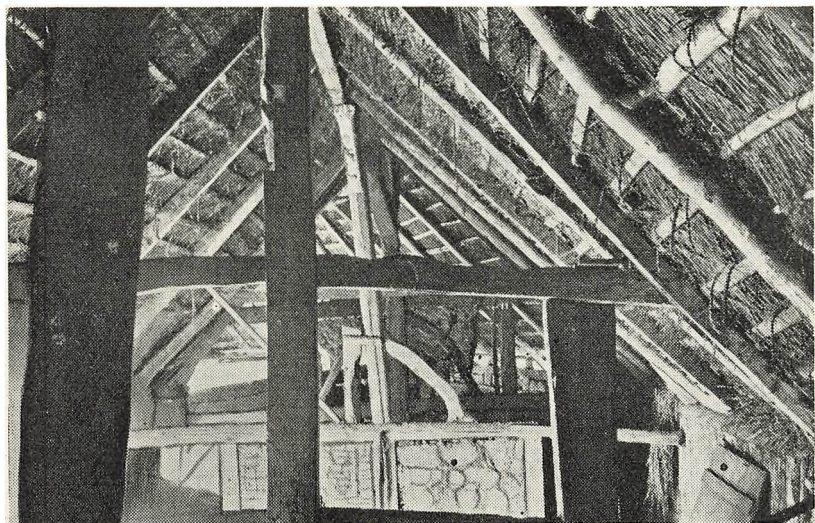
Af større Gaarde paa Helnæs kan nævnes: „Abkjeldsgaard“ med et samlet Areal af 129 Tdr. Land. Gaarden, hvis Hovedbyg-

2) Kancelliets Brevhøger.

Hans Sørensens Gaard paa Helnæs. Set fra Haven.

K. Uldall fot. Maj 1924

Hans Sørensens Gaard. Suler i Laden.

K. Uldall fot. Maj 1924

Skanse fra Carl X Gustavs Tid.

ning er ca. 150 Aar gammel, ligger ved Helnæs Bøgt, og den smukt anlagte Have strækker sig helt ned til Stranden. Ejeren er Baron Holger Rosenkrantz. „*Helnæsgaard*“, beliggende i den sydlige Del af Helnæs By, er opført 1874—79 og har et Jordtilligende af 104 Tdr. Land. „*Bogaard*“, med et Areal af 100 Tdr. Land, laa oprindeligt længere imod Nord; men blev for ca. 150 Aar siden flyttet til det nuværende Sted, da Havet stadig „aad“ af Jorden, saa der var Fare for, at den engang vilde styrte i Vandet. „*Bavnehøjgaard*“ blev i 1856 købt til fri Ejendom fra Flenstoft og har været i samme Slægts Besiddelse i over 200 Aar. Areal 86 Tdr. Land.

Øens største Gaard har et Jordareal paa 132 Tdr. Land, men har intet særligt Navn.

„*Rørmosegaard*“, med samlet Areal 80 Tdr. Land, laa tidligere inde i Helnæs By, men blev omkring 1770 flyttet til sin nuværende Plads og har gennem mange Generationer været i samme Slægts Besiddelse.

Endvidere kan nævnes „*Lindhovedgaard*“ med et Jordtilligende af 84 Tdr. Land, og „*Toftegaard*“ med 83 Tdr. Land, samt „*Holmgaard*“, „*Nygaard*“, „*Mosegaard*“, „*Højgaard*“, „*Ashøjgaard*“, „*Kildegaard*“, „*Stenbækgaard*“, m. fl.

Ikke faa gamle Gaarde, opførte i forrige Aarhundreders Byggestil, er blevet bevarede lige op til Nutiden; men for det moderne Landbrugs og de nye Tiders Krav forsvinder den ene efter den anden af disse karakteristiske Bygninger med Sulerne og de klinede Lervægge, og ny tidssvarende Længer og Lader opføres i Stedet for.

En saadan gammel, smuk Gaard, der endnu tildels er bevaret, er „Ellebæksgaarden“, hvoraf her bringes et Par Billeder, som er fotograferede til Folkemuseet i København (Nationalmuseet).

Stuehuset er bygget 1777. Det har to Indgangsdøre fra Gaardsiden, og over Døren længst til højre staar følgende:

„Jeg, o Jesus, jeg vil give, — Dig mit Hus udi din Haand,
At du her vil stedse blive, — Du min kiere Frelsermand.

L. N. S. 1777. A. L. D.“

Gaarden ligger ud til Hovedvejen og ejes af Simon Ellebæk (1931). Den var tidligere Fæstegaard under Frederiksgave, men blev købt af Staten i 1856.

Oprindelig var Beboerne paa Helnæs Fæstere under Frederiksgave; men i den Aarrække, da Konferensraad Niels Ryberg og hans Søn, Etatsraad J. C. Ryberg, ejede Frederiksgave fra 1766 til 1824, blev Bøndergodset, som androg ialt 1038 Tdr. Hartkorn, delvis bortsolgt til fri Ejendom. Dette kom ogsaa Helnæs Sogn til Gode, og mange Ejendomme, bl. a. Helnæsgaard, blev solgt i

Helnæsgaard.

denne Periode. Efter at Staten i 1824 havde overtaget Godset blev Resten af Fæsteejendomme efterhaanden solgt.

Karen Andersdatters Legat.

Karen Andersdatter, Helnæs, oprettede paa sit Dødsleje et Legat, stort 200 Rigsdaler, hvis Renter skulde uddeles to Gange om Aaret (hver Termin), til fattige paa Helnæs. Legatet, hvis Fundats er udstedt 24. Juli 1811, tilhører Helnæs Fattigvæsen, som skal aflægge Regnskab herom sammen med Kommunens Regnskaber.

Faldne i Treaarskrigen.

Følgende Soldater fra Helnæs faldt i Kampen for Fædrelandet i Krigsaarene 1848—50 eller døde under Krigen af Sygdom.

Underjæger Niels Madsen, Helnæs, 3. Jægerkorps 4. Komp. Nr. 120, saaret ved Dybbøl 5. Juni 1848 og indbragt som død til Augustenborg samme Dag; begravet paa Augustenborg Kirkegaard 9. Juni.

Underjæger Erik Andersen, Helnæs, 3. Jægerkorps, 3. Komp. Nr. 62, død paa Horsens Lazaret 23. August 1848 af Tyfus, begravet paa Horsens Kirkegaard 26. August.

Menig Anders Andersen, Helnæs, 3. Forstærknings-Bataillon, 1. Komp. Nr. 159, faldt ved Isted 25. Juli 1850 og er vistnok begravet i den store Fællesgrav i Slesvig, hvor 465 faldne danske Soldater hviler.

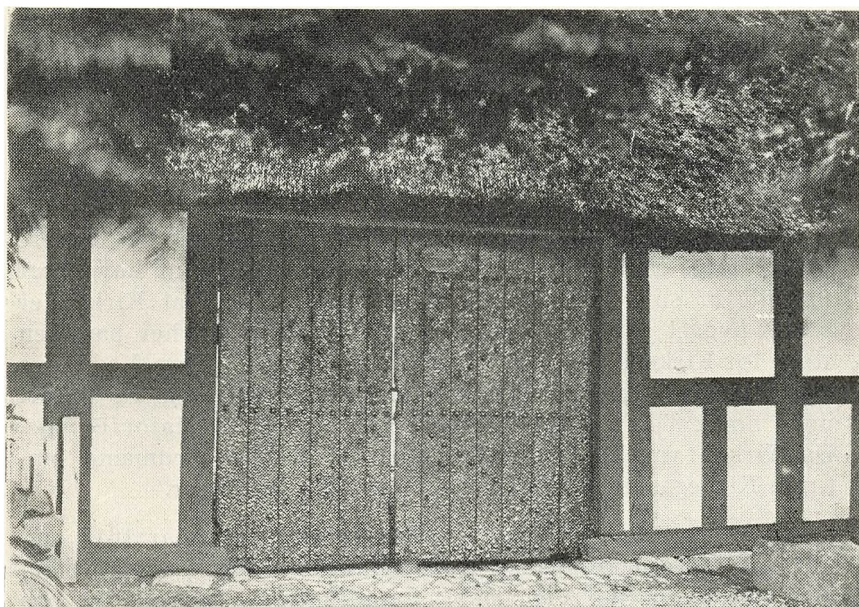
Menig Peder Jørgensen, Helnæs, 3. Forstærknings-Bataillon, 2. Komp. Nr. 108, saaret ved Isted 25. Juli 1850, død i Flensborg 22. Oktober og begravet paa St. Marie Kirkegaard 25. Oktober 1850.

Kirken.

Angaaende Helnæs Kirkes Opførelse hersker der nogen Uoverensstemmelse. I Sognets gamle Kirkebog staar indført følgende:

„Professor G. F. Engelstoft siger i theologisk Tidsskrift, 6. Bind, 2. Hefte, S. 102, „at en Del Økald er vel opstaaede efter Reformationen; men Bønderne eller Kongen har da med Benyttelse af andre Kirkers Formue opført nye Kirker“; og der tilføjes i en Note: „Saaledes Helnæs Kirke 1617“.

„Dette stemmer ikke med det almindelige Sagn, som jeg (Sognepræsten) har fundet anført i en Bibel, der ejes af Gaard-

Fot. Chr. A. Jensen, Juni 1910. Folkemuseet, Kbhvn.
Porten ind til „Ellebæksgaard“.

K. Uldall fot. Maj 1924. Folkemuseet, Kbhvn.
„Ellebæksgaard“, Stuehusets Gaardside.

mand Jørgen Mortensen³⁾ her paa Hellenæs, hvori der staar: „Hr. Jørgen Brahis, som var Herre paa den Tid, Anno 1618, til Hvedholm, til Frederiksgave og til Helnæs, som var den Herre, der byggede Helnæs Kirke ved kongelig Tilladelse, og i hvilken Anno 1618 den første Maj af hæderlig og høj lærde Mand Dr. Hans Mikkelsen, fordum Biskop her udi Fyen, først er blevet prædikeet“.

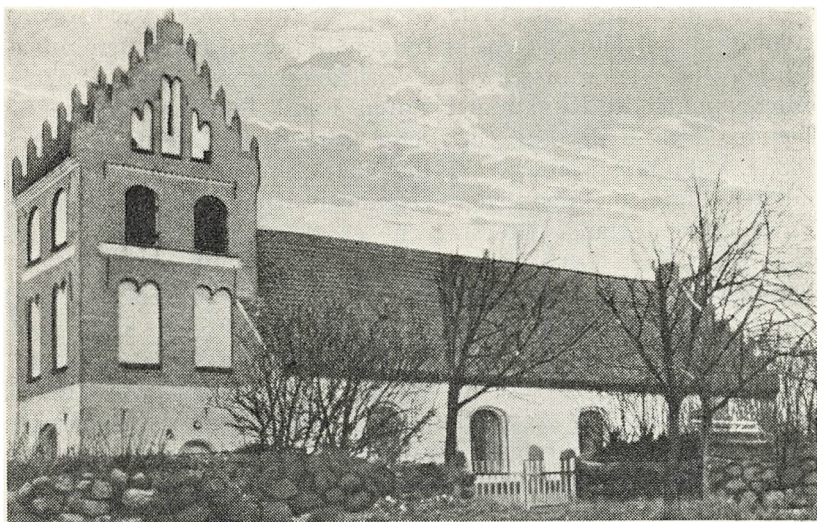
Gaardmand Niels Larsen Storm her paa Hellenæs har senere fortalt mig, (Sognepræsten), at han kan erindre at have hørt fortælle af sine Forældre og andre gamle Folk, at Kirken er blevet bygget af Bønderne, og at fire Gaardmænd her paa Øen stode for Kirkens Opførelse og gjorde de første Udlæg. Ved deres Død blev disse fire Mænd begravede inde i Kirken, som var opført uden noget Taarn, hvilket senere blev opbygget af Major Dewitz. Da Kirken var blevet færdig, plantede Øens Gaardmænd omkring Kirkegaardsmuren hver sit Træ, ialt 20 Træer.“

I „Kancelliets Brevbøger“ findes under 19. Januar 1617 omtalt en Skrivelse til Biskop Hans Mikkelsen over Fyns Stift om at afgive Erklæring angaaende et Andragende fra Beboerne paa Helnæs om paa egen Bekostning at maatte bygge et Kapel der paa Landet. Endvidere findes samme Sted et aabent Brev af 9. April 1617, hvorved Kongen, der har tilladt, at der maa bygges et Kapel paa Hellenæsø, bevilliger, at der til Vedligeholdelse af Kapellets Bygning aarlig skal afgives 2 Pund Korn af den Læst Korn, som Sønderbye Kirke aarlig har i Indkomst, da det maa befrygtes, at Kapellet ikke kan holdes vedlige med mindre, der aarlig bliver lagt nogen Rente dertil.

Endelig udtales der i en Skrivelse til Jørgen Brahe, at da Kongen har tilladt, at der bygges et Kapel paa Helnæs i Hagenskov Len, og Bønderne der paa Landet har bevilliget at ville give 16 Par Øksne til Kapellets Opbygning, skal Jørgen Brahe oppebære disse Øksne af Bønderne eller 12 slette Daler for hvert Par, lade Kapellet opbygge og lade dem (Bønderne) faa nødtørftigt Tømmer dertil af fornede Træer og af det, som ved mindst Skade for Skoven kan afhugges; men han skal passe, at Bygningen ikke bliver til yderligere Bekostning for Kongen i nogen Maade.

Da Biskop Dr. Laurits Jacobsen i sin Ligprædiken over Jørgen Brahe 1661 siger, at J. B. har bygget Kirken paa Helnæs,

³⁾ Da Kronprins Frederik (Fr. VII) den 5. Maj 1842 besøgte Helnæs, blev denne gamle Bibel forevist ham. Jørgen Mortensen er muligvis en Søn af Morten Jørgensen, hvis Søster Karen Jørgensdatter var gift med Degnen Henrik Folmer paa Helnæs, død 1752.

Helnæs Kirke.

saa synes det, at Kirkens Opførelse er foregaaet ved et Samarbejde mellem Herremanden og Bønderne.

I den katolske Tid skal Helnæs have hørt til Dreslette Sogn, og der fortælles,⁴⁾ at den sydlige Korsarm paa Dreslette Kirke var bygget til Beboerne paa Helnæs. Da Kirken paa Helnæs var blevet opført i 1617—18, tilbød Beboerne paa Helnæs at svare Præsten i Sønderby 10 Tdr. Byg mod, at han skulde holde en Kapellan, der kunde prædike i den nye Kirke. Disse Kapellaner, som forrettede Gudstjenesterne paa Helnæs indtil 1738, da Øen blev et selvstændigt Pastorat, har muligvis i Reglen boet paa Helnæs, men noget bestemt herom vides ikke.

Aarsagen til, at Helnæs senere fik en Sognepræst, skal være den, at en Kapellan druknede ved Overgangen til Øen.

Siden 1914 er Kirken selvejende. Den bestaar af et Langhus opført af raa Kampesten med Blendingskamgavle af Mursten. Oprindeligt havde Kirken intet Taarn, men efter Vedel Simonsens Oplysninger var der senere imod Vest blevet opført et Slags Taarn „blot af Fjælle“⁵⁾; rimeligvis et Klokketaarn. Dette blev i 1740 erstattet af det nuværende Murstenstaarn, der er opført af Major Dewitz til Frederiksgave, hvorunder Kirken dengang hørte.

⁴⁾ Danske Atlas, VI.

⁵⁾ Dette tidligere Taarn af Træ omtales ogsaa i en Præsteindberetning i 1755.

Den oprindelige Altertavle, som nu er forsvundet, var forsynet med Jørgen Brahes og Anna Gyldenstiernes Navne. Den nuværende Altertavle er udskaaret i Fyrretræ og forsynet med et Alterbillede, malet af Kunstmaler Søren Lund 1885 og skænket af Tiendeejerne Erik, Lars og Peter Jørgensen (opsat 10. April 1885). Rammen er ældre ⁶⁾ og har vistnok foruden Hovedbilledet tidligere haft to Sidebilleder. Ovenover Altertavlen ses Jehovas Navn i Straaleglans. Alterstagerne er af Messing, hvori er indgraveret: „N. R. 1784“ (Niels Ryberg). Den smukke Sølvkalk er skænket 1618 af Lensmanden paa Hagenskov Jørgen Brahe og Anna Gyldenstierne, hvis Vaaben staar paa Foden, samt Bogstaverne „J. B.—1618—A. G. S.“. Under Bægeret staar: „Jhesus“. Paa Bægerets Sider ses to Vaaben samt Bogstaverne „F—E, B—M.“ tillige med Aarstallet 1694. (Bannerske og Sparreske Vaaben?) Paa Foden er anbragt Odense-Lilien. Disken har samme Indskrift. Oblatæsken er ny. En mindre Sygekalk og Disk har følgende Indskrift: „Givet af Kirkeejer L. Nielsen til Helnæs Menighed 1862.“

Prædikestolen, der er af Fyrretræ, har tre Fyldinger, hvoraf den ene har et udskaaret Kors og Tornekrans, den anden Lovens Tavler og den tredie et Anker, samt malede Skriftsteder.

Døbefonten er af Granit, og Daabsfadet er skænket 1784 af Niels Ryberg.

En Præstestol nord for Alteret er af Fyrretræ. En jernbeslaaet Kirkeblok er mærket „R. B. (Ryberg) 1792“.

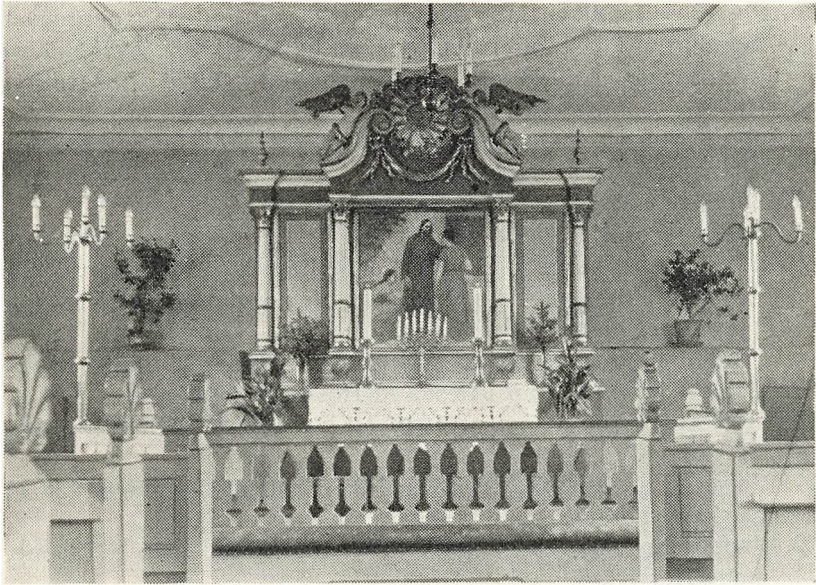
I den nyere Tid har Kirken faaet en syvarmet Lysestage skænket af Pastor Ronæs og Hustru med Indskrift: „Til Helnæs Menighed 1920. B.—C. J. Ronæs.“

Under Loftet i Skibet er ophængt et Skib (Kopi af Fregatten „Jylland“) med Indskrift: „Donum nautarum“. (Sømands Gave.) Paa Skibets Vestmur er ophængt et malet Billede af Frelseren med Underskrift: „Jeger Vejen, Sandheden og Livet.“ Malet 1921 af P. Jørgensen.

Orgelet i den vestlige Ende af Skibet har paa en Sølvplade følgende Indskrift: „Til Guds Ære og Menighedens Opbyggelse skændedes dette Orgel i Aaret 1920 til Helnæs Menighed af Søskendeparret H. C. Nielsen og K. Nielsen.“

I Taarnet findes en Malmklokke med følgende Indskrift: „Gud alene Æren. Støbt af D. G. Herbst, Kongelig Hof-Klokke-Støber Kjøbenhavn 1786. Anno 1786 haver Conferentsraad Niels Ryberg ladet denne Klokke forfærdige til Hellenæs Kirke.“

⁶⁾ Fra det 18. Aarh.

Alteret i Helnæs Kirke.

Den første Kirkebog for Helnæs skal ved Pastor Christopher Wederkinchs Forflyttelse være medbragt til Sønderby og der brændt ved Præstegaardens Brand. Den ældste opbevarede Kirkebog begynder 1. Januar 1785 i „Den hellige Trefoldigheds Navn“. Bag i denne Bog er optaget en Afskrift over fødte, døpte og døde. Den gaar fra 1ste Juledag 1776 til 16. Søndag e. Trinitatis 1784 og er formodentlig indført efter Degnens Optegnelser.

Præster ved Helnæs Kirke.

Efter at Kirken paa Helnæs var blevet opført og indviet 1618, blev den indtil 1738 betjent som Annex til Sønderby ved Kapellaner. Om disse har boet i Sønderby eller paa Helnæs, vides ikke bestemt, men noget taler for, som tidligere omtalt, at de har haft Ophold paa Helnæs.

Følgende Kapellaner kendes:

1. Hans Simonsen, født ca. 1591, ansat paa Helnæs 1618.
2. Morten Eskildsen, ansat 1623 og forflyttet 1629 til Søllested paa Fyn.
3. Hans Iversen Langeland, født 1603, ansat 1629.
4. Jacob Nielsen, født 1603, ansat 1630.

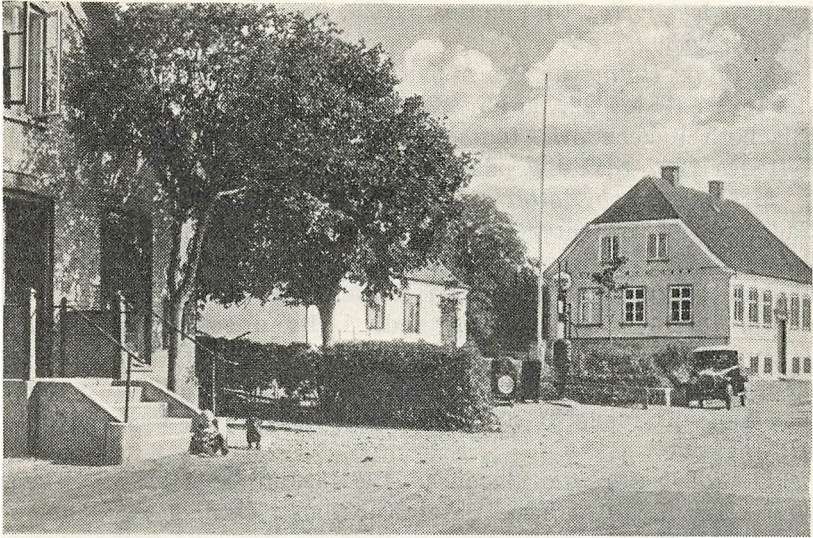
5. Lauritz Bendixen, var Broder til daværende Sognepræst i Sønderby Christopher Bendixen og havde i 1628 været Rektor ved Børgense Latinskole. Ansat 1630 og forflyttet til Værløse 1634.
6. Poul Nielsen el. Olufsen, ansat 1634 og forflyttet samme Aar til Sandager.
7. Niels Lauritsen, født i Ribe, ansat 1634.
8. Niels Jacob Egesborg, vistnok fra Ø. Egesborg paa Sjælland. Kaldet til Sønderby-Helnæs 1636. Blev tre Aar efter, 1639, „forraadt“ af Præstens Pige, som havde født et Barn, og han blev derefter afsat.
9. Albert Jørgensen Thim, vistnok fra Thim i Jylland, ansat 1639. I 1653 var han Præst ved Hospitalet i Ribe.
10. Anders Bertelsen, ansat 1646 og blev 1658 kaldet til Søby-Turup.
11. Jørgen Hansen Søllested, født 1627 i Søllested, kaldet 1658 til Sønderby-Helnæs.
12. Jacob Jacobsen Holst, ansat 1661, forflyttet 1666 til Kjøl, Baag Herred.
13. Peder Rasmussen, ansat 1666 og forflyttet samme Aar til Vester Aaby.
14. Hans Ibsen, ansat 1666, druknede Aaret efter ved Langø.
15. Jacob Madsen Lund, ansat 1667, forflyttet 1668 til Flemløse.
16. Mourits Isaksen ansat som Kapellan 1668 og blev Sognepræst for Sønderby 1688.

De senere Kapellaner, hvis der har været saadanne, kendes ikke.

Sognepræster.

1. *Christopher Espensen Wederkinck* var født i København 15. August 1712. Han var forud Hører (Lærer) ved Stege Skole paa Møn. Han blev af Ritmester Dewitz til Frederiksgave kaldet 1738 som den første Sognepræst for Helnæs. 1767 forflyttedes han til Sønderby, hvor han døde 15. Januar 1790. Han var gift første Gang med Margrethe Wilder og anden Gang med Ellen Kirstine Lillelund.

2. *Niels Christian Kragelund*, født 15. September 1720, var en Søn af Peder Kragelund, Degn i Grimstrup og Aarre, Ribe Stift. Han blev Kapellan hos Jørgen Mygind i Dreslette 1749 og var senere Huslærer i tre Aar i Norge. 1767 blev han kaldet til Helnæs, hvor han døde som ugift 22. Maj 1784. Han har udgivet: „Vidnesbyrd om Jesu Lidelse“. København 1761.

Helnæs Præstegaard.

3. *Mads Wederkinck* var født paa Helnæs 1. Januar 1761, hvor Faderen var Præst (se Nr. 1); 1784 blev han kaldet til Sognepræst samme Sted af Konferensraad Ryberg, Frederiksgave. Han var gift med Maria Cathrina Broust. Han faar det Eftermæle, at han var en god Prædikant, men ogsaa en dygtig Landmand, der afvandede og forbedrede Præstegaardens Jorder og indhegnede Markerne med Stengærder.

4. *Frederik Nielsen Holsøe* var Sognepræst paa Helnæs fra 1798 til 1804, da han forflyttedes til Sønderby, hvor han døde 1831.

5. *Laurits Bang* var født i Ringsted 10. April 1776, hvor Faderen var Amtsforvalter (senere i Odense). 1804 blev han Præst paa Helnæs og gift samme Aar 9. eller 19. December med Elisabeth Vogt, Datter af Toldkasserer V., Odense. Han forflyttedes 1807 til Balslev-Ejby, 1854 udnævntes han til Konsistorialraad, tog Afsked 1864 og døde 4. April 1866.

6. *Johan Frederik Høgh* var født i Odense 14. Maj 1775. Han blev 1807 kaldet til Helnæs, gift 3. Juni 1807 med Ellen Pauline Lange, født 1776, død 1838, og 1811 blev han forflyttet til Kjerte, hvor han døde 1856.

7. *Niels Hjardemaal Høier* var født i Hjerck 1780. Faderen var oprindelig Degn, men opgav denne Stilling og nedsatte sig som Købmand i Horsens. Han blev Sognepræst paa Helnæs 1811 og

forflyttedes herfra til Flemløse 1829, hvor han døde som ugift 9. Marts 1839.

8. *Claus Holm* var Præst paa Helnæs fra 1829 til 1832. Han var født i Gislev 22. Januar 1796 og blev gift 15. Maj 1830 med Elisabeth Regensdorff, født i Hamborg 1805. Pastor Holm forflyttedes 1832 til Udby paa Fyn og døde 3. September 1860.

9. *Hans Jacob Potter* var født i København 6. August 1802. Faderen var Grosserer og var født i Skotland. 1837 blev H. J. Potter kaldet til Støvring-Mellerup. Paa Grund af Sindssygdом fik han Afsked 1851 og døde i Horsens 28. Juli 1866.

10. *Peter Vessel Brown*, født i Brænderup Præstegaard 24. Juli 1806, var Præst paa Helnæs fra 1838 til 1847, da han blev forflyttet til Sønder Højrup og Aarslev. Den 22. Juni 1841 blev han gift med Nielsine Elise Holm, Datter af Pastor Holm, Brændekilde.

11. *Jacob Christian Jacobsen*, født 8. Juni 1811 i Trondhjem, blev, efter forud at have været Kapellan i Ørsted, Fyn, Sognepræst paa Helnæs 1847. Han forflyttedes 1859 til Søllerød paa Sjælland.

12. *Laurits Frants Salomon Joachim Lange* var født i Ørbæk-lunde 29. Oktober 1814. Han blev kaldet til Helnæs 1859, tog sin Afsked herfra 1877 og døde i København 10. August 1886.

13. *Hans Dahlerup*, født 2. Februar 1843 i Øster-Ulslev, var Sognepræst paa Helnæs fra 1877 til 1883, da han blev kaldet til Skjørping i Sjællands Stift.

14. *Frederik Carl Ludvig Harboe*, født 9. Januar 1850 i Fjaltring, var Præst paa Helnæs fra 1883 til 1890, da han forflyttedes til Sorterup.

15. *Niels Ravn Jensen*, født 23. December 1860, var Præst paa Helnæs fra 1891 til 1902, da han forflyttedes til Toksværd paa Sjælland.

16. *Gert Andersen* (Navneskifte 1901 til *Howardy*) er født 29. Maj 1863 i Bysted og blev kaldet til Helnæs 1902, hvorfra han forflyttedes 1918 til Sønder-Suldrup. Tog Afsked 1920. Han har skrevet flere Bøger om Udgravningerne i Assyrien, Babylonien, Palæstina, Ægypten o. s. v.

17. *Claus Julius Hansen Ronæs*, født 25. Marts 1875, blev kaldet til Helnæs 1919. Forflyttet til Bjerringbro 1923.

18. *Martin Carl Rasmussen*, født 7. Juni 1880, blev kaldet til Helnæs 1923 fra Daugbjerg. Død paa Helnæs 1929.

19. *Johannes Heinrich Wilms*, født i Odense 5. Februar 1891, blev theologisk Kandidat 1918 og samme Aar kaldet til Sognepræst i Fjaltring-Trans i Jylland. Forflyttet til Helnæs 1929.

Degne, Skoleholdere og Lærere.

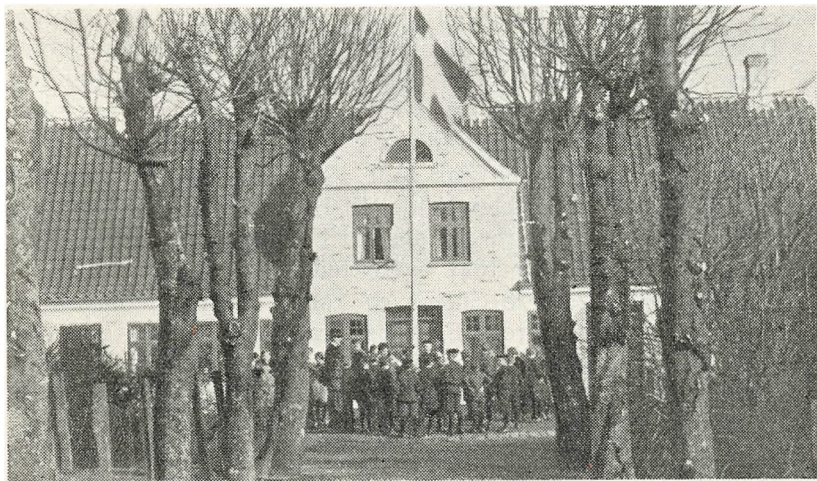
Hvorledes Undervisningen af Ungdommen paa Helnæs er foregaaet i ældre Tid, ved man intet sikkert om. Muligvis har Børnene været henvist til at skulle møde i Sønderby, naar „Løbedegnen“ (en Discipel fra Assens Latinskole) kom til dette Sogn for at undervise Børnene dér; men mere rimeligt er det vel nok, at en eller anden Person paa Helnæs har været Substitut eller Stedfortræder for Løbedegnen og har besørget Undervisningen dér, og at denne da er foregaaet i et privat Hjem.

Da Assens Latinskole nedlagdes i 1740, blev der i de Sogne, hvor hidtil Undervisningen var besørget ved Løbedegne, ansat en Sognedegn, som baade var Kirkesanger og Skoleholder; det samme er ogsaa sket paa Helnæs.

Da Biskop C. Ramus i 1734 holdt Visitats paa Helnæs, skriver han: „I begge Sogner (Sønderby og Helnæs) ingen Skoler“ (d. e. ingen Skolebygninger); men ved Visitats 1742 „holder Degnen Skole i begge Sogner, og var Skolerne paa begge Steder i fuldkommen Stand“.

Den første Skolebygning paa Helnæs maa efter dette være opført omkring 1740.

1. *Jens Hansen Rafn* var Degn og Skoleholder paa Helnæs, hvor han døde 25. Juli 1747, men han har vistnok undervist forud for 1740; muligvis har han begyndt som Stedfortræder for Løbedegnen. Han var gift med Drude Christensdatter, der tidligere

Helnæs Hovedskole.

havde været gift med Købmand Jacob Jensen i Sønderborg. Hun døde 6. Marts 1745; der var fire Børn, en Søn og tre Døtre i Ægteskabet.

2. *Henrik Folmer* var Student og fik Collats 7. November 1747 til Degneembedet paa Helnæs. Han døde efter fem Aars Forløb 1752, vistnok 5. eller 6. Februar. Han var gift med Karen Jørgensdatter, der var født paa Helnæs, hvor hendes Broder Morten Jørgensen boede.

3. *Hans Pedersen Lunde*, født 1731, blev kaldet til Helnæs ved Collats af 25. Maj 1752. I hans Tid visiterede Biskop Jacob Ramus i Sognet 10. Maj 1765 og fandt „Ungdommen vel oplyst og Kirken skikkeligen i Stand“. Den 7. September 1776 blev han forflyttet til Snave Skole, Dreslette Sogn. Han tog sin Afsked 1796 og døde 1810. Hans Hustru, Maren Nielsdatter, var født paa Agernæs 1734 og døde 1833, næsten hundrede Aar gammel.

4. *Poul Simon Eriksen* blev Degn og Skoleholder 1776, kaldet af Konferensraad Ryberg. Han var gift med Anna Maria Ibenow, som døde 1781, begr. 28. Juni. Poul S. Eriksen afstod Embedet til sin Eftermand 1785.

5. *Jacob Olsen Filstrup*, født 1761, fik Collats til Helnæs 19. September 1785 og døde 8. Marts 1797. Han var gift med Ane Kirstine Fisker. Ved Biskoppens Visitats 8. Juni 1786 fik Filstrup det Vidnesbyrd, at han cathekiserede „ret vel“, og ved Visitats 1789 skrev Biskoppen: „cathekiserede lige efter Forklaringen.“⁷⁾ Der var dengang 66 Børn til Undervisning.

6. *Christian Wibroe* fik Collats 13. Juli 1797 af Biskop Tønne Bloch. Ved Bispevisitats 1799 skriver Biskoppen: „Skoleholder og Degn Wibroe cathekiserer nogenledes.“ I 1801 havde Skolen 36 Børn. Wibroe døde 5. Marts 1814 og var da 52 Aar. Der fortælles, at Wibroe frøs ihjel paa Isen paa Horne Bugt, hvor han i Taage var gaaet vild efter at have været i Enemærket.

7. *Anders Carl Nissen* var født 1789 og gift med Susanne Carlsen, født 1794. Han blev kaldet til Helnæs 1814, men byttede i 1822 Embedet med Lærer Jacobsen i Flemløse; fra sidstnævnte Embede tog han Afsked 1857 og flyttede til Assens.

8. *Jens Børge (Børre) Jacobsen* kom 1822 til Helnæs efter forud at have været Lærer i Flemløse fra 1815 (se ovenfor). Han døde 4. Januar 1852 paa Vejen til Helnæs Kirke, 68 Aar gl. Døds-aarsagen var efter Kirkebogen Alderdom og Hoste. Han var gift med Dorthea Larsdatter, født 1783, død 1856.

⁷⁾ Rimeligvis Biskop Erik Pontoppidans Forklaring til Luthers Katekisme.

9. *Carsten Pedersen Runge* var forud Lærer og Kirkesanger i Søby og blev kaldet til Helnæs ved Collats af 12. Februar 1853. Han var født i Løgumkloster 1824, hvor hans Fader Niels Runge var Smedemester. Han dimitteredes fra Skaarup Seminarium 1844 med 1. Karakter. 1891 tog han sin Afsked. I 1862 var han af Frederik VII blevet tildelt Dannebrogskorset, og ved hans Død 1897 lagde Beboerne paa Helnæs en Sølvkrans paa hans Kiste. Lærer R. var en flittig Oldgransker, og det skyldes ham, at Helnæs-Runestenen er bevaret til vore Dage.

10. *Jacob Chr. Markus Ulrik Runge*, der er en Søn af ovennævnte Lærer C. P. Runge, er født i Helnæs Skole 1864. Efter forud at have været Andenlærer i Haarby og have aftjent sin Værnepligt, blev han kaldet til Helnæs 1891. Han udnævntes 1929 til Ridder af Dannebrog og tog sin Afsked 1931.

11. *Hans Kristian Gemal Hansen*, kaldet af Biskop Rud til Lærer (Aspirant) fra 1. Maj 1932.

Helnæs Forskole.

1. Frøken *Anna J. Runge* havde oprindelig oprettet en Privatskole for mindre Børn; men paa Grund af for stort Børnetal i Sogneskolen blev Privatskolen fra 1. Januar 1901 af Skolemynighederne anerkendt som Forskole med Ret til at modtage Børn til Undervisning indtil Otteaarsalderen. Frøken Runge ledede Skolen indtil 1909.

2. Frøken *Agnes Nielsen*, født 1885 i Grindløse, Lærerinde paa Helnæs fra 1909 til 1910.

3. Frøken *Gertrud Charlotte Runge*, født 1880, Datter af pens. Lærer P. J. Runge, var ansat ved Helnæs Forskole fra 1910 til 1911.

4. Frøken *Dorthea Nielsen* blev kaldet til Helnæs 1911 og tog sin Afsked 1920 paa Grund af Giftermaal.

5. Frøken *Ane Simonsen*. Efter forud at have været Lærerinde i Brande (Jylland), Vejlbj (Fyn) og Hjelm (paa Møen) blev hun kaldet til Helnæs 1920.

Dysser og Gravhøje paa Helnæs.

Som tidligere nævnt har Helnæs allerede i Stenaldertiden været et vigtigt Bosted. Oldtidsgravene og særlig de mange Fund af forskellige Oldsager peger paa, at der paa denne Ø har været ret stor Bebyggelse i den ældste Oldtid, og den hører til de

Landsdele i Danmark, hvor der allerede i den ældre Stenalder maa have været en forholdsvis talrig Befolkning.

Paa Sydvestsiden af Øen findes endnu 4 fredlyste Dyssekamre. I Marken Matr.-Nr. 22 a er en fritstaaende Dysse, dannet af fire Bærestene med en stor Dæksten over. Den er fredlyst i 1896 af Gaardmand Lars Jørgensen Storm.

Paa Matr.-Nr. 26 a er to fritstaaende Dyssekamre. Det ene har tre og det andet fire Bæresten, begge med en Dæksten over. Disse Dysser er fredet 1896 af Gaardmand Lars Nielsen Storm.

Det fjerde Dyssekammer findes paa Marken Matr.-Nr. 25 a; det har fire Sidesten og en Endesten. Dækstenen er ikke paa Plads, men findes ved Siden af. Fredlyst 1896 af Gaardmand Esben Hansen.

Endelig findes endnu bevaret af Oldtidsmindesmærker paa Matr.-Nr. 18 en lav, rund Høj, i hvis Midte er en stensat Grav bestaaende af fem Sten,⁸⁾ Dækstenen er borte.

Tidligere har der været flere Grave, men de er nu alle sløjfede. Da Arkivtegneren Zeuthen i 1860 undersøgte Øen, kunde han kortlægge og aftegne 9 mere eller mindre velbevarede Dyssekamre.

Paa Matr.-Nr. 25 a har saaledes ligget en nu sløjfet Langdysse. Zeuthens Tegning viser en aflang Højning, 37 Alen lang, 14 Alen bred, med Længderetning Øst og Vest. I Nordsiden var dengang endnu 13 Randsten synlige, i Østsiden var 5 Sten og i Sydsiden 9 Sten, hvorimod der mod Vest kun saas den nordlige Hjørnesten.

Et nu ryddet, stensat Gravkammer i Skellet mellem Matr.-Nr. 29 a og 23 c aftegnede Zeuthen med 5 Bæresten. Dækstenen, der er forsvundet, kaldtes „Klingrestenen“.

Endvidere har Zeuthen en Tegning, der viser en Runddysse med et Dyssekammer sat af 5 Bæresten og en Tærskelsten. Den store Dæksten var gledet ned i Kamret.

En anden Tegning gengiver en lav Høj, i hvis Midte var et Dyssekammer i Retning Nord og Syd, sat af 5 Bæresten og en lav Tærskelsten. Dækstenen manglede; men 10 Randsten var synlige.

Endelig har han paa Kortet fire Tegninger over Rester af Dysser. Den ene havde 5 Bæresten, en anden 2, men de 2 sidste havde dengang kun hver 1 Sten tilbage. Nu er de alle forsvundet.

⁸⁾ Efter Arkivtegner Zeuthens Tegning fra 1860 havde Gravkammeret oprindelig været sat af 8 Sten. Ogsaa i 1860 manglede Dækstenen.

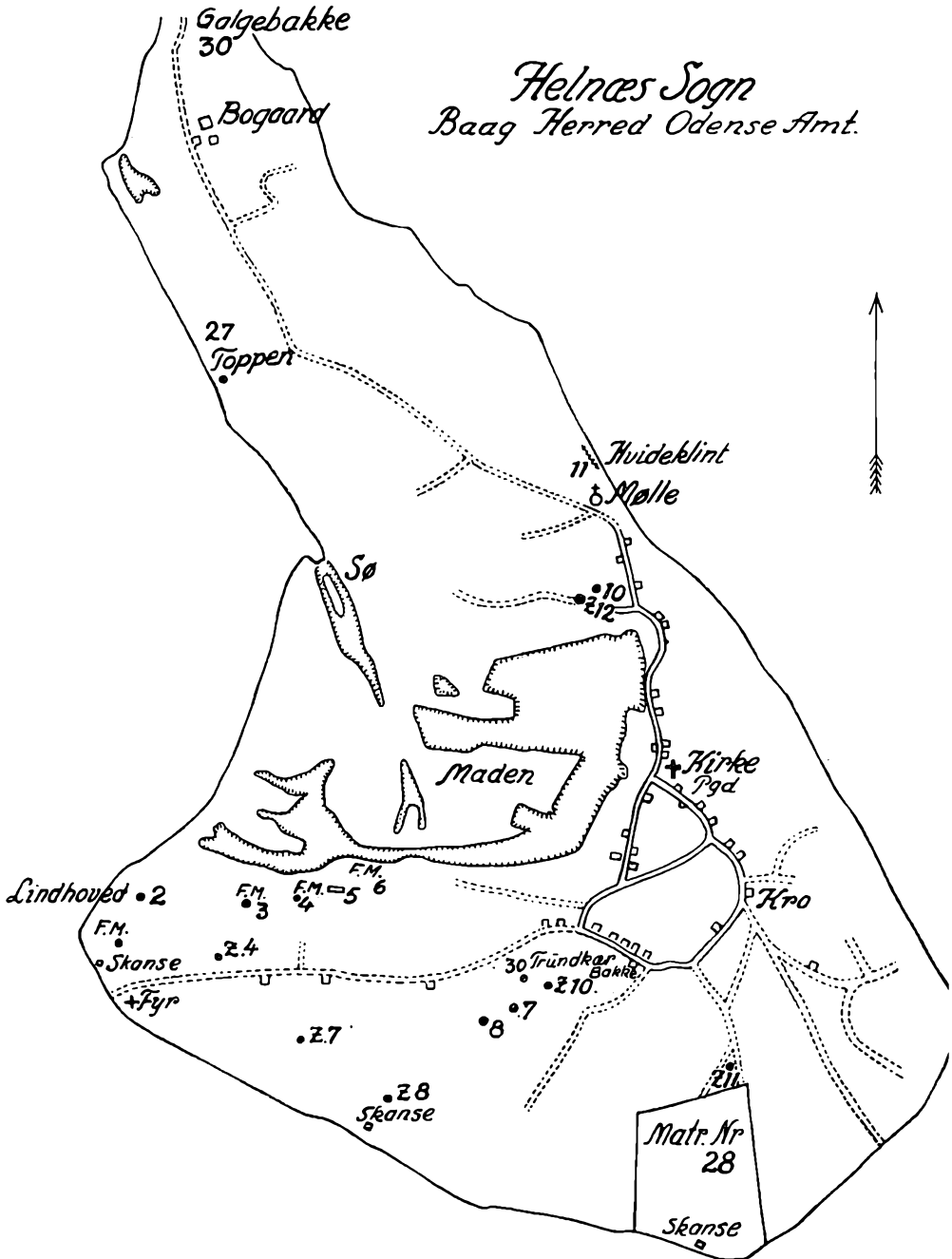
Stendysse i Nærheden af Helnæs Fyr.

Ved Nationalmuseets Undersøgelse i 1896 af Kaptajn A. P. Madsen kunde der, foruden de 5 delvis bevarede Dyssegrave, endnu paavises 6 Steder, hvor der tidligere var Oldtidsgrave. Saaledes paa Matr.-Nr. 29 a, hvor der havde været en Høj, kaldet „Bavnehøj“, og paa Østkysten, ca. 400 Alen Nord for Møllen paa Matr.-Nr. 19 ovenpaa Skrænten „Hvideklint“, hvor der paa en større, sandet Plet Tid efter anden var opsamlet en Del Flint-sager.

„Bavnehøj“ blev omkring 1840—50 sløjfet af Markens daværende Ejer Simon Pedersen. Der menes at have været to Høje. I den ene af Højene skal være fundet tre Menneskeskeletter og i den anden to Skeletter; disse blev nedgravede igen — rimeligvis paa Marken i Nærheden af Højene. Der stod en Hyld paa Stedet; men noget nærmere herom eller om eventuelle andre Fund herfra vides ikke nu.

Ifølge Brev af 24. Februar 1926 fra Sognefoged, Gaardejer Simonsen, Helnæs, til Nationalmuseet skal der omkring Midten af forrige Aarhundrede været fremdraget et Par Menneskeskeletter fra en Høj i Trundkjærs Bakker. Nærmere Oplysninger mangler.

Helnæs Sogn
Baag Herred Odense Amt.

Kort over Dysser og Gravhøje i Helnæs Sogn.

Oldsagsfund paa Helnæs.

Præsten paa Helnæs, H. Høegh, meddeler 26. Juli 1809 i en Indberetning til „Den kgl. Kommission til Oldsagers Opbevaring“, at der i Helnæs Sogn „aldeles ingen mærkværdige Oldsager gives, hverken i offentlig eller privat Eje“.

Naar man ved, at der siden da er fundet og indsendt henved 1300 forskellige Oldsagsgenstande fra Øen, synes Præstens Meddelelse uforstaaelig, men sandsynligvis har han ikke haft nogen som helst Interesse for Sagen.

A. Fund fra den ældre Stenalder.

Mange Kærneøkser, til dels lange, smukke Eksemplarer, to- og tresidede. Flere smukke *Poltere* med udsvejede Eghjørner. En butnakket Grønstensøkse. Bor af forskellige Former (store Mængder).

B. Fra den yngre Stenalder.

Tynd- og tyknakkede Økser, mest Brudstykker, baade slebne og tilhuggede, en tyndnakket Økse af Grønsten, Mejsler, Stridsøkser, Save, Spydblade, Flækker, mange Skiveskrabere, et tilhugget tosidet Flintstykke med savtandede Rande, en Harpun eller Kastespydspids med Modhager, en flad Sten med to modstillede, helt gennemborede, skaalformede Fordybninger, fire Flintøkser, flere Smalmejsler, et buet, aflangt Sandstensstykke forsynet med to Huller og Stregornamenter i hver Ende, samt flere andre Genstande.

Fra Frederik den Syvendes Samling stammer: 10 raat tilhugne Flintredskaber, formet som Mejsler eller Økser, et enkelt som et Bor, funden af Professor Worsaae paa Helnæs Strand. Den nederste Ende af et Horn (Elsdyr?) samt Dyreknogler formede som Syle.

33 raat tilhugne Flintredskaber formede som Bor, Skrabere, Flækker, Mejsler, Økser o. s. v., fundne af Skolelærer Runge.

I Odense Museum findes ogsaa en Del Flint- og Stensager fra Helnæs.

C. Bronzealderen.

Fra denne Tidsperiode findes mærkeligt nok saa godt som intet Fund.

Den 18. August 1841 indsendte Pastor Brown, Helnæs, en Bronzering, fundet af Gaardmand Thor Pedersen ved at grave en Grøft gennem en Tørvemose.

D. Jernalderen.

Fra denne Periode haves et enkelt Fund: et 2½ Tomme langt Brudstykke af et guld- og sølvbelagt Bronzebeslag af ukendt Bestemmelse. Stykket er fundet 1866 paa Skolens Mark ved Helnæs og er omtalt i „Berl. Tidende“ 1867, Nr. 9 (Tillæget).

Runestenen fra Helnæs.

Denne Runesten, Helnæsstenen kaldet, blev fundet 18. Marts 1860 paa Gaardmand Lars Madsens Mark paa Helnæs. Den laa paa højre Side af Vejen, der nordfra fører til Helnæs By, omtrent midt paa Halvøen og ca. 300 Skridt fra den saakaldte Sjø (ell. Sø), der nu er en Indsø, men tidligere var en Vig eller lille Bugt fra Havet. Stenen laa nedsunket i Jorden, saaledes at Runerne vendte nedad. Hvornaar og hvorledes den var kommet til at ligge her, kan ikke oplyses, men da der ca. 100 Alen derfra var en Kæmpehøj (Oldtidsgrav), kan den muligvis stamme fra denne.

Oldtidens Runestene var ofte rejst som Mindestene over nogen, der var død og begravet andet Sted; men i mange Tilfælde var det Gravstene, der rejstes paa Højene over de dér begravede. Jo længere man kommer hen imod og ind i den kristne Tidsalder, desto almindeligere bliver de egentlige Gravstene og sjældnere de bautaformede Mindestene, indtil disse i 12. og 13. Aarhundrede helt fortrænges af de flade Ligstene. Med Hensyn til Stenenes Størrelse var det saaledes, at jo mægtigere den afdøde havde været, desto større maatte Stenen som Regel være. Gravhøjene (Kæmpehøjene) lagdes ofte i Række langs de gamle Færdselsveje, Kongeveje, som førte fra Boplads til Boplads.

Helnæs-Runestenen blev ved Optagelsen kløvet i tre Dele, de to største anvendtes til Ledpæle, og det mindre Stykke, Toppen, blev anbragt i et Stenhegn.

Imidlertid fik daværende Lærer paa Helnæs, C. P. Runge, Underretning om Fundet, og det lykkedes ham at faa samlet de fleste Stykker af den sønderslaaede Sten, saa hele Indskriften er fuldstændig paa nær de sidste Runer i tredie Linie.

Kong Frederik VII var meget interesseret i dette Fund, og ved et Møde den 13. Maj 1860 i Det kgl. nordiske Oldskriftselskab henledede han Selskabets Opmærksomhed paa denne Sten, og 12. September samme Aar besøgte han Helnæs og undersøgte personlig Findestedet og de i Skolegaardens samlede Stykker.

Ved denne Lejlighed bragte Kongen Lærer Runge en Tak, fordi han havde været opmærksom paa det gjorte Fund og faaet Stykkerne reddet fra Undergang. Lærer Runge havde ogsaa paa

anden Maade vist sin store Interesse for Oldsagsfund; ved stor Ihærdighed lykkedes det ham at indsamle ca. 1300 forskellige Stensager, hvoraf omkring 1000 Stykker blev indsendt til Kongens Samling og 300 Stykker kom til Museet i Odense.

For at sikre Runestenen mod fremtidig Ødelæggelse skænkede Kongen den til oldnordisk Museum i København, og her blev den samlet, og det store Hul,⁹⁾ der var fremkommet ved Kløvningen, blev udfyldt med Cement. Samtidig overdrog Kongen til Kunstmaler, Arkivtegner Zeuthen at udføre en Tegning af Stenen i fuld Størrelse.

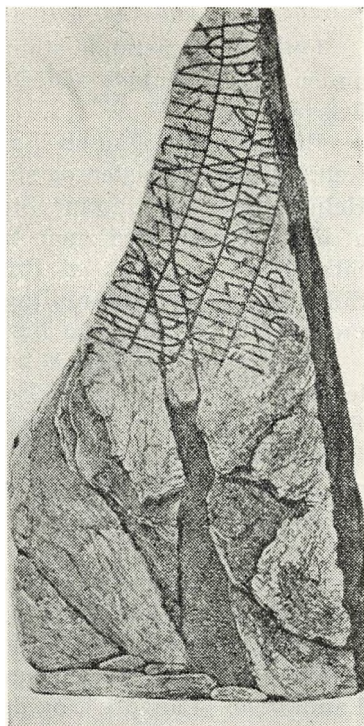
Stenen er af lyserød, grovkornet Granit, ca. 2 Meter høj, 1 Meter bred og indtil $\frac{2}{3}$ Meter tyk. Runerne, hvoraf der er 62, er 10 à 12 cm høje, og Indskriften er fordelt paa fire Linier, som adskilles ved Rammestreger.

Skilletegn mangler helt. De paa Stenen brugte Runer er de saakaldte gamle Runeformer, og der læses følgende:

„Rolf, Nore-gode¹⁰⁾ [Gode i Nore eller Norernes Gode] satte Stenen efter Gudmund sin Brodersøn. De gæve Mænd [ɔ: han og hans Følge] druknede [ude paa Havet].

Åver ristede Runerne.“

Efter at være blevet samlet er Helnæsstenen nu opstillet i Nationalmuseets Runehal. Den antages at hidrøre fra Begyndelsen af det 9. Aarhundrede og er udført af samme Runemester, som har ristet Runerne paa Flemløsestenen.

„Helnæsstenen“,
Runesten fra det 9. Aarh.

⁹⁾ Muligvis er det manglende Stykke af Stenen blevet brugt ved Støbningen af Grunden til et Hus paa Helnæs.

¹⁰⁾ Godeværdigheden har været kendt i Danmark i 9. Aarh. og i Begyndelsen af 10. Aarh. Gode ɔ: Tempelpræst, nævnes paa Helnæs-, Flemløse- og Glavendrupstenen og kan muligvis betyde: „Tors Præst“.

Genstande paa Folkemuseet i København fra Helnæs Sogn.

Følgende Genstande stammende fra Helnæs Sogn er Tid efter anden dels skænket, dels indkøbt, til „Dansk Folkemuseum“ i København:

Et blaamalet Fad af Fajance. Syv Øreskaale, fabrikerede i Kellinghusen i Holsten og skænket Museet af Krovært Henriksen, Helnæs Kro. Fra samme Sted stammer endvidere: En „Bul“¹¹⁾ af blaat Kattun med smaa trykte grønne Blomster; en Hue med Silkebaand og Sirts; en Hue af sort Fløjl med lyseblaa Kant, Silkebaand og Guldknipling, samt et trekantet Mollstørklæde med smal Knipling. De fire sidste Genstande er købt.

Yderligere har Museet modtaget fra Helnæs: En Legle (Ø-legle) af Egestaver med Egebund, skænket af Gaardejer H. P. Runge, Bogaarden, en Spydspids af Jern, et Brudstykke af en Barnekjole, brocheret Silke, gult med Blomster, en sort Silkehue med lyst, graaligt Silkebaand med broderede Blomster, et „Sørgehovedtøj“ af glat Bobinet.

— — —

Naturforholdene paa Helnæs hører til de smukkeste og ejendommeligste inden for Fyns Stift. Efter at Øens Skønhed er blevet „opdaget“, besøges den hver Sommer af en Mængde Turister, og den er et saadant Besøg værd. Den karakteristiske Landtange, „Langøre“, og de stejle Skrænter ned mod Havet vil straks vække den tilrejsendes Opmærksomhed; det smilende Landskab med den lange Bygade hen over Øen, hvor Kirkens Taarn rager op over de velholdte, men ofte gammeldags Gaarde og Huse, er den Udsigt, som møder Turisten fra Indkørselsvejens høje Bakker, og Rammen udenom er det blinkende Hav.

Jens Steen Sehested skrev i 1671 nogle „Ærevers“ om det skønne Fyn. Disse er senere paany udgivet under Titlen: „Det herlige og prisværdige Landskab Fyens billige Berømmelse, digterisk forfattet af I. S. S. Kiøbenhavn 1671. Paany udgivet af Nyerup, Kbh. 1784. Denne Lovprisning begynder saaledes:¹²⁾

„Udvalgte Landskab, deilige Fyen!
Naturens Mesterstykke,
Du glæder Hjerte, Sind og Syn,
Og est saa mangens Lykke.“

Hvad her siges om Fyn i Almindelighed, gælder ogsaa Baag Herreds sydligste Sogn, Øen (Halvøen) Helnæs.

¹¹⁾ En Slags Undertrøje.

¹²⁾ Chr. Molbechs Rejse i Fyen 1813.

Odense Slotshave og dens Gartnere.

(Nogle supplerende Oplysninger til Artiklen

i Aarbogen 1927, S. 263 o. flg.)

Af *Johannes Tholle*.

Da Odense første Slotsgartner, Christian (Hansen) Hel(d)t, havde faaet sin Ansættelse og Embedsbolig, har formodentlig Arbejdet med Havens Anlæggelse allerede været i fuld Gang, og en Del var der plantet allerede i 1722.¹⁾ I de følgende Aar derefter plantes der dog ogsaa, og fra Foraaret 1724 meddeles om Plantning af ikke mindre end 480 Stk. „diverse Sorter Træer“, som kostede ca. 250 Rdl.²⁾ Næste Aar plantedes der videre nemlig bl. a.³⁾

200 Stk. Taks-Pyamider,
100 — Linde,
100 — Castanier,
100 — højstammede Kirsebærtræer m. m.,

ligesom der leveredes 12 Laurbærtræer og 6 *Jasminum catalonicum* til Drivhusene. Denne Planteleverance androg et Beløb af ca. 500 Rdlr., og naar dertil kom en Bekostning paa ca. 600 Rdlr. til Enebærstager til Træerne, Ovne til Væksthusene, 80 Stkr. Gibs til Dekoration samt 100 Rdlr. til Vandledninger, har der slet ikke løbet saa lidt Omkostninger paa denne Have. Disse nævnte Planter er sikkert udenlandske alle, — leveret og betalt paa kongelig Ordre efter Overlandbygmester Kriegers Attest. Men ogsaa indenlands fra kom der Planter til Haven, — saaledes bl. a. en Leverance paa 7000 Avnbøg fra Lolland, beregnet paa Indhegning af Haven. De kørtes i 24 Vogne fra Kerteminde (hvor til de formentlig var kommen søværts), og efter Gartner Helts Anmodning udkommanderedes der en Styrke paa 100 Soldater, for at Planterne straks kunde komme i Jorden.³⁾

Til Haven, der var 220 × 470 Alen, udkommanderedes der ogsaa Militære; men Gartneren erklærede Gang paa Gang ikke at

¹⁾ Kgl. Rytterresolutioner No. 189 af ²⁹/₉ 1721, No. 39 af ²/₃ 1722, No. 78 af 1722, m. fl. Rigsarkivet.

²⁾ Partikulærkamrets Bygnings-Regnskabs-Protokol 1724 S. 92—93 og 1725 S. 192. RA.

³⁾ Kgl. Rytterresol. No. 62 af ¹⁸/₃ 1722. RA.

kunne nøjes med den Styrke, han havde,⁴⁾ og han fik i 1730 Lov til ogsaa at have Soldater om Vinteren, dog kun 2.⁵⁾ I Almindelighed blev hans Bøn om mere Hjælp nu ikke efterfulgt, selv om han beklagede sig over de mange og vidtløftige Hække, der foruden Parterrer og Gange skulde holdes i Orden; men da han havde 200 Rdlr. til Bestridelse af Udlæg, og da Kongen og Kongefamilien kun sjældent opholdt sig paa Slottet, mente man, at han maatte have saa meget Udbytte til sig selv af Havens Produkter, at det ikke bevilgedes ham (1741).⁶⁾ Selv om Helt til en Begyndelse har svaret til sit Navn og haft Held med sig, synes den kongelige Bevaagenhed overfor ham (eller Slotshaven) ikke at kunne holde bestandigt, og den var i hvert Fald ikke tilstrækkelig stærk til, at alle Skær klaredes for ham. Han (hvis Ansættelse maa dateres til $16\frac{1}{6}$ 1721⁷⁾), forblev i ca. 23 Aar paa Odense Slot.

Man har bl. a. bevaret følgende Skrivelse fra Gartner Christian Helt ved Odense Slot om at faa mere Arbejdskraft til Haven ⁸⁾:

Stoer Mægtigste Allernaadigste Arve Konge og Herre.

Eders Kongelige Maiestæts allerunderdannigste Tiener og Urtegaards Mand ved Ottense Slot beder i allerdybeste Underdannighed, at til Havgen sammesteds maatte allernaadigst tilladis 6 Mand til Arbeid herefter som tilforen nu ungefehr 16 Aar, paa det den fremdeeles kunde arbeides og holdes i Renlighed, og de mange og vitløfftige Hæcker holdes i Stand foruden Parteerre og Gange; thi om det icke var høinødvendig, og 4re Mand alleene kunde bestride Arbeidet, understoed ieg mig ingenlunde hermed allerunderdannigst at begiere 6 som tilforn, nemlig de 9 Maaneder fra den 1te Marti til November Maanedes Udgang, og derimod ickuns 2 Mand i de øvrige 3 Maaneder, som saaledes ved Deris Kongelige Maiestæts høipriselig Regierings Tiltrædelse allernaadigst er bleven tilladt og befalet. Forhaabendis een allernaadigst Bønhøring der ieg lever Stoer mægtigste allernaadigste Arve Konge og Herres allerunderdannigst troe Underdan og Tiener

Christian Helt.

Ottense d. 22. Ap: 1741.

Den næste Slotsgartner blev Herman Adolph Hunæus, der fik Bestalling under $3\frac{1}{2}$ 1744.⁸⁾ Denne havde i ca. 9 Aar været ansat som Gartnersvend paa Hørsholm Slot og havde i denne Tid efter

⁴⁾ samme No. 75 af $17\frac{1}{6}$ 1725.

⁵⁾ samme No. 123 af $11\frac{1}{11}$ 1730.

⁶⁾ samme No. 135 af $17\frac{1}{10}$ 1741.

⁷⁾ Embedsudnævnelser under Rentekammeret 1660—1848 I.

⁸⁾ samme I.

sit eget Udsagn⁹⁾ „haft megen Besværlighed og Travaille“, — derefter var han bleven ansat paa Frederiksdal ($\frac{4}{5}$ 1740)¹⁰⁾, idet en Ansøgning Aaret forud om Slotsgartnertjeneste paa Nykøbing Falster ikke blev bevilliget. Fra Frederiksdal blev han imidlertid ved Slottets Afhændelse ret hurtigt afskediget med en Pension paa 300 Rdlr., og samme Løn tillagdes der ham som Gartner i Odense med den udtrykkelige Betingelse, at det skulde være „uden Consequence“ for hans Eftermand, d. v. s. at denne kun skulde oppebære det, der normalt knyttede sig til Tjenesten i Odense, nemlig 200 Rdlr. Under $\frac{3}{5}$ 1746 blev han yderligere udnævnt til Slotsfoged med et Tillæg paa 50 Rdlr. aarligt.¹¹⁾

Overopsynet med Slotshaven var i Overlandbygmester Kriegers Tid overdraget ham, saaledes at han bl. a. skulde attestere Regninger o. l. Det maa antages, at den oprindelige Have var anlagt efter Kriegers Plan, eventuelt i Samarbejde med Helt; hvornaar der er sket Ændringer i dette Forhold, og om Haven i det hele taget er bleven omlagt, vides ikke bestemt. Der foreligger imidlertid en Udtalelse fra Slotsgartner Johannes Wagener paa Jægersborg om, at han skulde have leveret Tegning til Odense Slotshave, og da det anføres, at denne Tegning er accepteret af Eigtved, maa den have være udført (eller i hvert Fald forelagt rette Vedkommende), efter at Eigtved var bleven Hofbygmester, hvilket skete i 1735.¹²⁾ Det er ikke muligt hverken af denne Oplysning eller af, hvad ellers kan ses vedrørende Haven i disse Tider, at konstatere, hvorvidt der har fundet nogen Omlægning Sted, eller om Tegningen udelukkende har været et Projekt, — ikke udført i Virkeligheden.

Derimod vides det, at i hvert Fald Gartnerboligen og „Gevæxthuset“ blev ændret i Hunæus' Tid. Om sin Bolig skrev Gartner Hunæus til Kongen,¹³⁾ at den tillige med det tilbyggede Væksthus bestod af 20 Fag Bindingsværk i 1 Etage, og at det var bleven ham gjort bekendt, at det var opbygget af gamle Materialer fra det nedbrudte Kloster for ca. 22 Aar siden. Det var nu saa fugtigt, at Ormene og de skadelige saakaldte Fir-Ben-Dyr kom op af Jorden og gik igennem Gulvet, ind i Stuerne. Han minder om, at han har maattet lide den Tort allerede efter 4 Aars Forløb at maatte forlade Frederiksdal, — at han har Kone og Børn, og at han derfor har understaaet sig i at gøre Forbere-

⁹⁾ Rentekamm. kgl. Resol. No. 163 af $\frac{27}{8}$ 1739.

¹⁰⁾ samme No. 99 af $\frac{4}{5}$ 1740.

¹¹⁾ Rytterresol. No. 26 A af $\frac{3}{5}$ 1746.

¹²⁾ Rentek. kgl. Resol. af $\frac{30}{1}$ 1738; jevnfør Tholle: Danske Gartnere.

delser til Opførelse af en ny Bolig til sig og sine, idet han har ladet optage en Tegning af en saadan. Denne, der skulde bestaa af 11 Fag, vilde koste 733 Rdlr., saaledes specificeret: ¹³⁾

Tømrerarbejde	225	Rdlr.	2	M.	8	Sk.
Murerarbejde	284	—	2	-	0	-
Snedkerarbejde	148	—	1	-	0	-
Klejnsmedearbejde	34	—	4	-	8	-
Glarmesterarbejde ..	26	—	5	-	0	-
Malararbejde	14	—	2	-	0	-

Tegningen, der gengives hosstaaende, fik Hans Majestæt Kongens Tilslutning, idet han bevilligede, at „det gamle brystfældige Gartner-Huus ved Odense Slot“ maatte efter den indsendte Tegning sættes udi Stand, — det eksisterende Hus kunde nedbrydes, og en ny Bygning i dets Sted maatte opføres. De resterende 9 Fag (Væksthuset) maatte repareres. Til Brug for disse Bygningsværker kunde 114 Ege-Fondstøtter, 110 Stolper og Stiver samt 6 Planker udvises af Kronens Skove.¹³⁾

Efter nu at have faaet en ny Bygning udnævntes H. A. Hunæus i 1746 til foruden Gartner at være Slotsfoged ved Odense Slot og tillagdes herfor et Beløb af 50 Rdlr.; ¹⁴⁾ men hans Kræfter slog dog ikke til for ret mange Aars Tjeneste. Under ^{26/6} 1756 tilskrev han Kongen et Brev, hvori han bad om sin Afsked fra Slottet.¹⁵⁾ Han skrev heri bl. a., at „da jeg er saa svagelig, og mine legemlige Kræfter ligesom daglig aftager, at jeg ikke bør eller kan forestille mig at leve længe, saa skulde jeg til mine tvende umyndige, moderløse Børn desto bedre *Soulagement* efter min Død, som til deels er syge og saa svage fra deres Vugge, at de ikke vel kan forflyttes og imodtages iblandt Venner og Fremmede, allersunderdanigst ved Deres kgl. Majst. allern. Mildhed og Naade bede om, at min Broder, Johan Hunæus, Gartner ved Hirschholm Slots Hauge, som Fød-Værgen efter foran for mine Børn, efter min Død allernaadigst maatte forflyttes og derved allernaadigst nyde min i saa Maade vacante Husfoged- og Gartnertjeneste, da han har forsikret mig og mine, at ville sørge for mine svage og syge Børn, ja for samtlig deres Opdragelse, saa fuldkommen, som for sine egne trende Børn, med al den broderlig Kærlighed og Omhyggelighed, som i saa Fald bør og kan ske — til sin Ære og

¹³⁾ Rytterresol. No. 65 A af ^{12/7} 1744 (1745).

¹⁴⁾ samme No. 26 A af ^{3/5} 1746.

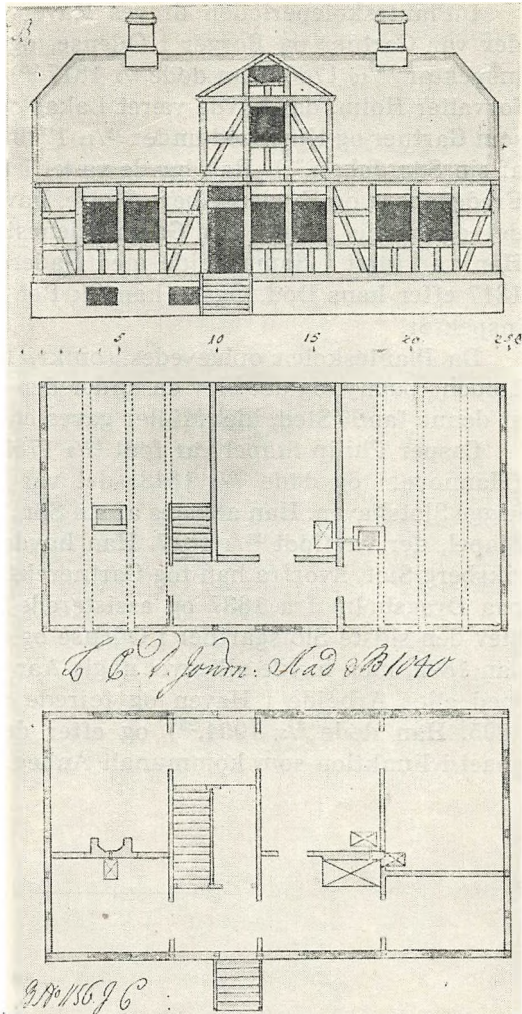
¹⁵⁾ samme No. 56 af ^{2/8} 1756.

Børnenes Bedste," og i Henhold til hans Bøn bliver da Johan Ph. Hunæus paa Hørsholm udnævnt til Efterfølgeren.¹⁶⁾

Om Johan Philip Hunæus og hans Virksomhed i Odense ved vi ikke synderligt. Der foretages nogle Reparationer og Opsætninger af Plankeværk om Haven¹⁷⁾, men derud over foreligger der intet. Som Gartner afløstes han i 1770 af Ulrik Adolph Voigt,¹⁸⁾ der allerede da var Husfoged ved Slottet.

Ulrik Adolph Voigt var Søn af Slotsforvalter Voigt paa Frederiksberg. Han havde i sin Ungdom ansøgt saavel om Nykøbing som om Kronborg og Koldinghus' Gartnertjenester uden at have faaet nogle af disse.

Under 9/12 1739 fik han Bestalling paa Gartnertjenesten paa det kgl. Slot Frydenlund paa Sjælland. Ej heller om ham ved vi synderligt, og da Planteskolen indrettes ved Slottet, var det under en ny Slotsforvalter og en ny Gartner.¹⁹⁾

Tegning til Gartnerhus ved Odense Slot.
1744 (Rigsarkivet).

¹⁶⁾ Jevnfør „Embedsudnævnelser under Rentekammeret“ II (26/7 1756). Rigsarkivet.

¹⁷⁾ Rytterresol. No. 40 af 7/7 1762 og No. 95 af 17/10 1763.

¹⁸⁾ „Embedsudnævnelser“ III (10/12 1770).

¹⁹⁾ Jevnfør Artiklen i Aarbogen 1927, S. 275 ff.

I Planteskoleperioden dreves Haven af Hans (von) Müller, der var Gartner og Borger i Odense, og som fik Titel af Haveinspektør ^{19/10} 1786. Han døde ^{6/1} 1817.²⁰⁾ Desuden var der Slotsforvalter Holm, der havde været Lakaj og havde faaet Bestalling som Gartner og Husfoged under ^{18/11} 1780.²¹⁾ Hans Müller afløstes af sin Søn Johan.²²⁾ Han havde været i Lære paa Augustenborg, Fredensborg og Frederiksberg Slotte, havde været 6 Aar i Udlandet og havde ansøgt om Gartnertjenesten ved Charlottenlund. Han var først i Samarbejde med Faderen og afløste denne ^{2/12} 1817 efter hans Død. Ogsaa han fik Ret til at bære Titlen Haveinspektør.

Da Planteskolen ophævedes (omkr. 1822), omdannedes Forholdene paany, og det blev da under den nye Slotsgartner Stapel, at denne fandt Sted, idet Müller gaves en vis Ret til at afvikle.¹⁹⁾

Casper Philip Stapel var født ^{12/3} 1789 i Geltingen i Tyskland (Hannover) og døde ^{20/5} 1848; det var ham overdraget at omlægge Slotshaven. Han afløstes af sin Søn, Ludvig Niels Christoffer Stapel, der var født ^{20/4} 1817. Han havde været Elev paa Frederiksberg Slot, hvorfra han tog Gartnereksamen 1836. Var Gartner paa Dragsholm fra 1837 og assisterede Faderen fra 1843. Han blev den sidste Slotsgartner i Odense og tog sin Afsked som saadan 1892, men havde alligevel nogle Aar endnu et vist Indseende med eller Arbejde i Haven og fejrede sit 50-Aars Jubilæum i 1895. Han døde ^{3/3} 1904,²³⁾ og efter denne Tid er Slotshaven gaaet i Funktion som kommunalt Anlæg.

²⁰⁾ „Embedsudnævnelser“ III (^{19/10} 1785).

²¹⁾ Rytterresol. No. 173 af ^{18/11} 1780.

²²⁾ Rentek. kgl. Resol. No. 371 af ^{2/12} 1817. (Se ogsaa Aarvog for Gartneri 1930, S. 82).

²³⁾ „Alm. d. Gartnerforening“s Portrætsamling; Gartner-Tidende 1895, No. 32.

Bidrag til Baag Herreds Historie.

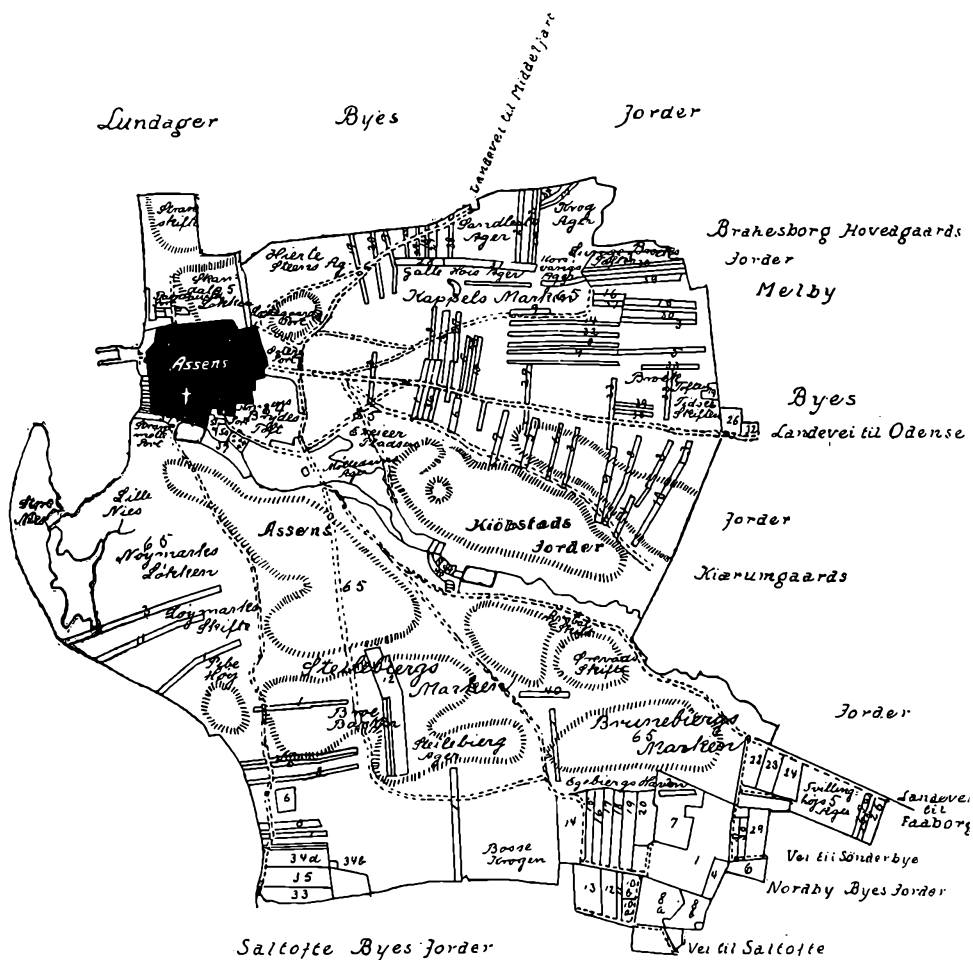
Ved P. Jensen.

Indledning.

I dette og de kommende Hæfter bringer Aarbogen et omfattende Bidrag til *Baag Herreds Historie*, idet der efterhaanden for alle Sognene vil fremkomme Fortegnelser over Marknavnene fra 1682 og de samtidige Jordbrugeres Navne samt Matrikulslistes fra ca. 1830 for den endnu gældende Matrikulering, der indførtes i 1844 til Afløsning af Matriklen af 1688, ledsaget af Bykort fra ca. 1790—1800 og Markkort fra ca. 1830.

Studiet af Marknavnene drives over det meste Europa med stor Iver, og her bringes nu et fyldigt Navnestof af betydelig Ælde for et fynsk Herred og desuden gode Oplysninger om Landsbyernes Bebyggelses- og Markforhold i Fortiden. I nogen Maade er der ogsaa givet Støttepunkter, naar man vil følge de enkelte Ejendommers Historie tilbage i Tiden, men det maa dog bemærkes, at de vigtigste Kilder hertil ikke er benyttede. Af allerstørste Betydning er her Matriklen af 1688, hvoraf et Eksempplar haves i Landsarkivet i Odense, thi naar den benyttes i Forbindelse med Godsernes Jordebøger og Fæsteprotokoller samt Skøde- og Pantebøger, vil det som oftest være muligt at knytte Forbindelsen mellem den og den her anførte Matrikul af 1844. Fra 1688 kan man derefter uden nogen Vanskelighed naa tilbage til Matriklen af 1664, da dennes Skyldsætning er anført som gammelt Hartkorn i 1688.

Skriftudvalget.

Saltofte Byes Jorder

Assens

==== Gamle Veje For Udskiftningens

Assens Landsogn 1682.

Marknavne.

Capels March.

Krogager
Kaarsvange
Fogdens Agre
Kimmerer Holmen
Bøgelunds March
Hellig Kaarses Jord
Melbyes Jord
Duensbierigs March
Ellekiers March

Kierumgaards Jord.

Grane Høye
Holmands Land
Hafre Bierig
Tochensmae
Donensbierig

Lund Aggers March.

Strandleeds Schiff
Huidkields Dahl
Dybedahls Schiff
Sutte Bierigs Schiff
Wichens Dahl
Strand Schiffen
Starn Dahl Schiff

Assens Nyemarchs Koehaufue

Brunnebjergs March
Steilebjergs Aggre
Kielsdahl
Grannebierigs Kier
Pibshøy
Bonde Balche
Bøg March

Erte Schiff
(Byens Øl Jord)

Øerste Koe Haufue.

Mølletoften
Dampis Hauffuer
Byebierigs Hauffuer
Koehauffuen
Bøesse Krogens Schiff

Løymarchen.

Nesze Krogens Eng
Neszyen

Brunnebjergs March.

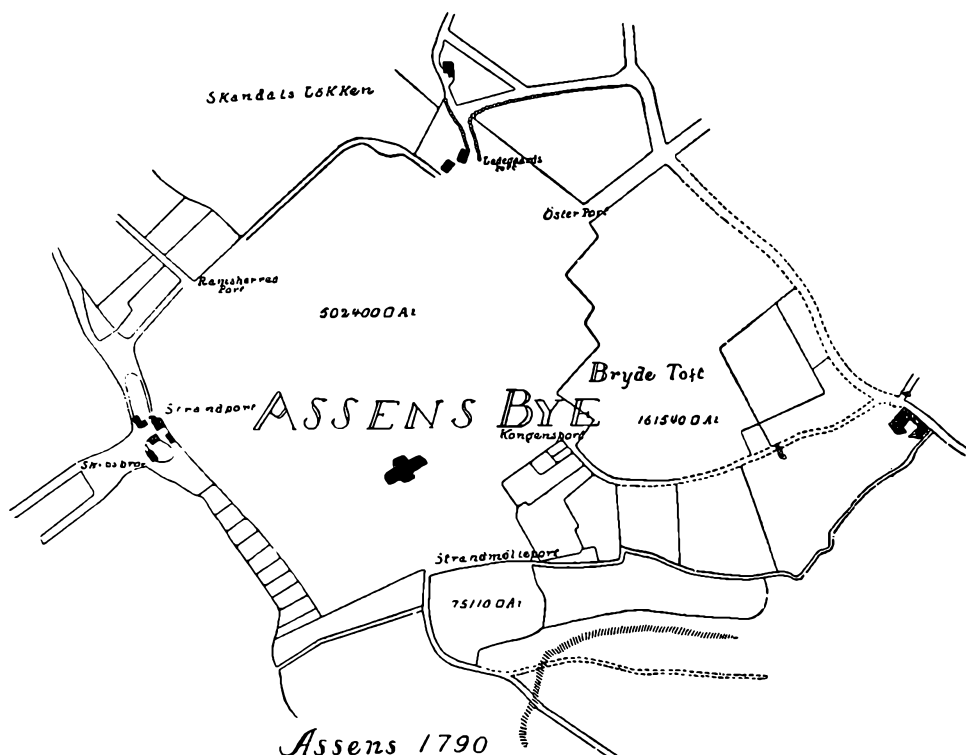
Kols Hauffue
Cronebierig
Gaaeshøys Schiff

Matrikulering.

Matr. Nr.	Brugerens Navn	Td.	Skp.	Fd.	Alb.	Matr. Nr.	Brugerens Navn	Td.	Skp.	Fd.	Alb.
Præste-Embedet						35c	Samme	1			
1a	Sognepræst Blædel	1	6	2	1	36	Kjøbmand Bruun			1	$\frac{1}{2}$
1b	Samme		4	2		37	Kjøbmand R. P. Møller	1	3	1	2
Borgerskolen						38a	Apotheker Strøberg		2	3	1
2	Skolelærer Schmidt		5	2	1	38b	Samme	1	3	2	$2\frac{1}{2}$
Assens Kirke						39	Skolel. Rasmussen				
3	Jacob Andersens Enke	3	1				Odense	6	2	$1\frac{1}{2}$	
4	Jacob Hansen			1	$2\frac{1}{2}$	40a	Bager Andr. Albertz	7		$1\frac{1}{2}$	
5	Samme		1	3	$1\frac{1}{2}$	40b	Peder H. Storm	1		1	$1\frac{1}{2}$
6	Bortleiet		1	3	$1\frac{1}{2}$	41a	Garver Schwartz	1		2	2
7	do.		1	3	$\frac{1}{2}$	41aa	Samme		1	3	$1\frac{1}{2}$
8	do.		1	2	$2\frac{1}{2}$	41b	Fattiggassen			1	2
9	do.		1	2	2	42	B. Røy		2	1	1
10	do.		1	3	$\frac{1}{2}$	43a	Bager H. P. Østerbye		2	2	2
11	do.		1	3	1	43b	Samme		2		2
12	do.		1	3	$\frac{1}{2}$	44a	Frederik Nielsen		3	1	$1\frac{1}{2}$
13	do.		1	2	$2\frac{1}{2}$	44b	Samme		3	1	1
14	do.		1	2	$1\frac{1}{2}$	44c	Samme		1	1	$\frac{1}{2}$
15	do.		1	2	$1\frac{1}{2}$	45a	Krigsraad Baumann		2		$\frac{1}{2}$
16	do.		1	3	$\frac{1}{2}$	45b	Samme		4		$\frac{1}{2}$
17	do.		2		$\frac{1}{2}$	46a	Hans Marcussens Enke	1			
18	do.		1	2	$1\frac{1}{2}$	46b	Samme			3	$\frac{1}{2}$
19	do.		1	1	$\frac{1}{2}$	47	Peder Knap		1	2	1
Disse Lodder er omkring Kaals Mølle						48a	Jacob Mortensen		3	2	1
Eier						48b	Samme			3	
20a	Lars Storm		7	3	$2\frac{1}{2}$	49	Søren Justesens Enke		6	1	
20b	Samme			3		50	P. Justesen Lund		2	1	2
21a	Skomager Jens Nielsen			2		51a	Ole Pedersen		4	1	$1\frac{1}{2}$
21b	Samme			1	$\frac{1}{2}$	51b	Samme		4	3	2
22	Samme		1	2	$1\frac{1}{2}$	Eier					
23	Johan Adolph Andersen		2	1	$2\frac{1}{2}$	52a	Rasmus Knap	1	3		1
24	Ottings Enke			1	2	Rasmus Knap Eier					
25a	Lars Paulsen		4	2	$2\frac{1}{2}$	52b	Lars Jørgensen	1		1	$2\frac{1}{2}$
25b	Samme			2	$1\frac{1}{2}$	Eier					
26a	Madam Dreyer	1	4	3		53a	Lars Hansen		2	3	$2\frac{1}{2}$
26b	Samme		1	2	$\frac{1}{2}$	53b	Samme		3		$2\frac{1}{2}$
27	Anders Boldt		4	3	$\frac{1}{2}$	54a	Peter Wilhelmsen		5		$1\frac{1}{2}$
28	Kjøbmand Lillelund	1	3	1		54b	Samme		3	2	$1\frac{1}{2}$
29a	Hans H. Knudsen	1	1	1	2	55	Jørgen Fentzes Enke		1	2	2
29b	Samme		3	1	$1\frac{1}{2}$	56	Marius Wilhelmsen		3	2	$2\frac{1}{2}$
30a	Agent Bruun		2	3	1	57	Kjøbmd. Albrecht Fentz		7	3	$\frac{1}{2}$
30b	Kjøbmand Hannibal		1	2		58a	K. Hansens Enke	1	4	2	$1\frac{1}{2}$
30c	Samme		1	1		58aa	Samme		2	1	$\frac{1}{2}$
31a	Kamr. Winstrups Enke		6		$1\frac{1}{2}$	58b	Samme	1			$\frac{1}{2}$
31b	Kammerraad Bentzon		6	2	$1\frac{1}{2}$	59a	Hans Thygesens Enke		3	1	$\frac{1}{2}$
Eier						59b	Samme		1	2	$1\frac{1}{2}$
31c	Kamr. Winstrups Enke		1	3	$\frac{1}{2}$	60	Niels Storms Enke		1		$\frac{1}{2}$
31d	Agent Bruun		7	3	$1\frac{1}{2}$	61a	Jacob Hansen		2	1	$2\frac{1}{2}$
31e	Samme		7	1	$\frac{1}{2}$	61b	Samme		1	1	$2\frac{1}{2}$
31f	Kammerraad Bentzon		2	3	$2\frac{1}{2}$	62	Albrecht Fentz		5	1	$1\frac{1}{2}$
31g	Samme			2		63a	P. Hansen Storm		2	1	$1\frac{1}{2}$
32	Niels H. Storm		3		$\frac{1}{2}$	63b	Samme		1	3	$\frac{1}{2}$
33	Niels Mejers Enke		1	2	$\frac{1}{2}$	64a	Albrecht Fentz		5		$\frac{1}{2}$
34a	Jørgen Fentz		6	2	$\frac{1}{2}$	64b	Samme		5	2	2
34aa	Samme	1	4		$1\frac{1}{2}$	64c	Samme	1		3	$2\frac{1}{2}$
34b	Samme		3		$1\frac{1}{2}$	65a	Jens Storm	1	2	1	2
34c	Samme			1	1	65b	Samme		2	2	$\frac{1}{2}$
35a	Farver Raffenberg	1	4	2	$\frac{1}{2}$	65c	Samme		1		$2\frac{1}{2}$
35b	Samme		5		$1\frac{1}{2}$	65d	Samme			1	$\frac{1}{2}$

Matr. Nr.	Brugerens Navn	Td.	Skp.	Fd.	Alb.	Matr. Nr.	Brugerens Navn	Td.	Skp.	Fd.	Alb.
66a	Lars Jørgensen	4	2			95c	Samme				2½
66b	Samme		2	1½		96	Fattigvæsenet		3		
66c	Samme	6.	1	2		97	Anders Jørgensen Gamt.	1			1
67a	Mauritz Jørgensen	5	2	1		98	Garv. Andreas Schwartz	1	1		1½
67b	Samme		3	1		99	Hans H. Schang	1		1	1½
68	Hans Mortensen	6	3	1½		100	Kjøbmand P. M. Smidt.	6	2	2	
69a	J. S. Dreyer	1	3	½		101	Fattigvæsenet		3		2½
69b	Samme	3	2	1		102	Bager Jørgen S. Dreyer	1	2		1½
69c	Samme		3	2		103	Johan C. Simonsen				1½
69cc	Samme	4	1	2½		104	Hans Willumsen		2	2	
70a	S. C. Nellesen	2	2	2		105	Chr. Storm	2	2	2	
70b	Samme		3	2½		106	Jens Pedersen Lundager	3	3		2½
71	Feldber. Johan Hansen	1	2½			107	Peder Hansen	2	2		1½
72a	Kjøbmand Brandt	1	3	2½		108	Christian Fentz	2	1		½
72b	Samme	1	1	1	1	109	Byefoged Embedet	1	1		2½
73	Samme	2	2	2½		110	Jørgen Greve				1½
74	Doctor Hempel		1	1		111	Johan Møllerhuus				2
75	Samme	7	2	2		112	Jacob Nielsen				2
76	J. E. Storm	5	1½			113	Auditeur Helms	1	3		2½
77	Nicolai Voller	6	1	1		114	Feldtberederlauget		1	2	
78a	P. Tommerups Enke		1	2½		115	Andreas Schwartz	3	2		2½
78b	Samme	2				116	Mads Jepsens Enke	2			2½
79a	Niels Hansen	3	3	2		117	Magistraten				2½
79b	R. Hansen	5		2½		118	Niels Hansens Enke	7	1		½
79bb	Samme	1	2	1½		119	Jens Pedersen Thorø- huus			2	2½
79c	H. J. Smed	1	3	1		120	Byens Jorder	1			1½
79cc	Samme	2	3	½		121	Bortleiede paa best. Aar	5	3		1½
80	Anna Poulsdatter	1	3	1½		122	do.	5	1		1½
81	Skomager P. H. Storm.	3		½		123	do.	6	1		2½
82	Knud Frederichsen	6	2	2½		124	do.	5	2		2
83	Ulrich Krop		2	1½		125	do.	5			2
84	Kjøbmand Hannibal	1	2	½		126	do.	4			2½
85a	Slagter Jørgensen	1	3	½		127	do.	3	3		2½
85b	Samme		2	2½		128	do.	3	3		1½
86a	S. Hannibal	1		2½		129	do.	3	2		1½
86b	Samme	2	1	½		130	do.	2	2		2½
87	Jesper Larsen	7		1½		131	do.	3	2		½
88a	Møller Hansens Enke	3	3			132	do.	5	2		1½
88b	Samme	1	3	1½		133	do.	4	3		2½
88c	Samme		2			134	do.	3	1		2½
89a	L. Mortensen Kolbs Enke	4	3	2½		135	do.	3	2		½
89aa	Samme	1		2½		136	do.	3	3		
89b	Samme	2		½		137	do.	3	2		1½
89c	Samme	1	3	2½		138	do.	3	3		1½
90a	R. Storm	6		2		139	do.	3	3		½
90b	Samme		2	2½		140	do.	3	3		2
90c	Samme	7	3	2½		141	do.	5			2½
91a	Jacob Fentz	3	1	2		142	do.	4			½
91b	Samme	6	1	½		143	do.	5			2½
91c	Glarimester Boldt	3	3	½		144	do.	5	2		1
92a	Kjøbmand F. M. Schmidt	3		1		145	do.	5			
92aa	Samme		3	2½		146	Bortleiede paa best. Aar	4	2		2½
92aaa	Samme	2		½		147	do.	4	3		2
92b	Samme	1	1	2½		148	do.	4	3		2½
92c	Samme	1	1	1½		149	do.	4	2		2
92d	Samme	1	1	1½		150	do.	4	2		1
93	H. O. Bruun i Odense	3	3			151	do.	3			½
94a	Schwartzes Enke	1	2	1		152	do.	3			½
94b	Samme		3	½		153	do.	3	3		2½
95a	Møller Nellesmann	5	1								
95b	Samme	1		2							

Disse Lodder ligger ved Faaborg Landevej.

Matr. Nr.	Brugerens Navn	Td.	Skp.	Fd.	Alb.
Eier					
154	H. J. Schwartz	2	1	3	
155	Skomager H. J. Storm..	1	2	3	
156	Farver Ditlevsen	1	1	1	
Byens Jord					
157	Bortleiede paa best. Aar	3	1		
158	do.	4		1 1/2	
159	do.	3	3	2 1/2	
160	do.	4		1	
161	do.	4	3	1 1/2	
162	do.	4	1	2 1/2	
163	do.	4	2	2	
164	do.	4		1	
165	do.	4		2 1/2	
166	do.	3	3	2 1/2	
167	do.	3	2	2 1/2	
168	do.	4		1	
169	do.	4		1 1/2	
170	do.	6	1	2 1/2	
171	do.	4	3	2 1/2	
172	do.	4		2 1/2	
173	do.	4			
174	do.	3	3	1	
175	do.	3	3	1	
176	do.	3	3	1	
177	do.	6		2	
178	do.	6		2 1/2	
179	do.	4			

Matr. Nr.	Brugerens Navn	Td.	Skp.	Fd.	Alb.
180	Bortleiede paa best. Aar	2	2	1	
181	do.	2	1	2	
182	do.	2	2	2	
183	do.	2	1		
184	do.	2		2	
185	do.		2	2 1/2	
Disse Lodder ere beliggende Syd for Byen ved Saltøfteveien					
186	Ved Stampemøllen		3	1	
187	Kirkegaarden	ingen			Matr.
188	Gjordemoderen	1	3	2 1/2	
189	Den nye Blegeplads s. f. Byen	1		1 1/2	
190	Exercerpladsen sydøst for Byen	5	2	1 1/2	
191	Skovplantagen sydøst for Byen	3	3	2 1/2	
192	Materialpladsen nordv. f. Kaals-Mølle		3	2 1/2	
193	Den mosaiske Kirkegaard tæt sydøst for Byen	ingen			Matr.
194	Markedspladsen tæt nordøst for Byen	1	2	1	
195	Madam Hansen i Strandmøllen, Mølle dam og Engen s. f. Byen	2	2	2 1/2	

Matr. Nr.	Brugerens Navn	Td.	Skp.	Fd.	Alb.	Matr. Nr.	Brugerens Navn	Td.	Skp.	Fd.	Alb.
	Møller Nellemann i Kaals Mølle					219	Rasmus Pedersen				
196	Møllemed med Eng, ø. f. Byen	5	3	1½			Tømmermand	2		1½	
	Eier					220	Mads Andersen	2		1	
197	Willum Hansen			2½		221a	Jeppe Hansen ell. Larsen		2	2½	
198	Niels Hansen	2		3	2½	221b	Samme		2	2½	
199	Gabriel Bjørn		1	2		222	Samme		1	1	1
200	Niels Hansen Boe		1	2	2½	223	Jacob Erichsen		1		2½
201	Rasmus Iversen	1	1	1½		224	Peder Rasmussen		1	1	2½
202	Anders Jensen		2		2½	225	Peder Rasmussen og Jens Hansen	2	3	2½	
203	Niels Hansen Boe	3	2	1		226	Hans Pedersen Hiulmd.		1		
204a	Anders Jørgensen	5	3	1½		227	Jørgen Andersen		3		½
204b	Jørgen Andersen		3	1½		228	Samme		2		½
205	Anders Nielsen		2		2½	229	Hans Nielsen og Jens Pedersen	4	3	½	
206a	Hans Pedersen Hiulm.	1	1	2½		230	Christen Jensen		4		
206b	Samme		1	1	1½	231	Mads Hansen		2	2	½
207	Gregers Larsen			3	2½	232	Jørgen Rasmussen		3		½
208	Hans Nielsen		2		1½	233	Niels Pedersen				½
209	Hans Hansen Therøe ...		4		½	234	Peder Thomsen				½
210	Peder Rasmussen		5	2		235	Peder Pedersen				1½
211	Niels Pedersen		1	3	½	236	Rasmus Thomsen og Hans Nielsen				Ingen Matr.
212	Degnen Rasmussen		1	2	2½	237	Hans Rasmussen				½
213	Hans Pedersen Kiøbmd.			3	½	238	Anders Andersen, Bødk.		1		½
214	Niels Hansen Boe		3	1	1½	239	Niels Madsen				2
215	Samme		2	2	1	240	Gregers Thomsen				½
216	Samme		3	1	1½	241	Johan Chr. Pedersen ...				½
	Eier					242	Ingen Eier anmeldt				
217	Peder Andersen		2	2	1½		Assens Kiøbstads				
218	Rasmus Storm		1	1	½		Hartkorn	217	5	2	

Baag-øe 1682.

Bøndernis Navne.

½ Gaard Anders Jørgensen
 ½ do. Hans Hansen tilforn Hans Nielsen
 ½ do. Laurs Pedersen
 ½ do. Peder Hansen
 1 do. Simmen Pedersen
 ½ do. Hans Jørgensen
 ½ do. Peder Jepsen
 ½ do. Hans Jacobsen

½ Gaard Jeppe Pedersen
 ½ do. Peder Nielsen tilf. gl. Hans Jepsen
 ½ do. Jørgen Hansen tilf. Hans Pedersen
 ½ do. Troels Jørgensen
 ½ do. Hans Nielsen
 ½ do. Niels Jepsen tilf. Laurs Rasmussen
 ½ do. Mads Jørgensen

Marknavne.

Baagøe ejes af Grev Wedell, Wedellsborg.

Vester Marchen.

Lind Aggere
 Querke Aggere
 Querke Lein Ag
 Strøe Støcher
 Sommerød Støcher
 Aals Høed Støcher
 Krag Hutter
 Breine Holtis Støcher

Eeges Maa Støcher
 Egge Høe
 Nelde Kildes Støcher
 Trol Aggere
 Eegis Odde Støcher
 Küll Aggere
 Bagens Høy
 Høyen Aggere

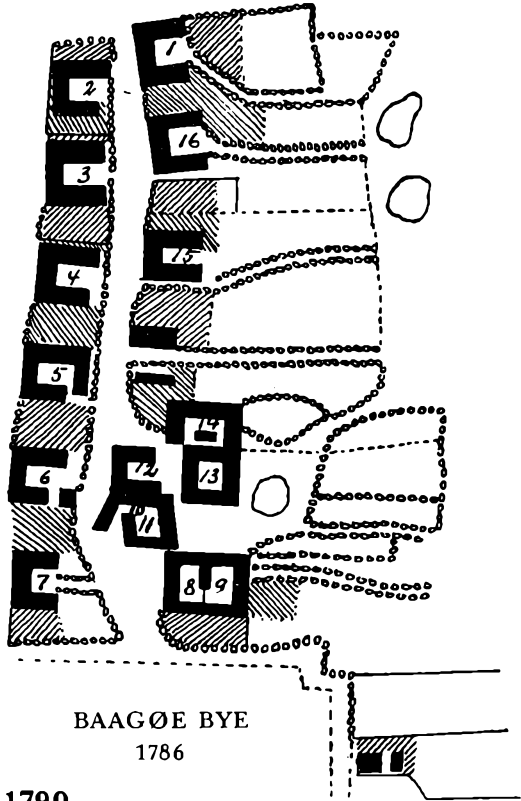
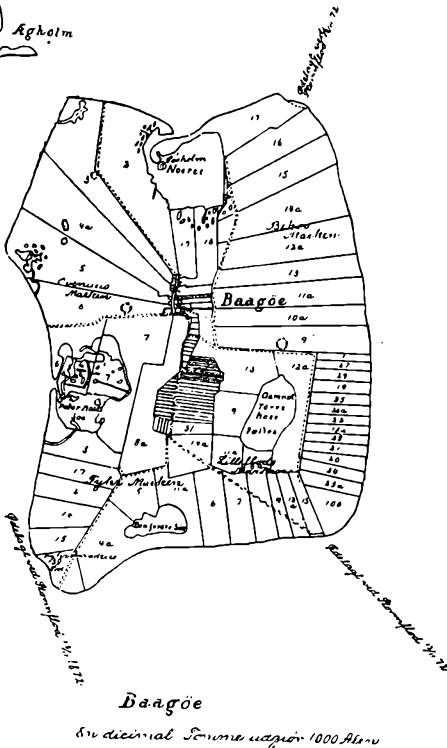
Linde Schoufs Maa
 Gause Roeds Maa
 Mølle Maa
 Tørre Moese Maa
 Røer Maa
 Tørre Schjør

Øster Marchen.

Klint Endens Agger
Mylands Aggere
Stoens Aggere
Tranne Moes Hutter
Dragestien
Surfro

Afuild
Lærgraf
Nye Marchs Aggere
Fersche Søb
Lille Flods Agger
Stachens Agger

Sorte Wraa
Lone Aggere
Bierrit
Høy Elle
Long - Lille - Store, Sylt Høe
Fæis Høfder

Baagøe 1790.

Gaard Nr.	Gaardmændenes Navne	Td.	Skp.	Fd.	Alb.
1	Thim Christensen	4	5		
2	Niss Pedersen	4	5		
3	Jørgen Andersen	4	5		
4	Anders Truelsen	4	5		
5	Jørgen Ibsen	4	5		
6	Johan Ibsen	4	5		
7	Simon Hansen	4	5		
8	Peder Hansen	4	5		
9	Truels Simonsen	4	5		
10	Lars Andersen	4	5		
11	Truels Larsen	4	5		
12	Niels Truelsen	4	5		
13	Anders Ibsen	4	5		
14	Hans Bendixen	4	5		
15	Hans Larsen	4	5		
16	Hans Andersen	4	5		

Husmændenes Navne	Td.	Skp.	Fd.	Alb.
a. Peder Christensen	3	3		
b. Hans Bendixen	3	3		
c. Niss	3	3		
d. Jeppe Ibsen	3	3		
e. Hans Peder Nissen	3	3		
f. Jens Ibsen	3	3		
g. Hans Pedersen	3	3		
h. Hans Jørgensen	3	3		
i. Hannibal Pedersen	3	3		
k. Hannibal Andersen	3	3		
l. Hans Ibsen	3	3		
m. Jeppe Jensen	3	3		
n. Fyhrmanden	3	3		
o. Skoeleholderen	Intet	Hartk.		

Baagø omkring 1830.

Eier: Skoleemb. Wedellsborg, Grev Wedell.

Matr. Nr.	Beboernes Navne	Td.	Skp.	Fd.	Alb.	Matr. Nr.	Beboernes Navne	Td.	Skp.	Fd.	Alb.
1	Erich Thomsen Skytt...	3	1	1		17	Thim Christensen	4	5		
2	Niels Jørgensen	5	2	2	2	18	Lille Jep Jensen	3	1	2	
3	Jørgen Andersens Enke	5	2	2	1	19	Jess Hansen	4	3	2	
4	Mads Andersen	5	2	2	2½	20	Hans Jørgensen	4	3	1½	
5	Anders Truelsøn	4		2	2	21	Peder Hannibal	4	1	1½	
6	Jep Johansen	4	4	3	2	22	Hans Jensen	4		2	
7	Anders Hansen	4	2	2	2	23	Jep Hannibal	5	2		
8	Niels Pedersen	4	6	1	1	24	Store Jep Jensen	5		1	
9	Lars Jørgensen	4	3			25	Peder Hansen	4	1	2	
10	Anders Larsen	4	6	3		26	Peder Hansen Jessen ...	3	3	2	
11	Hans Truelsøn	4	3	2	2	27	Jørgen Hannibal	3	2	2	
12	Jørgen Truelsøn	4	5	1	1	28	Hans Bentzen	3	2		
13	Christen Andersen	4	3	1			Baagøe Sogns Hartkorn 81		3	3	
14	Hans Hansens Enke	5	1		1		Baagøe blev et særskilt Sogn ifølge Kgl.				
15	Jep Hendrichsen	4	5	1	1½		Resolution af 18. Marts 1861.				
16	Bendt Hansen	4	5		1½						

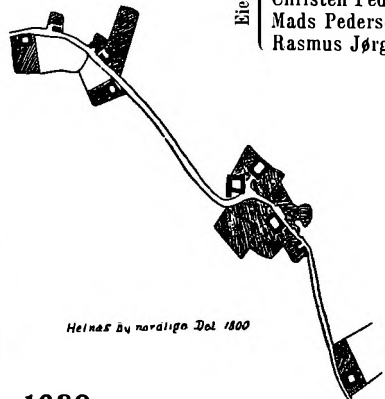
Helnæs.**Beboernes Navne i Helnæs By omkring Aaret 1680.**

Eier: Christian Banner.	1 Gaard Jørgen Hansen	
	1 do. Lauritz Hansen	
	1 do. Hans Hansen nu Diderik Jørgensen	
	1 do. Jørgen Jensen nu Christen Andersen, denne Gaard er en af de nye paalagde Gaarde	
	1 do. Niels Søfrensens nu Lauritz Nielsens Enke	
	1 do. Niels Hansen	
	1 do. Knud Hansen nu Jens Hansen Tylle	
	1 do. Jacob Christensen nu Christen Jensen	
	1 do. Anders Nielsen nu Niels Lauritzen	
	1 do. Hans Søfrensens nu Olluf Nielsen	
	1 do. Peder Pedersen Storm	
	1 do. Hans Nielsen	
	1 do. Jørgen Lauritzen nu Søfren Pedersen	
	1 do. Anders Jensen	
	1 do. Jørgen Nielsen nu Olluf Clausen	
	1 do. Morten Jensen nu Mads Gregerz	
	1 do. Anders Lauritzen, som er en af de nye paalagde Gaarde	
	1 do. Niels Pedersen, som er en af de nye paalagde Gaarde	
	½ do. Christen Jensen	
	½ do. Jørgen Søfrensens, begge de to Halv-gaarde er af de nye paalagde Gaarde	

Eier: Christian Banner.

Huusmændene:

Hans Pedersen	Eier: Christian Banner.	Peder Rasmussen
Lauritz Pedersen		Christen Lauridsen
Lauritz Pedersen Degn		Laurids Andersen Sn
Christen Jacobsen		Christen Pedersen
Jørgen Andersen		Adolph Jensen
Rasmus Lauritzen		Laurids Jensen
		Jens Pedersen Skrød
		Kild Ibsen
		Christen Pedersen
		Mads Pedersen
		Rasmus Jørgensen

Helnæs By nordlige Del 1600

Marknavne 1682.

Til Helnæs By er 6 Marker:

1. Nørre Schoufs March
2. Sønder Schoufs March
3. Ranne Haufges March
4. Nye Lindehoufuet
5. Gammel Lindehoufuet
6. Høj Klint

Sønderschoufsmarch.

- Hiuppe Schifft
 Stachet Kielles Ager
 Sønder Strands Tornes Ager
 Sønder Strandhøis Schifft
 Starpenhaufuens Ager
 Store Kiærns Holme

- Øfuerste Starpenhaufue
 Smedebills Schifft
 Krogagerne
 Espemoese Ager
 Kalbo Hauge
 Skaanebierigs Hauge
 Killenes Støcher

Killebunches Ager
Schonebierigs Ager
Schoufsbierigs Haufuer
Biergnes Ager
Ellemoese Haufue Ager
Kielle Ager

Gamel Lindegods March.
Fischer Hafufuen

Nørre Schoufs March.

Sechre Stycherne
Lille Mit Schoufs Agre
Wide Klint
Dall Stycherne
Wit Kiers Ager
Raumse Bierg
Kerling Ager
Steenchiers Ager
Steen Agerne
Lillemad's Ager
Krogsagere
Schriddals Ager

Weilengerne
Haufremads Ager
Røde Kiers Schiff
Søehollet
Schoufns Krog
Bøge Stycherne
Steen Kisten
Høychlints March
Sandmarchs Schiff
Smedestycherne
Suine Kiels Ager
Vester Haugen

Langensboe.

Beboes aff Anders Nielsen,
tilforn af Lauridz Jørgen-
sen. Eies af Christian
Banner, til huis Gaard fin-
dis 5 Løcher:

1. Westermarch
2. Halleimarch
3. Hellemarch
4. Bøgehaugen
5. Birchemoesen

Vestermarchen.

Haalemarchen
Hellemarchen
Hønne Haufgen
Birche Moese

Raufns Hauges March.

De Stachne Støcher
Styres Mae
Store Ager
Hoebiergs Agere
Vingesteens Haufue
Stempes Laaning
Ranns Hauge

Nye Lindehofuedts March.

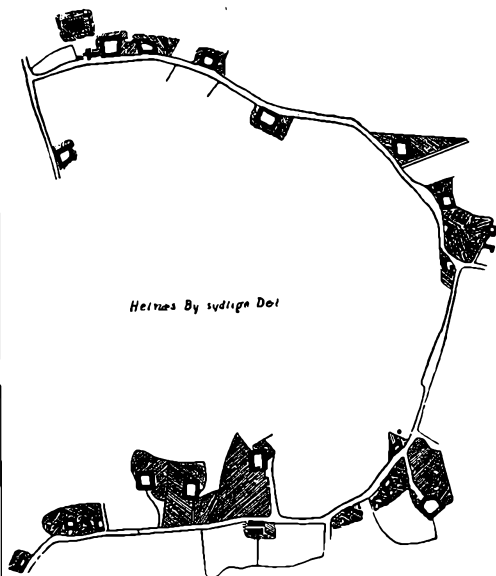
Sønden Sides Schiff

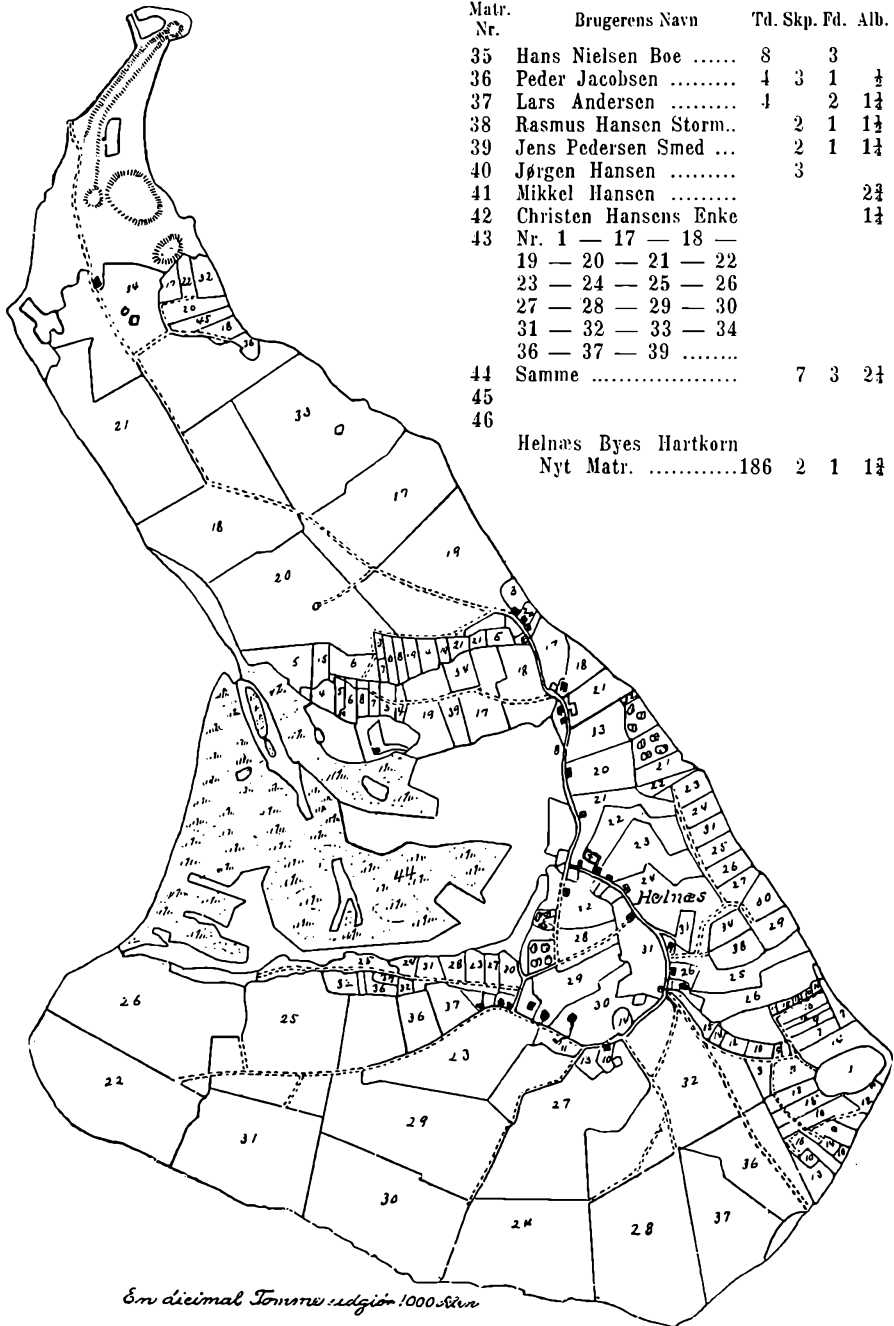
Maen vesten for Byen kaldes
Sultemae, som Stranden tit
och ofte gaar offuer. — Er til
aarl. Gresning taxeret paa
Hest Høfder — 70 St., hvor-
udi samtlige Byens Dyer er
interesserede.

Matrikulering omkring 1830.

Matr. Nr.	Brugerens Navn	Td.	Skp.	Fd.	Alb.
1	Sognepræst Høyer	7	3	2½	
2a	Degnen Nissen	2	1	1	
2b	Samme	5	2		
3	Hans Andersen	7	1	1	
4	Peder Christensen	6	1	1½	
5	Anders Diderichsen Winther	7	3	½	
6	Niels Larsen	6	1	1½	
7	Hans Jørgensen	5	2	2½	
8	Hans Hansen	6	2	½	
9	Thor Christensens Enke	6	3	½	
10	Ole Andersen	6	2	1½	
11	Henrik Larsen	6	1	1	
12	Jørgen Hansen	6	1	1½	
13	Claus Pedersen	7	1	1½	
14	Lars Larsen	6		2½	
15	Lars Hansens Enke.....	5	2	½	
16	Enevold Hansen	5	1	1½	
17	Jørgen Nielsen	6		3	2½
18	Mads Hansen	7	2	2	½
19	Anders Diderichsen ...	7	7	2	2
20	Niels Larsen Hansen...	8	1	1	
21	Rasmus Erichsen	7	7	1	1½
22	Anders Hansen Storm..	7	7	1	1½
23	Niels Larsen	7	4	1	½
24	Hans Andersen Thor- sings Enke	8	1	2	1½
25	Jørgen Mortensen	8	1	2	1½
26	Hans Madsen	7	5	1	1½
27	Jørgen Christensen	6	7	3	1
28	Lars Nielsens Enke	9	2		2½

Matr. Nr.	Brugerens Navn	Td.	Skp.	Fd.	Alb.
29	Peder Simonsen	8	1	2	½
30	Erich Rasmussen	9	2	2	1
31	Jens Espersen	8	1	1	1½
32	Lars Boes Enke	7	4	1	½
33	Lars Hansen Storm	8	6	2	1½
34	Simon Hansen	7	6	2	1½

Sønderby.

1682. Specification paa Bøndernis Nafne.

Præsteg.	{	Hr. Diitloff	1 Gd.	Velb.	{	Jep Nielsen.....	$\frac{1}{2}$ Gd.
		Niels Rasmussen	$\frac{1}{2}$ —	Preben Brahe	{	Peder Lune.....	$\frac{1}{2}$ —
	{	Hans Nielsen Søeby ...	$\frac{1}{2}$ —	Velb.	{	Anders Lauritzen	$\frac{1}{2}$ —
		Hans Jørgensen	$\frac{1}{2}$ —	Knud Totte	{	Matz Lauritzen	$\frac{1}{2}$ —
Hr.	{	Hans Nielsen	$\frac{1}{2}$ —	Velb.	{	Pofuel Lauritzen	$\frac{1}{2}$ —
		Lauritz Storm	$\frac{1}{2}$ —	Holger	{	Rasmus Jensen	$\frac{1}{2}$ —
Chr. Banner	{	Jens Clausen	$\frac{1}{2}$ —	Rosenkrantz	{	Peder Jørgensen	$\frac{1}{2}$ —
		Lauritz Hansen Kylling	$\frac{1}{2}$ —			Christen Matzen	1 Huus
til Frg.	{	Niels Jørgensen	$\frac{1}{2}$ —	Landsdom.	{	Pofuel Rasmussen	$\frac{1}{2}$ Gd.
		Anders Andersen	$\frac{1}{2}$ —	Jens Hansen	{		
	{	Niels Jørgensen Smed..	$\frac{1}{2}$ —				
		Morten Nielsen	$\frac{1}{2}$ —				
	{	Rasmus Søfrensen	$\frac{1}{2}$ —				
		Jens Pedersen	$\frac{1}{2}$ —				
	{	Peder Nielsen	$\frac{1}{2}$ —				
		Anders Jacobsen	$\frac{1}{2}$ —				
Chr. Banners	{	Olluf Jørgensen	$\frac{1}{2}$ —				
		Peder Simonsen	$\frac{1}{2}$ —				
Syschende	{	Bertel Pedersen	$\frac{1}{2}$ —				
		Mads Nielsen	$\frac{1}{2}$ —				
	{	Hans Nielsen Møller ...	$\frac{1}{2}$ —				
		Lauridz Christophersen	$\frac{1}{2}$ —				
	{	Drud	$\frac{1}{2}$ —				
		Jens Søfrensen	$\frac{1}{2}$ —				
	{	Peder Ibsen	$\frac{1}{2}$ —				
		Lauritz Jørgensen	$\frac{1}{2}$ —				
	{	Niels Jensen	$\frac{1}{2}$ —				

Huusmænd.

Chr. Banner	{	Anders Lauritzen
		Jens Andersen
		Maren Smidz
		Karren Smidz
		Niels Rasmussen
Chr. Banners	{	Anders Lauritzen
		Hans Andersen
		Rasmus Pedersen
		Peder Jensen
		Lauritz Lauritzen
Preben Brahe	{	Rasmus Hansen

Marknavne 1682.

Mose Marchen.

Toftedallen
Knifshøys Schifft
Sandagerbierigs Schifft
Snoge Schifft
Huittenborig Schifft
Kiellemose Krog
Breinebierigs Schifft
Steenelands Schifft
Rafnehøys Schifft
Store Rafnemose
Bruunsbierigs. Elle Schifft
Søehøys Schifft
Valleskiær Schifft
Einhøys? Koehauge
Pervers Holm
Ballekiær Hütte
Daurehøys Schifft
Linhøys Deell
Moesekoehauge
Raches Ager
Koehauges Stente Hutter

Præstehøys March.

Huulesteens Schifft
Michelshøys Schifft
Lille Myrbierigs Schifft
Lonnehøys Schifft

Lille Kors Dild
Hollemoesbierigs Schifft
Krumme Tunge Schifft
Huidheedsteen Schifft
Orelmose
Tidselbierigs Schifft
Langeheeds Schifft
Raffnhøys Schifft
Steenekielsmose Schifft
Bierig Schifft
Kieldehøys Schifft
Møllebierigs Schifft
Beldestorne Schifft
Stachen Heed
Refuedal
Søhauffuen

Venge Marken.

Sommerkiær Fald
Lille Leer Bierg
Steens Ager
Viese Lands Deel
Veste Lands Hutte
Ærte Lands Schifft
Kragenache Schifft
Tyre Mynsters Schifft
Høste Kiers Schifft
Strandagers Schifft

Ullemose Schifft
Aac Biergitz Schifft
Lille Steens Schifft
Gaaesemose Ager
Hollemoesbierigs Ager
Lannes Kiers Ager
Valbau Schifft
Kløwe Krogs Schifft
Heede Steens Ager
Møye Mose Dall
Koehøys
Kieldesteens Ager
Klæfuens Schifft
Gesteljierrig

Bierge Marchen.

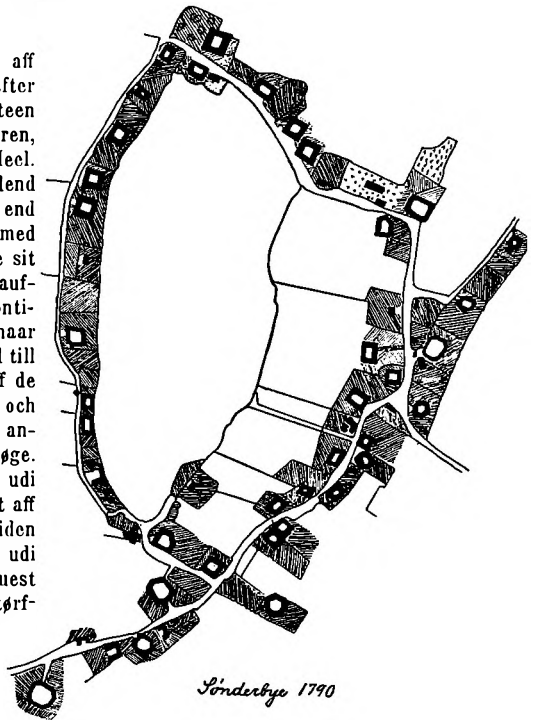
Høfde Schifft
Rafnhøys Schifft
Schiels Dall

Frederichsgaufue.

Kaabbermarch
Ladegaardsmarch
Tochelhøysmarch
Nye March
Præstehaufuen
Arildbierigs March
Wittenbierig

Frederichsgaufue Mølle,

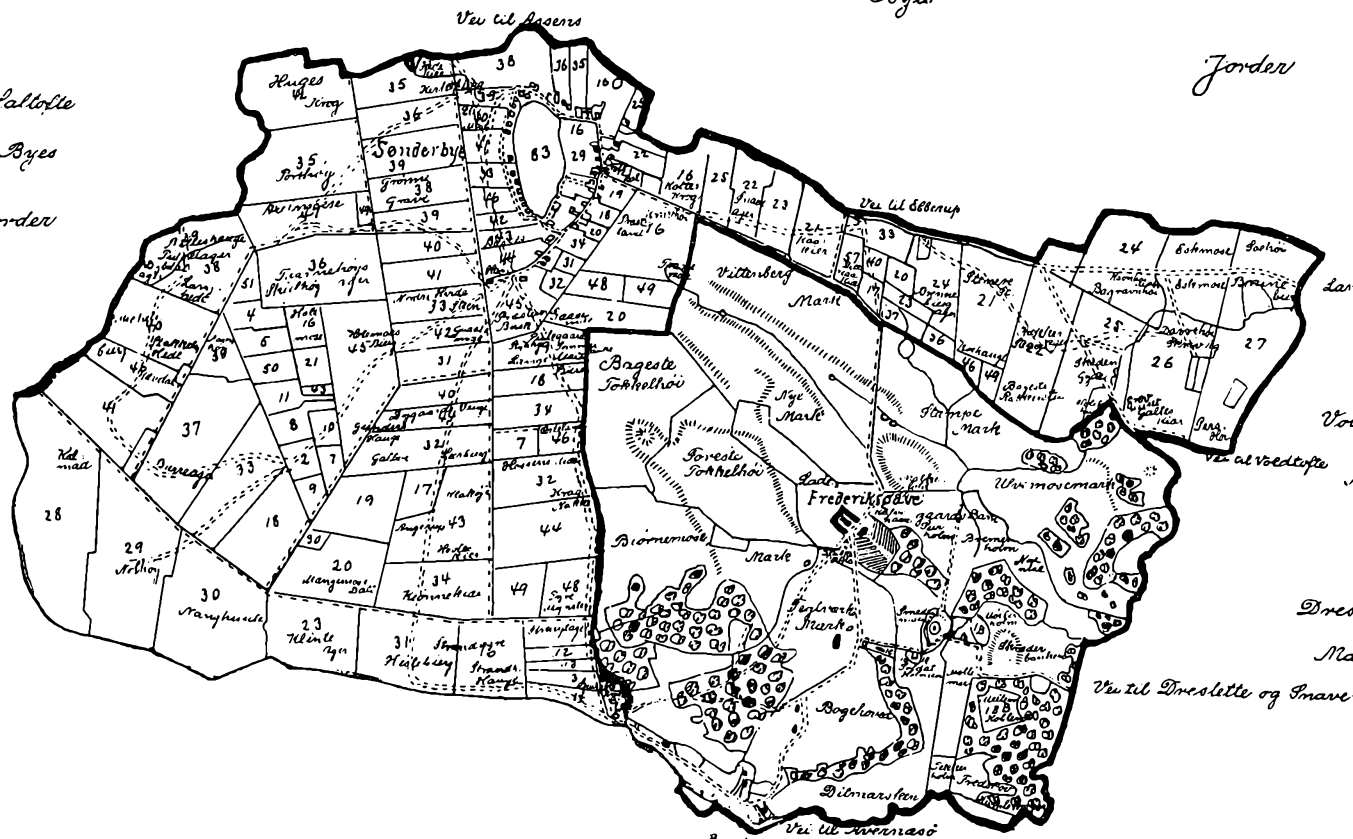
liggendis sydvest for Gaarden, nu behoef aff Hans Nielsen, samme Mølle Huusbonden efter sluttet Contract schal ved lige holde med Steen och Tømmer, det øffrige forschaffuer Mølleren, imod hannem godttgøres aarl. 10 Ørter Meel. Udi samme Mølle findis 3 Querne, hvoraff dend Eene eer liden, som ey till andit brugis end Malt och Grot, huilche Querne driufues med tuende Jull aff offuerfals Vand, som hafue sit Udspring aff Welde Kilder och rinder aff Graufuerne omkring Gaarden, Kand meest Continuerlig male med tuende Querner, uden naar stoer Tørche er, hauffuer dog rundelig Vand till Een Quern. Ellers nyder visse Malning aff de Bønder, som tillhører Welb. Hr. Chr. Baner och deromkring er beliggendis, Søgis ellers aff andre, huem som Løst haufue den att besøge. Vandet igien fra den hafue sitt Henløb udi Stranden. Findis intet ellers noget tilligget aff Ageriord eller Eng undentagende een liiden Hummel Hauffue østen med 60 Stenger udi samt ringe Jord till Kychen Urter, norduest for Møllen een liiden Kaalhafue till nødtørf-tige Kaal.

Matrikulering omkring 1830.

Matr. Nr.	Brugerens Navn	Td.	Skp.	Fd.	Alb.	Matr. Nr.	Brugerens Navn	Td.	Skp.	Fd.	Alb.
1	Christen Ibsen	7	3	1		26	Peder Jørgensen	5	5	1	2½
2	Niels Jacobsen	1	1	2	2	27	Hans Jensen	4	7	3	½
3	Hans Madsen	5			1½	28	Jørgen Jørgensen	5	1	3	2
4	Hans Hansen Brun	6	2			29	Erich Hansen	5	1	2	
5	Lars Jensen	4	3		½	30	Rasmus Rasmussen	4	7	2	2½
6	Hans Nielsen	3	3	2½		31	Rasmus Ibsen	5	6		1
7	Jacob Erichsen	4	1			32	Erich Jacobsen	6	1		½
8	Niels Hansen Therp	5			½	33	Hans Nielsens Enke	6	3	2	1½
9	Jacob Hansen	4	2	1½		34	Morten Jacobsen	5	3		1
10	Peder Rasmussen	4	2		½	35	Jørgen Nielsen	6	3		½
11	Anders Pedersen Ryss	5	1	1½		36	Jørgen Pedersen	5	6	2	
12	Mads Nielsen	3	2	2½		37	Lars Larsen	5	6	2	1½
13	Peder Pedersen	2	1	1½		38	Jens Thygesen	5	4	3	1½
14	Peder Hansen	4		2½		39	Diderik Larsen	6	1		1½
15	Erich Hansen	2	1	2		40	Morten Andersen	5	7	1	1½
16	Sognepræst Halsø	10	1	3	½	41	Morten Simonsen	6			2½
17	Skolel. Peder Wederkinch	1		1	1½	42	Christen Jacobsen	6	1	3	1½
18	Anders Madsen Storm	5	5	1	2	43	Simon Nielsen	6			½
19	Jørgen Madsen Buhl	6			2	44	Hans Jørgensen	5	6	2	2½
20	Lars Hansen Hvid	5	7	1		45	Jep Larsen	7	3	3	1½
21	Mads Andersen	5		1	2½	46	Lars Jensen	2	7	2	1½
22	Peder Nielsen	4	7	1	2½	47	Hans Jensen	3	2		½
23	Anders Madsen Wangeleed	5		1	1½	48	Hans Nielsen	3			1½
24	Hans Hansen	5	1		½	49	Hans Clausen	3			1½
25	Hans Pedersen	5	2	1	½	50	Lars Jensen	4	3		2½
						51	Hans Hansen Brun	3	1		½
						52	Jørgen Rasmussen			3	2½

Saltofte
Byes
Jorder

==== Veje for Udstiftninger
Marknavnene er fra 1790
Tallene ere Matr. Nr.

Byede.
glands
Mark

Denstofte Lykhu

En decimal Tonne udgjør 1000 Alen

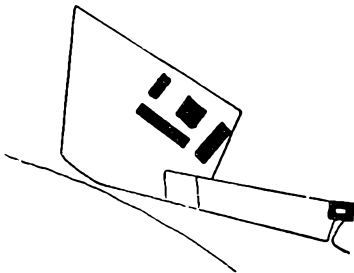
Linderby Sogn 1830

Matr. Nr.	Brugerens Navn	Td.	Skp.	Fd.	Alb.
53	Anders Pedersen	1		2½	
54	Niels Pedersen	1	1	¾	
55	Jesper Rasmussen	2	3	1¼	
56	Rasmus Greve		2	½	
Terpemands Enke					
57	Hans Rasmussen	5		1	
58	Anders Jacobsen	1	2½		
59	Jacob Jensen		½		
60	Peder Nielsen		1		
61	Hans Jørgensen		¾		
62	Christen Hansen		2½		
63	Andreas Jørgensen	1	1		
64	Mads Andersen		1¼		
65	Jørgen Berthelsens Enke		1¼		
66	Anders Mortensen	2	1		
67	Bernt Hansen	1	1½		
68	Eskild Christensen	1	1½		
69	Hans Jørgensen	1	¾		
70	Hans Hansen	1	2¼		
71	Hans Nielsen Gynther..		2½		
72	Frederik Carstensen				
	Smed	1	1¼		
73	Lars Jensen	2	½		
74	Hans Jacobsen	1	1½		
75	Hans Jensens Enke	2			
76	Jep Hansen		1½		
77	Jep Pedersen		2¼		
78	Christen Larsen		¾		
79	Jens Rasmussen	1			
	Ryeshuus				
80	Peder Christensen	1	1		
81	Mads Hiulmand	2	½		
82	Brugerne af Nr. 46, 47				
82		2	1¼		

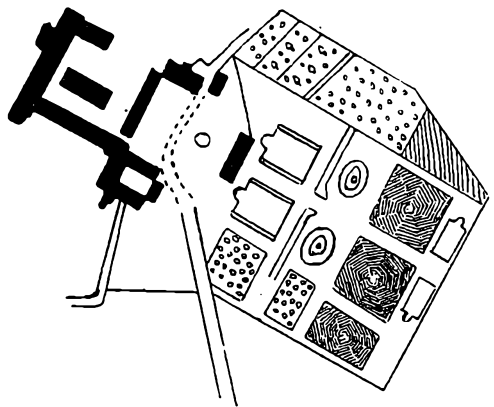
Matr. Nr.	Brugerens Navn	Td.	Skp.	Fd.	Alb.
83	Eieren				
	Sønderbyes Hartkorn,				
	nyt Matr.	196	5	1	½
Frederiksgave.					
1 B	Møller Hans Clausens				
	Enke	3		½	
	Før Findel Skytte				
1 C	Skovf. Rasmus Hansen	1	1	¾	
	Før Mads Knudsens Enke				
1 D	Dyrlæge Madsen		2	½	
	Før Hans Tersker				
1 E	Rasmus Jacobsen	1	2¼		
1 F	Dreyers Enke		1½		
	Før Mads Hiulmand				
1 G	Murerm. Johansen			2	
1 H	Erik Hansens Enke ...	1	2	2¼	
1 I	Christen Ibsens Enke..	1			
1 K	Fisker Peder Pedersen	1	2	2¼	
1 L	Hans Madsen	1		2¼	
1 M	Lars Jensen		2	1½	
1 N	Peder Hansens Enke ...	3	¾		
1 O	Hans Nielsens Enke ...	1	1	2	
1 P	Niels Madsen	3		¼	
1 Q	Espen Larsens Enke ...	1	2	1½	
1 R	Niels Jensen Steensen			½	
1 S	Lars Rasmussen			¼	
1 T	Ellen Nielsen og				
	Karen Drejer			½	
1 Y	Hans Jensen		2	¾	
1 A	Frederiksgave	85	3	2	1
	Ejer Hans Majestæt				
	Kongen, Forpagter				
	Hillebrandt				

Raehuset 1790

Frederiksgave Teglværk 1790

Frederiksgave 1790

Kiærum Sogn.

Marknavne 1682.

Kierumgaards Jorder.

Siunechiers March
Tornis Ager
Vrange Struens Schifft
Fallidtz Toftis Schifft
Kiærum Kirkis March
Kallehaufge Schifft
Gamel Vengen
Kirche Haufgen
Kirche Marchen
Soel Schoufs Nørre Ager
Patron Schifft
Kloche Høys Schifft
Boelbroes Schifft

Medell Bye.

Hylechiers March
Kudebuche
Ruene Dild
Ruerne
Høysteens Deel
Myrehøys Deell
Korsbierig Deell
Meylbye Venge
Gaarels Tofft
Kallekiers Deel
Kiels Høys Ager
Fische Kiers Schifft
Vedendaals Deell
Gaage Kiærs Schifft
Armen
Torn Høys Krog

Saltofte Bye.

Lunde March
Barne Høys Schifft
Hesel Schifft
Lundeveys Kiers Schifft
Bosse Krogs Schifft
Maess Moese Schifft
Schou Aggeris Schifft
Küugels Jord Schifft
Kastemoese Høys Schifft

Kielde March.

Brafue Høys Schifft
Lange Mols Schifft

Lange Tyens Schifft
Ærte Vas Schifft
Store Dybendals Schifft
Dybendals Helde Hütter
Stachet Steenløse Schifft
Store Eilchiers Schifft
Knabis Høys Schifft
Gode Moese Schifft
Rommel Høys Schifft
Lille Azel Moese
Houfgaards Schifft

Vengens March.

Krabbis Høys Ager
Stachet Meigel March
Schiff
Fordal
Kaauelebierigs Schifft
Gaase Fodtz Dild
Steen Rendens Schifft
Snegle Høys Schifft
Storche Redis Schifft
Barne Høys Schifft
Nordals Schifft
Kouflebierigs Schifft
Plage Leedtz Aggere
Gamelgaards Schifft

Ebberup och Norbye.

Kirchemarchen
Søekrog
Kierumdambes Schifft
Kloche Høy
Store Steis Lands Deell
Store Leerbierigs Schifft
Fleckiers Holm
Salschou
Paattentorne
Schirmersbierg
Lille Steis Land
Lillekier eller
Sone Steens Schifft
Kottes Krog
Torhøys Schifft
Maa Kiers Schifft
Steene Lands Deell
Tuechiersbierg

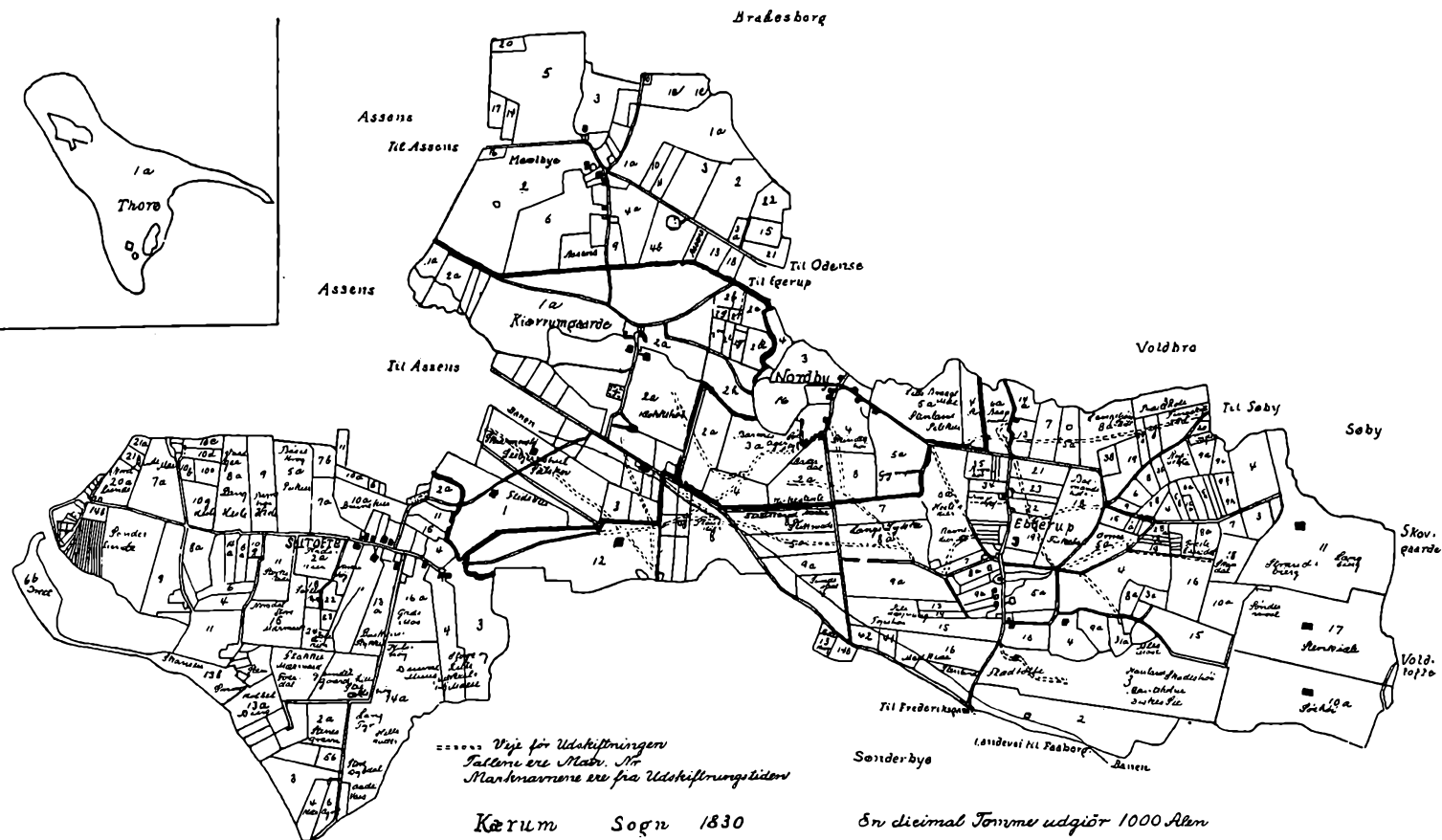
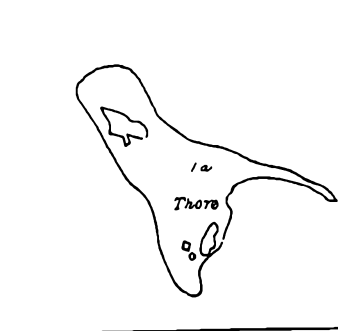
Smede Tofften
Inger Høy
Gaaelen
Taarpegaard
Klagetofft
Vengen
Skinder Høys Deell
Osterdall
Møyes Dild
Sechemadsdell
Lange Lyche Deell
Giømpens Schifft
Egechiersbierg
Koldings Toffte
Kragemoes Schifft
Barnehøys Dild

Moese Marchen.

Steenlands Schifft
Hulechiers Schifft
Brogemoes Schifft
Jochum Vad
Offuerleds Schifft
Launshøys Schifft
Boesmoes Holm
Prestehoelebech
Rodevelldt Høy-Støcher
Lailedes Krog
Hummelschous Hütter
Spymoes Schifft
Langebierigs March
Løgtemoes Schifft
Scharendals Schifft
Strandbierigs Schifft
Grøfttebierigs Moese-Schiff
Langebierigs Schifft
Trollemoese
Dagtemus
Gammes Schifft
Suinemoese Schifft
Schade Høy
Soe Høy
Steen Helle Schifft
Søndermoese Deell
Krag Eigs Deell
Eigne Borig
Tor Oufmarch

Matrikulering omkring 1830.

Ejer	Matr. Nr.	Brugerens Navn	Td.	Søp.	Fu.	Alb.	Ejer	Matr. Nr.	Brugerens Navn	Td.	Søp.	Fu.	Alb.
Meelbye.													
Bra-	1	Peder Hansen	6	3	3	4	Frg.	5	Lars Jørgensen	6	7	3	2½
hes-	2	Niels Hansen	10	4	1	½	"	6	Hans Hansen	4	2	2	2½
borg	3	Jørgen Pedersen	3	5	1		Brh.	8	Niels Jensen	2	2	1½	
"	4	Clemmen Hansen	3	6	2½		Selv.	9	Niels Conradsen	4	3	4	

Ejer	Matr. Nr.	Brugerens Navn	Td.	Skp.	Fd.	Alb.
Selv.	10	Niels Larsen	5	3	1	1
"	11	Hans Jensen	3	3	2	1
"	12	Christen Christensen ...	2	1	1	1
"	13	Anders Conradsen	4	2	2	1
"	14	Hans Jørgensen	3	3	2	1
Frg.	15	Hans Pedersen	4	3	1	1
Selv.	16	Erik Rasmussen	3	1	1	1
"		Hans Rasmusen	3	1	1	1
"		Begge af Aborre	2	3	1	1
"	17	Henrik Andersen	2	2	2	1
"	18	Mads Jensen	2	2	2	1
"	19	Lars Rasmussen	5	1	1	1
"		Smed i Aborre	2	1	2	1
Brb.	21	Jørgen Andersen	5	1	1	1
"	22	Jørgen Jensen	6	2	1	1
"	23	Hans Nielsen	1	1	1	1
"	24	Peder Larsen	1	1	1	1
		Meelbye Byes Hartkorn ..	43	4	1	1

Kierrumgaard

Brb.	1	Hans Andersen	13	2	1	1
"	2	Jens Andersen	12	5	2	1
Frg.	3	Morten Hansen	1	1	3	1
Matr. 1	4	Lars Pedersen	2	3	2	1
"	5	Niels Rasmussen	3	1	1	1
Matr. 2	6	Jesper Mortensen	3	1	1	1
"	7	Peder Jensen	2	2	2	1
Nordby } Ebberup } Kierrg. }	8	Præsten i Assens	1	1	1	1
Kiærum } Kirke }	9	Kjøhmd. Dreyer ved Rasmus Hansen	1	1	1	1
Matr. 1-2	10	De Fattige	1	1	1	1
		Kierrumgaardes Hartk. ..	28	7	3	1

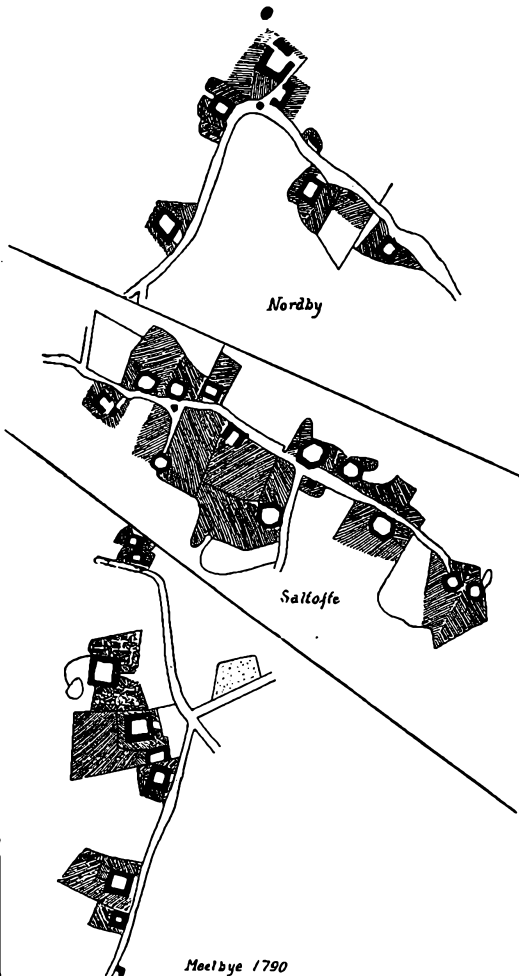
Thorø

Frg.	1	Jens Jochumsen	5	5	1	2
------	---	----------------------	---	---	---	---

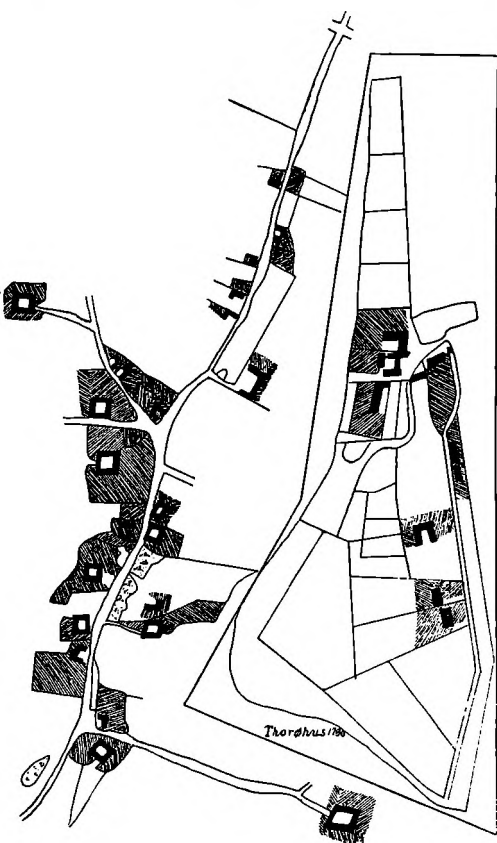
Saltofte

Emb.	1	Skolel. Rasmussen	4	2	2	1
Frg.	2	Lars Clausen	5	3	3	1
"	3	Jørgen Sørensen	5	2	2	1
"	4	Iver Jensen	4	5	3	1
"	5	Niels Jacobsen	7	5	2	1
"	6	Jens Rasmussen	4	6	3	1
"	7	Hans Olsen	4	2	3	1
"	8	Hans Pedersen	5	2	2	1
"	9	Hans Nielsen	5	3	1	1
Brb.	10	Hans Hansen Møllemand ..	5	1	3	1
"	11	Hans Hansen Thorø	5	2	1	1
"	12	Jørgen Andersen	4	7	3	2
"	13	Rasmus Pedersen	9	4	1	2
Frede- } rikslund }	14	Anders Hansen	4	2	2	1
"	15	Peder Nielsen	4	2	2	1

Ejer	Matr. Nr.	Brugerens Navn	Td.	Skp.	Fd.	Alb.
Selv.	16a	Hans Jensen	2	1	1	1
"	16b	Jens Nielsen	3	1	2	1
"	17	Anders Andersen	7	1	1	1
"	18	Jens Clausen, Smed	4	2	1	1
"	19	Jens Nielsen	5	1	1	1
"	20	Niels Hansen	1	2	1	1
"	21	Jørgen Christensen og Mads Olsen	4	1	2	1
"	22	Skolel. Rasmussen	2	2	1	1
"	23	Eieren	1	2	1	1
"	24	Peder Nielsen	6	1	1	1
"	25	Anders Hansen	1	2	1	1
"	26	Peder Pedersen	1	3	1	1
"	27a	Hans Møllemand	1	2	1	1
"	27b	Thomas Hansen	1	1	1	1

Ejer	Matr. Nr.	Brugerens Navn	Td.	Skp.	Fd.	Alb.
Frg.	28	Peder Larsen				2 1
"	29	Peder Andersen				1 1
"	30	Peder Pedersens Enke...				1 1
"	31	Hans Andersen Skræder				1 1
"	32	Rasmus Larsen				1 1
"	33	Lars Larsen				1 2
"	34	Bertel Pedersen				1
"	35	Thomas Hansen				1
"	36	Jens Clausen Smed				1
Brh.	37	Hans Pedersen Hiulmand	1	1		
"	38	Christopher Pedersen ...				1 1
"	39	Hans Gertsen				1
Selv.	40	Jens Hansen Ladefoged..				1
Brh.	41	Anders Hansen				1
"	42	Peder Larsen				1
Selv.	43	Peder Nielsen				1
"	44	Fattighuset				1 1

Drøgegaard
Ebbstrup 1790

Ejer	Matr. Nr.	Brugerens Navn	Td.	Skp.	Fd.	Alb.
Selv.	45	Hans Hansen				1
"	46	Henrik Olsen				1
"	47	Hans Hansen Skræder...				1
"	48	Niels Nielsen				1
Frg.	49	Niels Nielsen				2
"	50	Peder Rasmussens Enke				1 1
"	51	Mads Olsen				2 1
"	52	Søren Olsen				1
"	53	Anders Nielsens Enke...				1 1
"	54	Peder Hansen				1
"	55	Christen Christensen ...				1 2 1
"	56	Anders Hansens Enke...				1 1
"	57	Jørgen Christensen				2 1
"	58	Johan Nielson				2 1
Brh.	59	Johan Pedersen				1
"	60	Christen Jensen				2
"	61	Jørgen Christophersen..				1 1
Selv.	62	Mads Hansen				1
"	63	Hans Rasmussen og Niels Pedersen				1
"	64	Rasmus Nielsen				1
Frg.	65	Niels Hansen				1
Lods- ejerne	66	Nr. 2 — 3 — 4 — 5 — 6 — 7 — 8 — 9 — 10 — 11 — 12 — 13 — 14 15 og 17 i Saltøfte samt 48 i Thorøhus				2 1 1
	"	67 do.				1 2
	"	68 do.				1
		Saltøfte Byes Hartkorn 86	1	1		1

Ebberup

Emb.	1	Skolelærer Pedersen	4			1
		Terpegaards Enke				
Frg.	2	Hans Rasmussen	6	5		1 1
"	3	Niels Simonsen Holemand	9	6	3	2 1
"	4	Jeppe Holms Enke	8	1		1 1
"	5	Jens Hansen	5	2	3	
"	6	Rasmus Ravnekiær	5	6	3	2 1
"	7	Morten Hansen	3	6	2	1 1
"	8	Simon Rasmussen	8	1	3	2 1
"	9	Lars Andersen	7	3	2	1
"	10	Jens Pedersen	6	4		1 1
"	11	Jacob Pedersen	6	1		1 1
"	12	Hans Hansen Fledekier..	6	1		1
"	13	Peder Andersen Smed..	1	6	1	1
"	14	Lars Hansen	1	7		1
Skg.	15	Lars Larsen	5	2	1	2 1
"	16	Mads Thomsen	5		3	1 1
"	17	Niels Hansen	6	3	3	1
Selv.	18	Hans Pedersen	4	5	2	
"	19	Anders Larsen	3	5	3	1
"	20	Ole Hendrichsen	1	2		2 1
"	21	Hendrich Hendrichsen...	6	3		1
"	22	Mads Thomsen	4	3		1
"	23	Anders Nielsen	4	3		1 1
"	24	Jørgen Johansen	1	3		1 1
"	25	Vilhelm Andersen	2	2		1 1
"	26	Lars Andersen	2	2		1 1

Ejer	Matr. Nr.	Brugerens Navn	Td.	Skp.	Fd.	Alb.	Ejer	Matr. Nr.	Brugerens Navn	Td.	Skp.	Fd.	Alb.
Ryberg	27	Peder Jensen Steen		3	2	1	Frg.	64	Peder Christensen				2
Selv.	28	Peder Skytte		4	1	1	"	65	Mauritz Andersen				2
Frg.	29	Rasmus Rasmussen	1	5	1	2	"	66	Christen Nielsen Jyde ..				1
"	30	Hans Lausen	1	2		1	"	67	Morten Bruun				1
"	31	Mads Jensen		4	1	2	"	68	Jens Skytte				2
"	32	Jørgen Hansen		1	3	1	Frb.	69	Hans Jørgensen				2
Selv.	33	Lars Andersen		2	2	1	"	70	Niels Hansen				2
"	34	Peder Christensen		3	3	1			Ebberup Byes Hartk.				
"	35	Rasmus Ravnekiær		4	2	1			Nyt Matr.	116	2	2	2
"	36	Jens Raun			2	3							
"	37	Jørgen Hansen		1	2	2							
"	38	Morten Hansen		2	2	2							
"	39	Anders Larsen			3	2							
"	40	Peder Andersen Smed...		2	2								
"	41	Anders Mortensen		5	2	1							
"	42	Mads Rasmussen		3		2							
"	43	Hans Hansen		1		2							
"	44	Hans Jensen		1	3	2							
"	45	Niels Jacobsen		1	1	1							
"	46	Jacob Erichsen		1	1	1							
"	47	Jep Hansen		2	1	2							
"	48	Diderik Larsen		1	3	2							
"	49	Anders Jacobsen			2	1							
"	50	Lars Hansen		1	3	2							
"	51	Jep Hansen				1							
"	52	Niels Hansen				2							
"	53	Hans Hansens Enke				1							
"	54	Hans Wallentin				1							
"	55	Peiter Pedersen Væver..				1							
"	56	Jens Larsen				1							
"	57	Jørgen Andersen				1							
"		Lars Pedersens Enke											
"	58	Mads Hansen og Jens Juul		1		1							
Frg.	59	Jørgen Langelykke		2	1								
"	60	Jacob Danielsen				1							
"	61	Hans Larsen				1							
"	62	Mads Skomager				1							
"	63	Jens Raun				1							

Nordby

Emb.	1	Skolelærer Rasmussen..	3	1	1
Brb.	2	Lars Pedersen	6	5	3
"	3	Lars Jensen	5	3	1
"	4	Mads Jensen	5	6	2
"	5	Peder Larsen	7	1	2
"	6	Rasmus Iversen Leer- biereg	5	5	2
"	7	Anders Jensen	5	2	3
"	8	Jens Pedersen	5	3	2
"	9	Peder Thomsen	1	2	1
Grev Rantzau	10	Peder Olsens Enke			2
Brb.	11	Jens Hansen			1
"	12	Lars Nielsen			1
"	13	Rasmus Lykke			1
Jens Andersen	14	Rasmus Johansen			1
Selv.	15	Morten Andersen			3
Jens Andersen	16	Nordby Søe			
		Nordby Byes Hartk.			
		Nyt Matr.	42	5	1
		Kiærum Sogns samlede Hartkorn	323	2	1

Flenstofte. Dreslette Sogn.

Under Flenstoftegaard sorterer følgende Lycher af Ejendomb.:

1. Vestermarchen.
2. Ladegaardsmarchen.
3. Lille Kragehauffue.
4. Store Kragehauffue.
5. Ennemarchet, som er affdeelt udi fire Parter, hvoraf brugis den øffuerste Part, som til fællig med Bøndernis er udlagt lige med deris, nemlig 2 Aar at bruge, 1 Aar at hvile, de andre 3 Parter brugis udi 2 Aar og hviler i 6 Aar.

6. Een Deel Jord paa Dreslette March, som iblandt Bøndernis udi flæd, huilchen och ligger med deris, huiler och brugis.
7. Olden, hvoraff findis ey anden end som udi Ennemarchen, och omkring Gaarden er beliggendis.
8. Aff Fischerie findis ey mehre uden i tuende smaa Søer om kring Gaarden.

Actum Fleenstofft,
den 7. September 1687.

Bendix Jepsen.

Marknavne 1687.

Flenstoft.

Vestermarchen
Ladegaards Toffte
Snorrepien
Store Kragehauffue
Lille Kragehauffue

Schous Bierigs March
Holemos Kiær
Madiche Høy
Nettel Schifft
Lindekrogs Støcher
Bregnet
Bregnes Schifft
Brødeland

Lille Høys Banche
Vester Aggre
Ruue Aggre
Binfuens Moese Aggre
Dyrs Agger
Brends Sviel Aggere
Pins Krogs Aggere
Svinechers Agger
Ærtechiels Agger
Tagechies Agger
Lille Schouffsbierigs Agger
Mulehaus Aggre
(Ved Mullerød)
Brønshøys Schifft
Sandchiffts Deell
Krogsbierigs Aggre

Kallehaugs Aggre
Leergrafts Aggre
Reefsholms Schifft
Schieldenes Venge
Toffte Aggre
Ruusis Lund
Lille Kaars Aggre
Hyllestubs Aggre
Faarehøys Aggre
Fied Støcherne

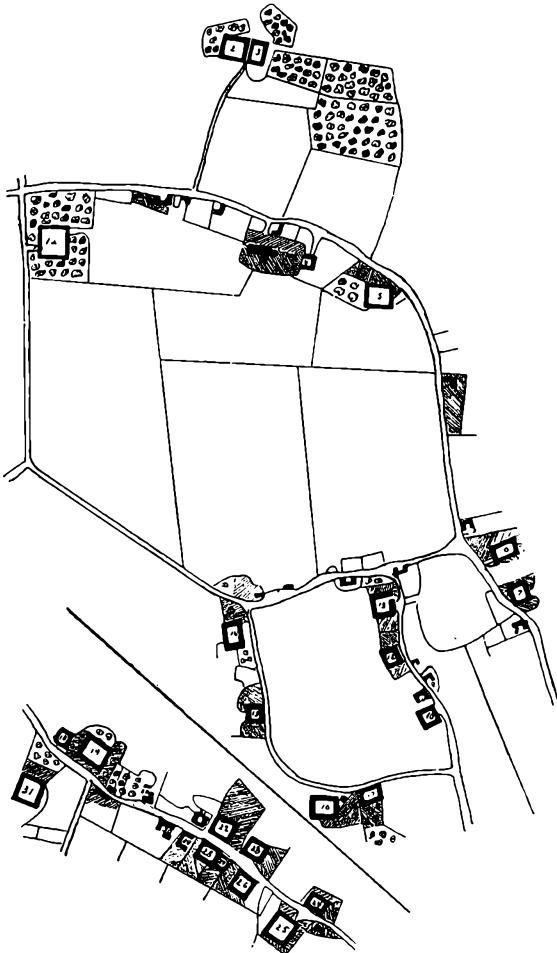
En Schouffmarch, kaldis
Schouffmaalene, sønden for
Schouffsbierg.
Tyring Tafuet
Tochel Haufuer

Schouffsbierig
Sletteholms Schifft
Myrlhøys Schifft
Oderschær

Koble Marchen
Fallis Støcher
Drøybierigs Schifft
Høys Schifft
Dybbholm
Vestholm
Herridsbierigs Deel
Nyemarch
Rye Schifft
Koble Schifft
Nørmarchs Schifft
Strange Ager Schifft
Lætholm
Drofe Steens Støcher
Falle Haugs Krog

Kogle Marchen
Smede Støcherne
Kiellingshulebierig
Lind Krogs Aggere
Elledahls Banke
Uledahls Aggre
Lille Brogs Aggre
Tveer Marchens Aggere
Brogs Aggre
Mølledahls Aggre
Esche Bechs Aggre
Møllebierigs Aggre
Ruus Moese Aggre
Aas Aggre
Braue Vengis Støcher
Gaaese Fods Aggere
Store Steenhøys Støcher

Snaue Wenge
Lindes Krogs Støcher
Ellekiers Aggre
Dahls Aggre
Brende Holm

Snaue - Drestelle 1789

Steengaards Toft
Mors Hauge
Ulsholms Hauge
Præsteholm
Havreholm
Brendebierig

Skaarup og Mullerød.

Store March
Sandbierigs Schifft
Peder Bierrigs Schifft
Krage Moese Krogs Schifft
Stiernmoesebierig
Vuenlands Schifft
Roestiegs Aggre
Brassebierigs Venges
Schiff
Schovkrogs Schifft
Mullerøds Wenge

Schaarup Schoufrats
Haufuer
Bøjde Schifft
Murrle Haugen
Roug Haugen
Schorpe Wenge
Svelgris Schifft
Gierdekrogs Støcher
Hatte Høys Schifft
Syre Moese
Trette Wengers Schifft
Lindkiers Agger
Steenbiergs Schifft
Sandbiergs Schifft
Dams Moese Schifft
Knuse Kields Eng
Kirche Broes Eng
Syre Moese Eng

Kirchemarchen
Folkiers Schifft
Steenhøys Schifft
Døde Holms Schifft
Leedstolpe Støcher
Steenkistens Aggre
Wellechildis Schifft
Elle Høys Schifft
Røver Mosis Wenge
Top Torres Schifft

Strårup.

Ryes Wenge
Grønne Moesis Ager
Stennis March
Meel Schifft
Egge Stabbens Støcher
Refholms Hutter
Bare Mosis Eng

**Specifikation over Bøndernis Nafne udi Dreslette och Snabe,
samt och Brødegaarde. 1687.**

Dreslette Bye.

Velb.	{	Markus Christophersen	1 Gd.
Anders Bilde		Jørgen Nielsen	1 —
		Jørgen Simonsen	1 —
Chr. Jacobsen,	{	Peder Pedersen	½ —
Assens			
Anders Bilde	{	Hans Ibsens Enke	½ —
Chr. Jacobsen,	{	Jørgen Hansen	½ —
Assens		Jens Sørensen	½ —
Anders Bilde	{	Hans Jørgensen, 1 Boel	½ —
		Niels Hansen, 1 Boel	½ —
Chr. Jacobsen	{	Peder Pedersen Skoma-	½ —
		ger, Øde	½ —
Chr. Banner	{	Tor Tordsen	½ —
		Bertel Hansen	½ —
Fru Danner	{	Lauritz Rasmussen	½ —
Bispen	{	Mads Smids Enke	½ —
i Odense		Simon Jørgensen	1 Huus

Snabe Bye.

Anders Bilde	{	Hans Pedersen	1 Gd.
Kgl. Mayst.		Rasmus Andersen	½ —
		Niels Friis	1 —
Chr. Banner	{	Rasmus Andersen	1 —
Kgl. Mayst.	{	Jens Madsen	½ —
Christen	{	Pafuel Lauritzen	½ —
Schell		Lauritz Lauritzen	½ —
Henr. Steensen	{	Anders Hansen Drud	½ —
		Anders Jensen, Øde	½ —
Chr. Banner	{	Peder Hansen	1 —
		gl. Laurids Andersen	½ —
Christen	{	Jørgen Pedersen	
Schell		Deign	1 Huus

Nørregaard i Dreslette.

Chr. Banner	{	Lauridz Hvidt	½ Gd.
		Hans Lauridzen	½ —

Brødegaarde Bye.

Knud Tot	{	Peder Lauridzen	1 Gd.
		Rasmus Hansen	1 Huus
Chr. Banner	{	Jørgen Michelsen	½ —
		Hans Lauritzen Kolte	½ —
Niels	{	Simon Rasmussen	½ —
Banners		Eschild Hansen	1 —
Arvinger	{	Espen Espensen	1 —
		Henning Jørgensen	½ —
Anders Bilde	{	Hans Christensen	½ —
		Simon Rasmussen	½ —
Chr. Banner	{	Mads Jørgensen	½ —

Huusmænd i Dreslette 1687.

Præsten	{	Jørgen Rasmussen Kirchelam
Hr. Hans		Niels Skreder
		Anders Bødker
		Hermannd Vefuer
		Mads Christensen
		Mads Jensen

Huusmænd i Brødegaarde.

Chr. Banner	{	Jørgen Pedersen
		Rasmus Jørgensen
		Jens Hansen

Dreslette Præstegaard.

Hr. Hans Jensen	½ Gd.
-----------------	-------

Schaarup Bye.

Anders Bilde	{	Hans Ibsen og Peder Hansen
Brasb.	{	Hans Jensen
Holg. Rosenkr.	{	Rasmus Pedersen
Præsten i Dresl.	{	Jørgen Nielsen og Jesper Hansen
Chr. Banner	{	Laurs Pedersen
Morten Schinchel, Soeholm	{	Hans Jørgensen og Mads Hansen—Øde
Amtsskr. Erik Nielsen, Assens	{	

Gadehuus.
Olluf Gregersen Skomager
1 Huus

Mullerød Bye.

Brasb.	{	Søren Kielsen
Holg. Rosenkr.	{	Michel Mortensen
Capl. i Assens	{	Hans Lauridsen
Chr. Banner	{	
	{	Gadehuuse.
Brasb.	{	Jens Jensen 1 Huus
Holg. Rosenkr.	{	Hans Skomager og Jørgen Laursen 1 Huus
Capl. i Assens	{	

Jens Nielsen Vanfør, Opf.
paa Michel Mortensens Grund

Ørbæch.

Bilde }
paa Logismose } Anders Ollufsen

Sømmersholt.

Chr. Banner }
til Frederiksgave } Jørgen Andersen

Strærup Bye.

1. Anders Clausen. 2. Anders Hansen. 3. Anders Madsen. 8. Jens Laursen. 4. Mads Andersen—Øde. Blev brugt af de øvrige Bymænd.

Gadehuuse.

Laurs Larsen — Michel Jørgensen — Laurs Jensen — Laurs Pedersen Smid — Peder Huas, et Huus, som er opført paa Mads Andersens Øde Gaards Sted.

Matrikulering omkring 1830.

Ejer	Matr. Nr.	Brugerens Navn	Td.	Skp.	Fd.	Alb.
Dreslette Bye.						
Præstembedet	1	Seidelin	7	5	1	2½
Vellinge Hosp.	2	Jørgen Jensen	1	5	2	1
Frg.	3	Rasmus Thomsen Nørreg.	6	1	½	
"	4	Hans Nielsen Nørsgaard	5	4	3	2½
"	5	Lars Hansen	5	5	3	1½
"	6	Lars Larsen	4	6	3	
"	7	Jørgen Hansen	5	3	2	1½
"	8	Anders Hansens Enke.	5			1½
"	9	Christen Hansen	5	3	2½	
Flens-	10	Rasmus Rasmussen	6	7	2½	
tofte	11	Lars Nielsen	5			½
"	12	Lars Stougaard	7	2		½
"	13	Jørgen Pedersens Enke	7	1	2	
Selv.	14	Lars Rasmussen	1	7	1	2½
"	15	Hans Jørgensen				
"		Tømmermand	7	3	1½	
"	16	Hans Hansen	7	1	1½	
"	17	Jens Larsen	5	2	1	
"	18	Jørgen Hansen	3			½
"	19	Hans Nielsen	4	1	1½	
"	20	Skolel. Petersen i Snav	2	3	1½	
"	21	Jørgen Larsen Spinder	1	2	2½	
Frg.	22	Anders Hansen	3	2	1½	
"	23	Jørgen Larsen Bruun	3			1½
"	24	Anders Jørgensen	4	1	½	
"	25	Lars Nielsen Banke	3	3	½	
"	26	Jørgen Thygesen	3			1½
"	27	Hans Andersen	3	2	1½	

Ejer	Matr. Nr.	Brugerens Navn	Td.	Skp.	Fd.	Alb.
Frg.	28	Jørgen Larsen Spinder.	3	2	2½	
"	29	Jens Hansens Enke	4	1	½	
Præ-	30	Søren Andersen	1	1	½	
ste-	31	Niels Jørgensen	1			2½
Em-	32	Hans Hansen				1½
bedet	33	Peder Christensen				
"		Skræder	1			½
"	34	Hans Eriksen				½
"	35	Hans Jensen Væver				1½
Flens-	36	Hospitalslemmerne	1			
tofte	37	Christopher Rasmussen				1½
Selv.	38	Lars Nielsen Banke	2			2½
"	39	Niels Hansen				1½
"	40	Morten Michelsen				
"		Mullerød	3			
"	41	Brugerne af Matr. Nr. 24, 25 og 26				½
"	42	Brugerne af Matr. Nr. 22, 23, 27, 28 og 29 samt Nr. 15 i Snav				
"	43	Byens Jord				
"	44					
Dreslette Byes Hartk.						
		Nyt Matr.	83	6	1	2½

Snav Bye.

Emb.	1	Skolel. Petersen	1	2	2	
Flens-	2	Peder Nielsen den ældre	4	5	3	1½
tofte	3	Jens Larsen	9	7		½
"	4	Jens Offersen	2	4	3	2½

Ejer	Matr. Nr.	Brugerens Navn	Td.	Skp.	Fd.	Alb.
Frg.	5	Lars Larsen	10	6	3	1½
"	6	Jens Offersen Boe	5	3	1	¾
"	7	Anders Andersen	5	3	2½	
"	8	Peder Larsen	11	2	2½	
Grev	9	Mads Larsen	5	1	2½	
Er-	10	Simon Jørgensen	4	7	3	1½
hardt,	11	Niels Nielsen	5	1	1½	
Skov-	12	Peder Nielsen	5	2	2	
gaarde	13	Lille Lars Larsen	2	5	3	1
"	14	Hans Jørgensen	7			¾
Frg.	15	Niels Larsen Smed	3	3	2½	
Selv.	16	Anders Nielsen				1½
"	17	Lars Jensen				1½
Flens- tofte	18	Michel Poulsen				1½
Selv.	19	Thor Christensen				2½
Fr.-	20	Brugerne af Matr. Nr.				
lund	9, 10, 11 og 12		4	3	1½	
	21					
	22					
	23					

Byens Jord

Snave Byes Hartk.

Nyt Matr. 76 2 2 1½

Brydegaard.

Ryberg	1	Niels Nielsen	1	2	3	2½
Præste- embedet	2	Ole Christensen	2	1		¾
Dresl. Kirke	3	Ole Christensen	2	3	2½	
Fr.-	4	Rasmus Madsen	9	5		
gave	5	Espen Larsen	9	6	1	½
"	6	Hans Larsen	4	3	2½	
"	7	Lars Sørensen	4	4	1	1½
"	8	Peder Michelsen	4	6	3	2½
"	9	Lars Hansen	7	1	1½	
Flens- tofte	10	Niels Nielsen	2	1	1½	
Fr.-	11	Jep Nielsen	7	2	1½	
gave	12	Peder Jørgensen	1	3		¾
"	13	Lars Madsen		3	3	¾
"	14	Mads Offersen		3	2	1½
"	15	Lars Andersen Jyde		3	1	1½
"	16	Søren Jørgensen		3	1	2
"	17	Rasmus Hansen		3	1	¾
"	18	Lars Michelsen		1	1	½
Præsten	19	Anders Hansen		1		½
Selv.	20	Lars Michelsen		1	2	2
"	21	Peder Pedersen		3		2
"	22	Søren Jørgensen		1	1	1½
"	23a	Peder Pedersen		1	3	2
"	23b	Jep Nielsen				¾
Fr.-	24	Jens Nielsen Lyder				1½
gave	25	Mads Hansen				¾
"	26	Lars Jørgensen Elle				1
Flens- tofte	27	Peder Christensen				2½
"	28	Hans Andersen Jydes Enke				1½
"	29	Peder Bruun				2½

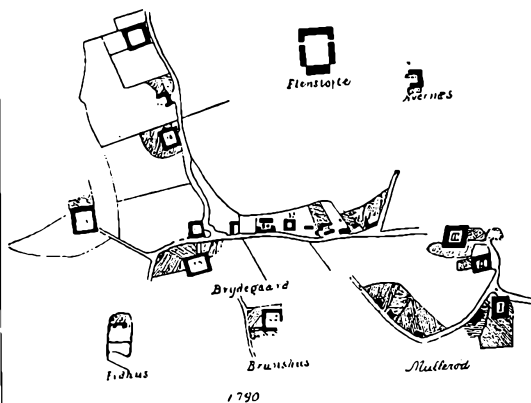
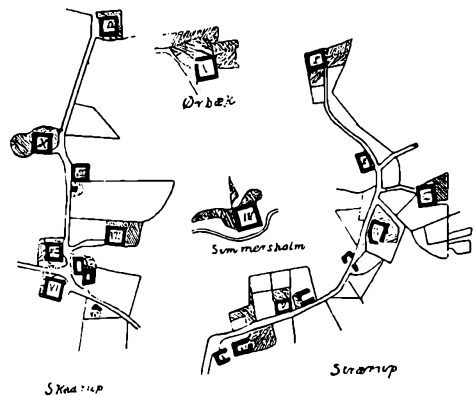
Ejer	Matr. Nr.	Brugerens Navn	Td.	Skp.	Fd.	Alb.
Fr.-	30	Jens Jørgensen				
gave		Skræder				1
31		Brugerne af Matr. Nr.				
	13, 14, 15, 16, 17					¾
32		Ilusmændene i Bryde- gaard By og Aae Mænd	3	2		¾
		Brydegaards Byes Hartk.				
		Nyt Matr.	50	3	3	

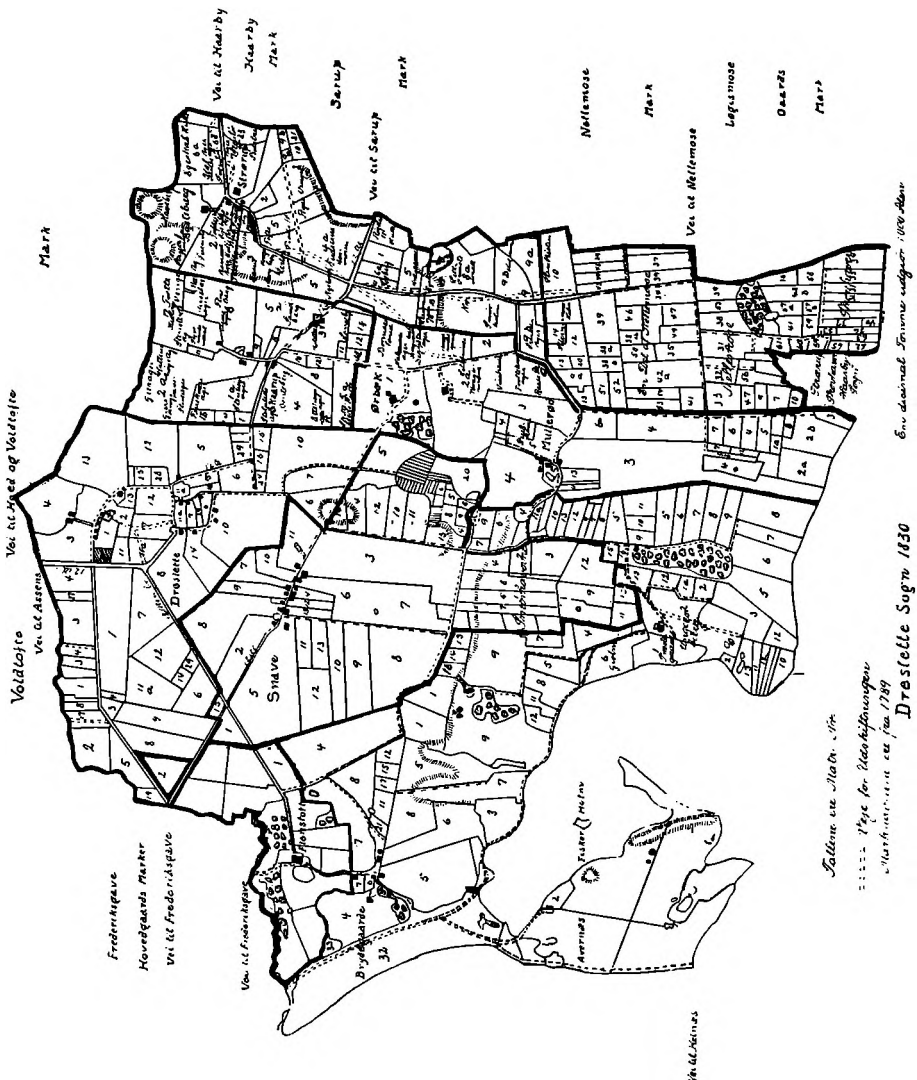
Ungersbjerg.

Selv.	1	Jens Mathiasen	2	6	1	
"	2	Lars Frederiksen	3	1	1	
		Ungersbjerg Hartkorn				
		Nyt Matr.	3	1	2	1

Strørup.

Selv.	1	Anders Andersen	4	4	2	¾
"	2	Mads Nielsen	3	2	3	½
"	3	Rasmus Larsen	3	6	1	½
"	4	Jørgen Terkelsen	3	5		1
"	5	Simon Sørensens Enke	4	1	1	1½

Ejer	Matr. Nr.	Brugerens Navn	Td.	Skp.	Fd.	Alb.
Selv.	6	Mads Hansen	3	5	2	4
"	7	Hans Larsen	3	6	2	24
"	8	Hans Sørensen	4	2	2	24
"	9	Lars Jensen Bangs Enke	3	6	1	1
"	10	Anders Hansen	2	5	2	13
"	11	Mads Jeppesen	1	3	4	1
"	12	Niels Sørensen	1			24
"	13	Ole Jørgensen	4	2	24	
"	14	Niels Jørgensen	3	3	2	
"	15	Hans Jensen Smed	2	2	24	
"	16	Carsten Christensen ...	2	2	1	
"	17	Mads Pedersen	2	2	1	
"	18	Hans Andersen	2	2		

Ejer	Matr. Nr.	Brugerens Navn	Td.	Skr.	Fd.	Alb.
Selv.	19	Anders Pedersen	2	2	2	2½
"	20	Niels Jensen	1	2	1	1½
"	21	Hans Andersen og Hans Hansen	1	1	2	2½
"	22	Rasmus Pedersen			2	
		Strærup Byes Hartk. Nyt Matr.	43		1	2½
Skaarup.						
Selv.	1a	Anders Hansen	2	6	2	1½
"	1b	Hans Bødker	4	3	2	2½
"	1c	Hans Andersen	2			1
"	1d	Niels Larsen		2		

Ejer	Matr. Nr.	Brugerens Navn	Td.	Skp.	Fd.	Alb.
Selv.	1a	Christen Christensen ...	1	3	2½	
"	1f	Hans Andersen	2	2	2½	
"	1g	Niels Jensen	1	3	2½	
Frg.	2a	Søren Jørgensen	7	4	2	2½
		Den nordlige Del af den til Gaarden Matr. Nr. 2a hørende Skovlod, som er anmeldt at være fredet.				
	3	Lars Nielsen	2	2	2	
Flens- tofte	4	Hans Jensen	4	1	3	2
	5	Hendrik Hansen	4	2	1	
"	6	Niels Jørgensen	4	4	2½	
"	7	Hans Rasmussen	4	1	1½	
Skovg.	8	Hans Andersen	1	3	1	1½
Frg.	9	Mads Andersen Jyde ...	3	2	½	
	10	Anders Pedersen	2	3	½	
Selv.	11	Lars Nielsen	3	3	2½	
"	12	Hans Andersen	2	2	2½	
"	13	Hans Christian Larsen..			2½	
Flenst.	14	Hans Pedersen	1	2½		
		Skaarup Byes Hartk. Nyt Matr.	35		2½	
		Ørbæk.				
Flenst.	1	Offer Andersen	8	3	3	½
		Simmersholm.				
Frg.	2	Morten Rasmussen	8	3	3	½
		Mullerød.				
Frg.	3	Hans Madsen Mullerød..	9	3	2	1½
Skovg.	4	Niels Jensen	7	3	2	2½
Selv.	5	Anders Andersen	2	1	1	
"	6	Niels Jensen	1	4	1	2½
"	7	Søren Jørgensen	5	2	2½	
"	8	Morten Rasmussen	3	2	1	
"	9	Rasmus Larsen	2	1		
"	10	Søren Mortensen	2	1	2	
"	11	Morten Michelsen	2	1	½	
"	12	Hans Søllested	1	1	2½	
Skovg.	13	Hans Hansen	5		2½	
"	14	Hans Nicolaisen	1		½	
Selv.	15	Hans Hansen	1	2	½	
"	16	Mads Skræder	1	1		
Ryberg	17	Søren Jørgensen	1		½	
Grev	18	Lars Nielsen			1½	
Rantz.	19	Hans Andersen			1½	

Ejer	Matr. Nr.	Brugerens Navn	Td.	Skp.	Fd.	Alb.
	20	En samlet Tørvelod n. o. f. Byen				
		Mullerød Byes Hartk....	41	4	2	½

Nellemose.

Selv.	31	Hans Jensen	2	3	2	½
"	32	Hans Andersen den ældre m. fl.	1		2	2
"	33	Rasmus Pedersen	1	5	2	2½
"	34	Niels Christensen	1	7	2	
"	35	Niels Jørgensen	1		3	½
"	36	Hans Andersen den yngre	7	1		½
"	37	Jørgen Mathiasen	1		3	½
"	38	Hans Pedersen	3	2	1	
"	39	Jens Rasmussen	4	3	1	
"	40	Hans Rasmussen			1	2
"	41	Christen Jensen	1	1	2	
"	42	Søren Rasmussen	2	6	1	1
"	43	Anders Larsen	3	1		½
"	44	Rasmus Pedersen	3			½
"	45	Morten Hansen	2	3	2	
"	46	Anders Jørgensen	2	3	2	
"	47	Anders Mortensen	1	1	2	
"	48	Hans Hansen Drud	4	3	1½	
"	49	Jørgen Jørgensen	5	2	1	
"	50	Morten Rasmussen	4	1	2	
"	51	Hans Hansen	5	1	½	
"	52	Niels Jensen	5		2	
"	53	Hans Rasmussen	5	1	2½	
"	54	Hans Jørgensen	4	1	½	
"	55	Mads Nielsen	3	1	½	
"	56	Hans Søllested	4	2	2½	
"	57a	Lars Pedersen	3	3		
"	57b	Niels Pedersen	2		2	
"	58	Mads Andersen	2	2	2½	
"	59	Hans Nielsen	4	2	2½	
"	60	Niels Pedersen	1	3	1½	
"	61	Rasmus Hansen	1	1	1	
"	62	Hans Sørensen	2		½	
"	63	Johan Pedersen Møller...	2		½	
"	64	Anders Hansen	3		½	
"	65	Rasmus Larsen	3		2½	
"	66	Anders Andersen	2		2	
		Nellemose Byes Skov- haver	32	5	3	2
		Dreslette Sogns Hartk.401	401	4	1	1½

Gaard- og Husmænd i Dreslette By 1789.

	1	Hr. Jacobsen, Præst	Gaard
Frg.	2	Lars Rasmussen, Nørreg....	—
"	3	Hans Nielsen Nørregaard...	—
Vell.Hsp.	4	Mads Hansen	Boelsted
Flens- tofte	5	Jørgen Pedersen	Gaard
	6	Rasmus Stougaard	—
Frg.	7	Niels Henriksen	—
Selv.	8	Hans Tømmermand	Boelsted
"	9	Hans Hansen	—

Frg.	10	Ole Hansen	Gaard
Flenst.	11	Peder Hansen	Boelsted
Frg.	12	Hans Mortensen	Gaard
Flenst.	13	Lars Jensen	—
Frg.	14	Anders Hansen	—
Flens- tofte	15	Hans Smed	Boelsted
	16	Rasmus Rasmussen	Gaard
Frg.	17	Christen Hansen	—

Husmænd,
som ved Jorddelingen er tillagt Grund
i Dreslette By:

Frg.	Lars Spinder
"	Rasmus Nielsen
"	Hans Jørgensen
"	Hans Hansens Enke
"	Jens Hansen
"	Mads Andersen
"	Lars Smed
"	Rasmus Wandholm
"	Lars Jyde
"	Hans Sørensen
"	Ole Pedersen
"	Jørgen Madsen
Flenst.	Lars Nielsen
	Jens Thøgersen, Fltft. Skovf. H.
	Anders Nielsens Enke, Dr. Prg.

Snave By 1789.

Flenst.	18	Gl. Peder Nielsen	Gaard
Frg.	19	Lars Pedersen	—
Skovg.	20	Anders Hjulmand	Hus
"	21	Peder Larsen	Gaard
Frg.	22	Anders Andersen	—
Skovg.	23	Jørgen Simonsen	—
"	24	Unge Peder Nielsen	—
Flenst.	25	Jens Larsen	—
Frg.	26	Anders Bomand	—
Flenst.	27	Jens Pedersen	Boelsted
Skovg.	28	Niels Isaachsen	Gaard
"	29	Lars Henriksen	Boelsted
"	30	Sv. Lunde, Degn og Skolel.	—
Frg.	31	Mads Madsen	Gaard

Brydegaard By 1789.

Frg.	32	Peder Hansen	Gaard
"	33	Michel Pedersen	—
"	34	Niels Hansen	Boelsted
"	35	Lars Rasmussen	Gaard
"	36	Mads Larsen	—
"	37	Lars Larsen	—
"	38	Lars Sørensen	—

Flens-	39	Lars Frederiksen	Boelsted
tofte		Udf. til Ungersbj.	—
"	40	Niels Nielsen	—
		Udf. til Ungersbj.	—
"	41	Christian Jørgensen	Gaard
Dresl.	42	Christen Olsen og Anders	—
Præsteg.		Skræder, Brunshus	—

Strårup By 1789.

Ejerne er ikke angivet.	I	Anders Andersen
	II	Hans Sørensen
	III	Lars Madsen
	IV	Hans Jacobsen
	V	Rasmus Larsen
	VI	Simon Sørensen
	VII	Hans Pedersen
	VIII	Tyge Larsen. Udflyttet.
	IX	Lars Bang do.
	X	Anders Rasmussens Enke. Udf.
	Hus 1	Mads Pedersen
	— 2	Jens Nicolaisen
	— 3	Lars Andersen

Mullerød og Skaarup 1789.

Frg.	I	Jens Nielsen
Ejer	II	Rasmus Lauritsen
Skovg.	III	Jens Pedersen
Frg.	IV	Niels Hansen
Flenst.	V	Offer Andersen
"	VI	Jens Andersen
"	VII	Henrik Hansen
"	VIII	Morten Bendixen
"	IX	Hans Syremose
Frg.	X	Søren Jørgensen
"	XI	Lars Nielsen
Skovg.	XII	Jacob Jensen
Dresl.	XIII	Hans Andersen, Mensalgaard
Præsteg.		
Løgis-	XIV	Ødegaards Grund, som bruges af
mose		samtliges Nellesmose Byemænd
Skovg.	XV	i Mullerød Hans Hansen
Flenst.	XVI	i Skaarup Peder Hansen

Tallene foran Navnene fra Udskiftingsaaret ere Gaardnumre, ikke Marktrikelnunre.

Fortsættelse af Marknavne 1687.

Strårup.

Engis March
Blaa Maas Ager
Dams Krogs Schifft
Fluebergs Schifft
Aschemose Schifft
Stafrebonchens Ager
Egehøys Støcher
Kirche Tofts Ager
Bafnebiebergs Schifft

Store March
Nyerlings Schifft

Schottedals Schifft
Kragemoesebiebergs Schifft
Stiernemoese
Smør Huule

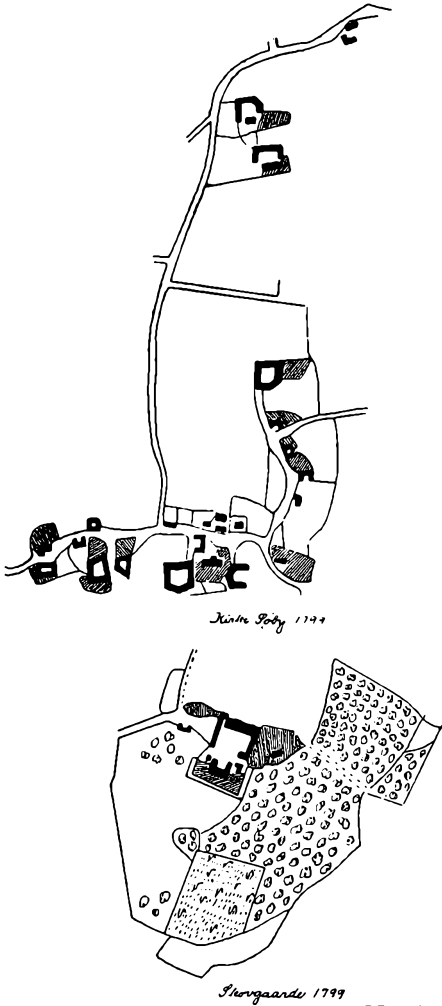
Oberste March
Smør Huule
Søebierigs March
Baste Merche

Aufverniss 2 Gaarde.
Nordengaarden
Marknavne 1687

Rugbierigs Schifft
Neder Fælditz Haugen
Skaretz March
Skaretz Odde
Loene Marcher
Perlekrogs Agre

Søndergaarden
Vester Marchen
Mellem Marchen
Bøgebierigs March
Gamel Ofuens March
Børchous March

Kirke Søbye Sogn 1682.

Specification paa Bøndernes Navne.

Hans Konglige Mayst.	Laurits Hansen	1 Gd.
	Hans Laurzen	$\frac{1}{2}$ —
	Jørgen Simonsen	$\frac{1}{2}$ —
	Jørgen Andersen	1 —
	Jørgen Simonsen	$\frac{1}{2}$ —
Velb. Christ. Steensen paa Schaufgaarde	Huusmænd.	
	Anders Nielsen	
	Rasmus Jensen	
	Christen Lauritzen Schomager	
	Mads Hansen	
Velb. Knud Tott	Anders Pedersen	
	Jørgen Rasmussen	
	Anders Madsen, Bolig u. Skg.	
	Lauritz Jensen	$\frac{1}{2}$ Gd.
	Claus Hansen, Husmd.	
Velb. Holger Rosenkr., Brasb.	Christen Smed	
	Lauritz Rafn, Husmd.	

Søe Søbye.

Schaufgaarde	Hans Rasmussen	$\frac{1}{2}$ Gd.
	Mads Erichsen	1 —
	Mads Hansen	$\frac{1}{2}$ —
	Laurids Pedersen	$\frac{1}{2}$ —
Velb. Christ. Steensen	Jep Nielsen og And.	
	Nielsen	1 —
	Rasmus Knudsen	1 —
	Tyge Jensen	1 —
Brasborrig	Hans Lauridsen Schal-	
	biery	$\frac{1}{2}$ —
Niels Mule	Hans Hansen	1 —
	Jens Hansen	1 —
Morten Schinehel	Anders Clausen	$\frac{1}{2}$ —
	Hans Lauridsen	
Knud Tott	Schreder	1 —
Hans Let		

Tyllet.

Erich Steensen	Lauritz Hansen	1 Gd.
	Anders Pedersen	1 —

Marknavne 1682.

Schaugaarde.

Kirchemarchen
Hesel March
Sønder Krog
Mølle March
Køebierigs March

Kirke Søe Bye.

Kobbenbierigs March
Breinebierigs Ager
Koe Hauffuen
Bøsefaldet
Kyllesteene Ager
Steigmoese Ager

Kasmøese Høy
Barremøese Bierg
Store Grafftebierigs Ager
Mørefeldøys Ager
Lille Schellsbergs Ager
Store Høy
Lille Storre Høys Kiers
Ager
Killestedts Ager

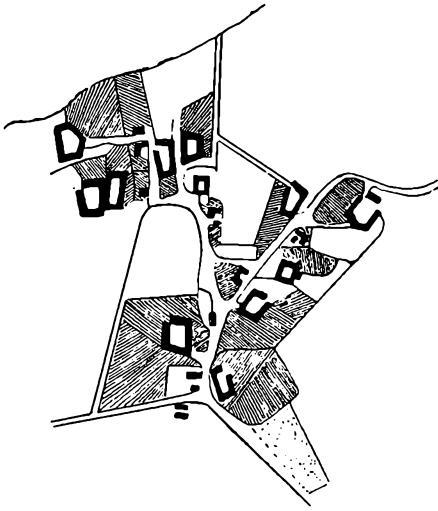
Koebbenbierigs March

Giædebierig Schiff
Bente Bierg
Stegmoese Brinche

Mellemveis Schiff
Gaeseføeds Schiff
Kisterne
Elle Hellen
Kiellemoes Støcher
Elle Bierg

Søe Søbye.

Øxen Bierig
Scham Vengen
Syrre Mae
Sive Torne
Stii Høy
Older Moese

Se Bøtke 1799

Hæsen Høj
Halle Kiærns Ager
Krageland
Stachet Krogs Land
Trolle Steens Schifft

Hasten Høj
Lille og Store Øxenbjerg
Lange Krogs Land
Ærte Bierigs Schifft
Lille Ullemoese

Biedtz Holm
Gaesemoesedams Holm
Præste Holle
Bøttehøj
Brohøj Schifft
Tulles Krog
Vengens March
Krogsland
Ellehierigs Schifft
Dalls Schifft
Øde Huusis Schifft
Aufflens Schifft
Griese Høye
Ulle Moese
Tyllod
Korsebierig
Brenne Høj
Rørlands Schifft
Faarbierig
Stachet Auelbierig
Stachet Stubbe Høj
Jensbierig
Stiie Agers Schifft
Kammerdugs Krog
Copenbierigs March
Bønneland
Rye Steen
Rafnebierig
Ballbierig
Brendtebierig

Matrikulering.

Ejer	Matr. Nr.	Brugerens Navn	Td.	Skp.	Fd.	Alb.
		Skovgaarde Forp. Brach	29	7	2½	
		Kirke Søby Bye				
Præste-embedet	1	Pastor Hempel	6	2	3	½
	2	Degnen Lacoppidan	5	3	1½	
Skovg.	3	Peder Jensen	5	6	1	
Erhardt	4	Lars Hansen	5	7	2	
"	5	Rasmus Jensen	6	1	2½	
"	6	Niels Pedersen	6	3	2	½
"	7	Jørgen Andersen	5	5	1	2
"	8	Rasmus Hansen	5	7	2½	
"	9	Erik Rasmussen	5	7	2	½
"	10	Jørgen Eilersen	5	4	1	1½
"	11	Hans Rasmussen	2	6	1	2½
"	12	Morten Andersen	3	2	½	
"	13	Anders Hansen	3	2		
"	14	Lars Hansen	4	2	½	
"	15	Peder Pedersen	3	2		
"	16	Jørgen Jørgensen	3	3	1½	
"	17	Hans Jørgensen	2	3	2½	
"	18	Niels Nielsen Møller	3	2½		
"	19	Poul Hansen	3	2	2½	
"	20	Christen Jørgensen	3	1	2	
"	21	Peder Hansen	1	1	2½	
"	22	Lars Andersen	3	1	2½	
"	23	Anders Rasmussen	3	1	½	
"	24	Lars Larsen	3	1	2½	

Ejer	Matr. Nr.	Brugerens Navn	Td.	Skp.	Fd.	Alb.
Erhardt	25	Jørgen Pedersen	2	2	2½	
"	26	Søby Kirke	2	2	2½	
"	27	do. ved Rasmus Hansen	2	2	2½	
"	28	Bent Larsen	2	1½		
"	29	Hospitalslemmerne	½			
"	30	Brugerne af Nr. 4, 5, 6, 9, 10	2	1	2½	
"	31	Brugerne af Nr. 12, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 23, 24, 25	1	2	1½	
		Kirke Søbeye Bye				
		Nyt Matr.	65	3	2	

Søe Søbye.

Ejer	Matr. Nr.	Brugerens Navn	Td.	Skp.	Fd.	Alb.
Skovg.	1	Anders Nielsen	5	4	2½	
"	2	Anders Larsen	6	1	2½	
"	3	Rasmus Pedersen	5	7	1	1½
"	4	Lars Hansen	5	3	2	2
"	5	Erik Larsen	5	4	2	
"	6	Unge Niels Larsen	6	2	3	1
"	7	Iver Pedersen	6	2	2½	
"	8	Christen Pedersen	5	3	2	
"	9	Anders Andersen	5	4	2	2½
"	10	Peder Iversen	5	6	3	1
"	11	Morten Jacobsen	5	4	½	
"	12	Lars Jørgensen	1	6	2	1
"	13	Johan Clausen	3	2	2½	

Kirlee Sady Sogur 1830

----- Veje for Ulokyltingon
Markurona eru fra 1779
Fallene eru Matr Nr.

Ejer	Matr. Nr.	Brugerens Navn	Td.	Skp. Fd.	Alb.
Skovg.	14	Mathias Larsen	3	1	4
"	15	Christen Christensen ...	3	2	2
"	16	Peder Davidsen	3	1	1
"	17	Erik Hansen	3	3	2
"	18	Claus Pedersen	3	2	2
"	19	Stephen Nielsen	2	3	2
"	20	Rasmus Rasmussen ...	3	1	2
"	21	Søby Kirke ved Rasmus Pedersen	3	1	2
"	22	do. ved Iver Pedersen...	1	2	2

Ejer	Matr. Nr.	Brugerens Navn	Td.	Skp. Føl.	Alb.
Skovg.	23	do. ved Chr. Pedersen...	1	1	1
"	24	do. ved Morten Jacobsen	3	2	2
"	25	Morten Knudsen	1	1	1
"	26	Brugerne af Nr. 1—11	5	2	2
"	27	do. Nr. 7, 8, 9a, 10a, 11	1	3	2 1/2
"	28	do. Nr. 13, 15, 16, 17, 18, 19a og 20a			2 1/2
		Søe Søbyes Bye			
		Nyt Matr.	70	3	3 1/2
		Søbye Sogn	165	6	2 1

Gamtofte Sogn.

Marknavne 1682.

Eggerup Bye.

Høyens March
 Kaards Leeds Schifft
 Gammel Mands Bierig
 Graa Steens Aggere
 Bøge Bierigs Schifft
 Stachene Staeder
 Lange Staeder
 Nøre Staeder
 Rye Schifft
 Barne Kiers Schifft
 Vengen
 Foldens Schifft
 Lange Schifft
 Krag Moese Schifft
 Stempe Moese Holm
 Inger Holt Schifft
 Schell Ager Schifft
 Felled Schoufs Schifft
 Lille Schifft
 Stachene Tofft
 Dynde Kiers Schifft
 Smede Høys Schifft
 Hombel Maaen
 Lange Ager Schifft
 Huide Høys Hütte
 Vester Mands Høye Schifft
 Brede Schifft

Aborre Bye.

Nymarchen
 Boetof Aggere
 Sand Schifft
 Schiel Ager
 Kyued Schifft
 Syndermarchen
 Suanes Høy
 Rennebechs Schifft
 Mellem Schifft
 Væsterbye Tofft
 Sine Holmb
 Soelbierigs Schifft
 Strandbierre Schifft
 Latinnebiere
 Brød Aggere
 Nye Høy Schifft
 Maschiff
 Killemoesemad

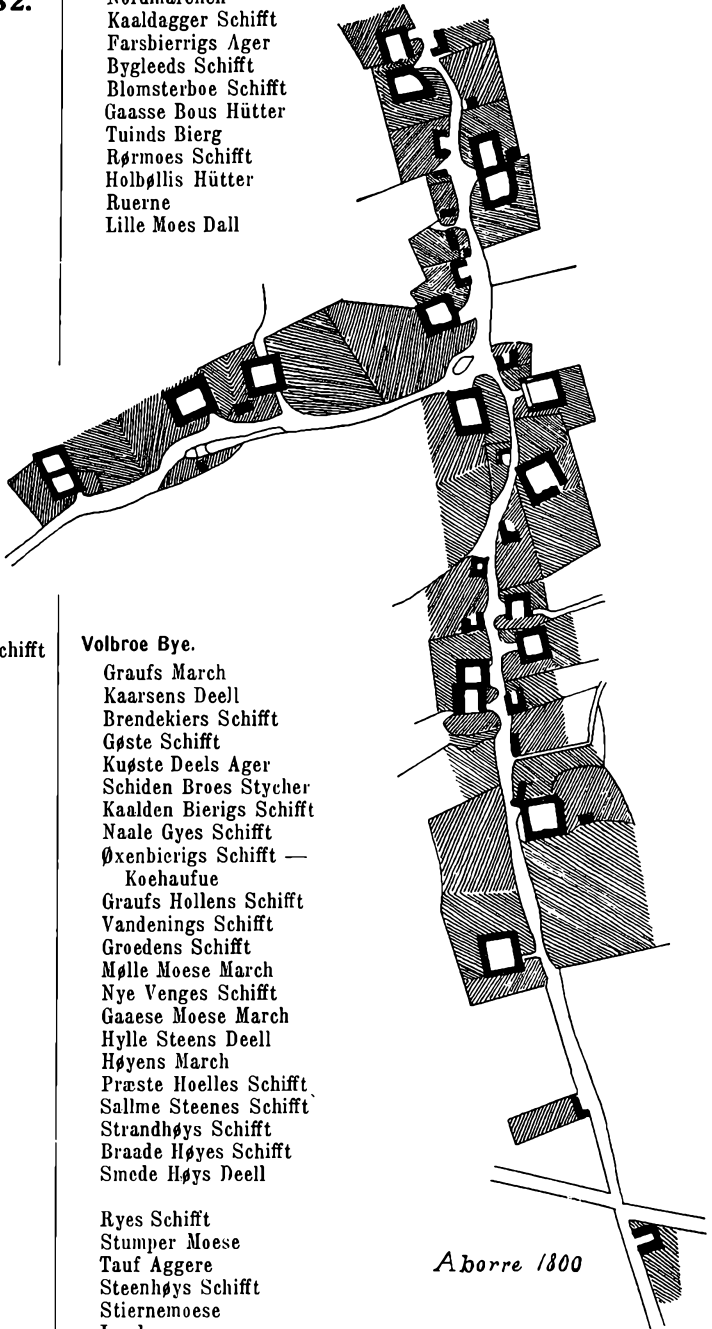
Steen Toffte Dield
 Peuer Dall
 Musse Tofft
 Løche Bierig
 Schmidde Schifft
 Schiell Schifft
 Maae Schiffts Ager

Nordmarchen
 Kaaldagger Schifft
 Farsbierrigs Ager
 Bygleeds Schifft
 Blomsterboe Schifft
 Gaasse Bous Hütter
 Tuinds Bierg
 Rørmoes Schifft
 Holbøllis Hütter
 Ruerne
 Lille Moes Dall

Volbroe Bye.

Graufs March
 Kaarsens Deell
 Brendekiers Schifft
 Gøste Schifft
 Kuøste Deels Ager
 Schiden Broes Stycher
 Kaalden Bierigs Schifft
 Naale Gyes Schifft
 Øxenbierigs Schifft —
 Koehaufue
 Graufs Hollens Schifft
 Vandenings Schifft
 Groedens Schifft
 Mølle Moese March
 Nye Venges Schifft
 Gaaese Moese March
 Hylle Steens Deell
 Høyens March
 Præste Hoelles Schifft
 Sallme Steenes Schifft
 Strandhøys Schifft
 Braade Høyes Schifft
 Smede Høys Deell

Ryes Schifft
 Stumper Moese
 Tauf Aggere
 Steenhøys Schifft
 Stiernemoese
 Lunde

Aborre 1800

Kirchebroes Stycher
Bøge Bierigs Schifft
Huede Holms Tider

Lund Agger Bye.

Lille Marchen
Vippe Schifft
Sølle Bechs Schifft
Gaagens Schifft
Snurche Kier
Sutte Bierigs Schifft
Sand Bierigs Schifft
Huches Høy Schifft
Caarse Vangen
Lunde Ager Venge
Buche Schifft
Røre Moese Hutte
Hiortehtøys Schifft
Vind Høys Schifft
Store Marchen
Preche Steers Schifft
Steene Leeds Schifft
Karen Ebeltofts Schifft
Dybdals Schifft — Banche
Krog Kiers Schifft
Langekiers Schifft
Lunde Schifft
Aborig Bierigs Schifft
Peberdals Schifft
Gungechier
Steentoftt
Grimsbierigs Schifft

Brasborg Hoffuetzgaard.

Tinghøys March
Kornhøys March
Fiallet March
Meelby Venge
Hinsedambs March
Kirche March
Lange Lyche
Kraruphuus Lyche
Glolychen
Mauffemoeshauge
Bisboe Lychen
Loftens March
Lange Veys March
Karup Huusis Lycher

Skove:

Høysholt i Tommerup Sogn
Grovtensborg
Mørchenborg
Guvholt?

Gamtofte Bye.

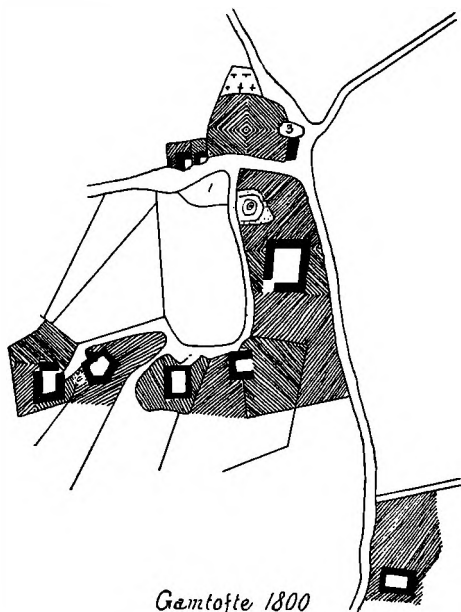
Syndermarchen
Degers Toftt
Hettens Schifft
Valbroe Schifft

Siodgaarden 1800

Lilletofte 1800

Gamtofte 1800

Vihøy
Dragens Helle
Storchebierig
Tochelund
Nyemarchen
Lillemarch Schifft
Hillebierig
Koehaufuen
Haufuerbierigs Banche
Sommertoftt
Brede Løchen

Lilletofte och Siode.

Kirchemarchen
Hylsbierigs Schifft
Kaarsens Deels Hütter
Escheloches Høys Aggere
Vandhaufue Schifft
Schiode Jord
Hasbierig Schifft

Hesteholms Tuende Gaarder.

Sønder Venge
Mile Hale
Høyleed
Tville Støcherne
Lange Aggere
Høye Steen
Steen Høyes Schifft
Schouffsbroes March
Tuekier
Vie Søes Aggere
Kirche Høys Aggere
Frøelunds March — Banche
Sjøe Schifft
Padde Sjøe Kraag
Steen Kiste Schifft
Hyldre Busche
Rede Høy
Høyleeds Gierde
Nyemarch
Kallehauffuerne

Sandager

Smerup

Holevad

Sogn

Lille

Bælt

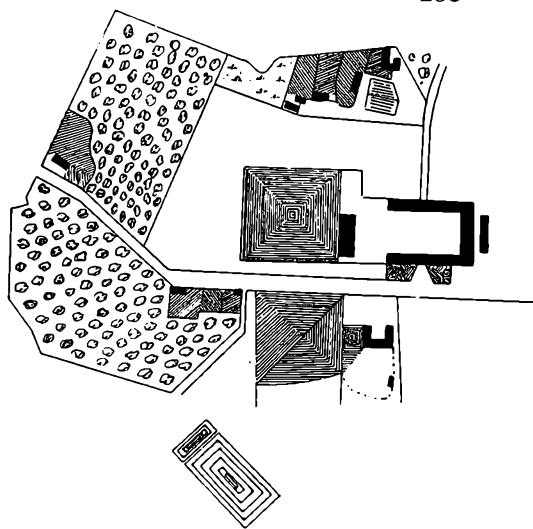
Landevei til Middelfart

Landever fra Assens

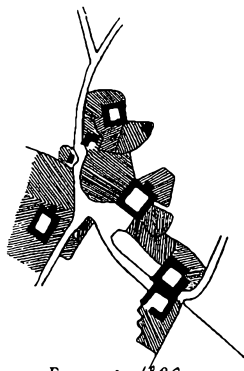
En decimal Tomme udgjør 1000 Aler.
Matrikelnummrene er fra 1893

Gramtofte Sogn vestre Del 1830

Alle Tage für Udskriftungen

Brahesborg 1800

Egerup 1800

Matrikulering omkring 1830.

Ejer	Matr. Nr.	Brugerens Navn	Td.	Skp.	Fd.	Alb.
Brahesborg ovedgaard ev Rantzau	1	Brahesborg Hovedgd....	89	7	1	2½
	2	do. do.	8	2	2	2½
		Brahesborg Hartkorn....	98	2		2

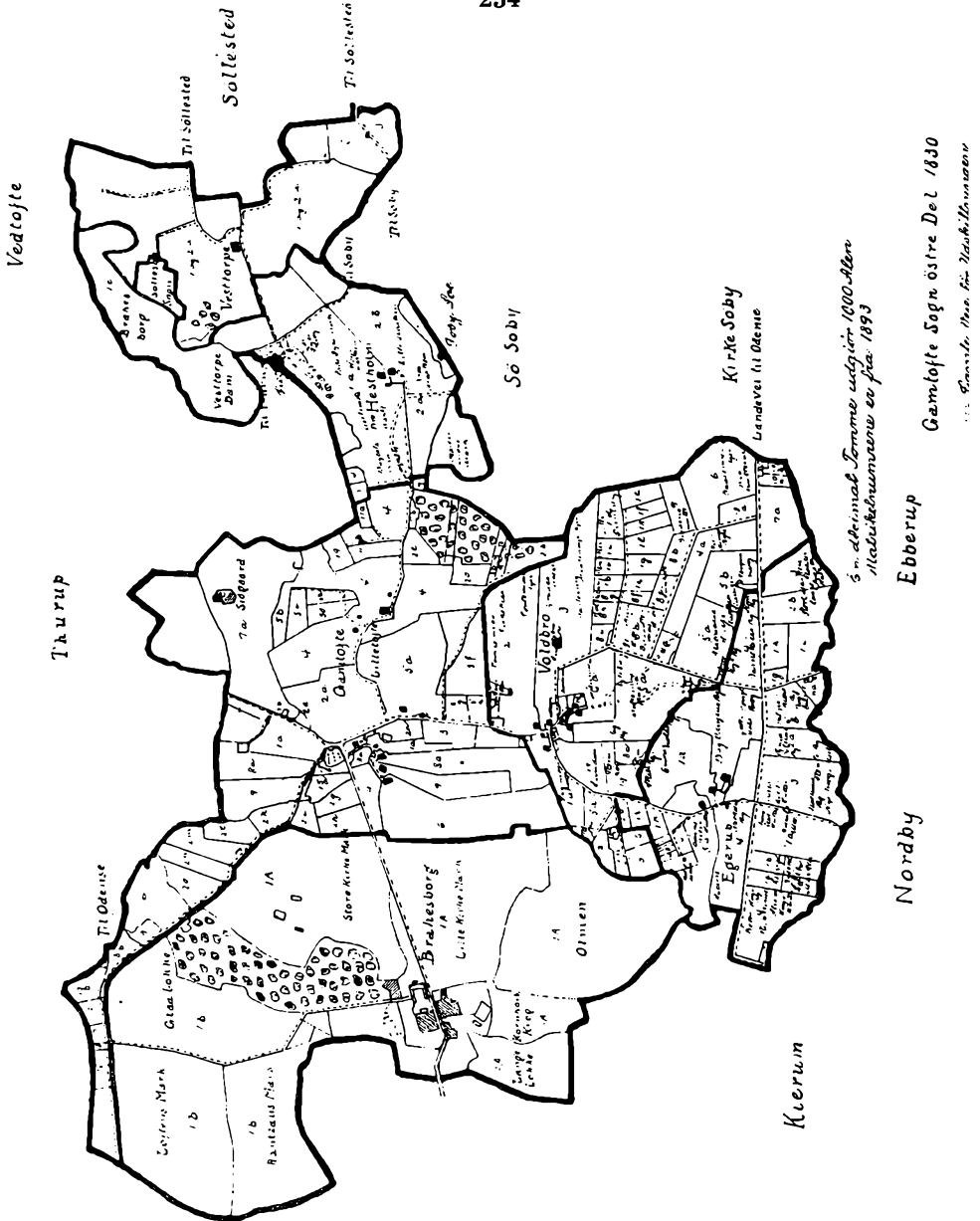
Gamtofte Bye.

Brb.	1	Jørgen Andersen.....	3	2	2	2½
Præste Emb.	2	Sognepræst Brandt	14	5		2½
Skole Emb.	3	Skolelærer Skicer	7	3	1	
Selv.	4	Lorentz Bang	11			
Brb.	5	Anders Andersen.....	10	2	2	2½
"	6	Hans Christensen	7	7		2½
Selv.	7	Hans Nielsen	9	4	1	1½
Brb.	8	Carl Pedersen	4	7	2	
"	9	Henrik Jørgensen	5	2		½
ræste Emb.	10	Christen Pedersen	5		1	
"	11	Anders Andersen				
		Tokkelund	1	2		½
Brb.	12	Christen Sørensen	2	2	1½	
"	13	Peder Lundbek	3		2½	
"	14	Giordemoderen	2	1	½	
"	15	Brahesborg Provstihaven	7	1	2½	
Selv.	16	Lars Nielsen	4		1	
"	17	Peder Lundbek	1	2	1½	
"	18	Lars Jørgensen	3		2½	
"	19	Anders Andersen Tokkelund	4		2½	
Lor. Bang	20	Stephen Lausen	5	2	2½	
		Gamtofte Byes Hartk....	73	5	2	½

Aborre Bye.

Brb.	1	Lars Nielsen	1	2	2	2
"	2	Jens Jensen	7			2½

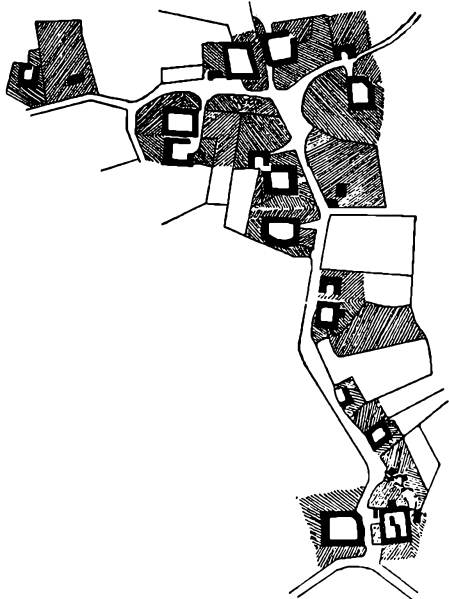
Ejer	Matr. Nr.	Brugerens Navn	Td.	Skp.	Fd.	Alb.
Brb.	3	Anders Nielsen	6	7	3	2½
"	4	Diderich Nielsen	3	4		2½
"	5	Jens Erichsen	3	5	3	½
"	6	Lars Nielsen	11	2	3	1½
"	7	Peder Nielsen	7	5	1	½
"	8	Rasmus Andersen	7	4	3	1½
"	9	Peder Hansen	9	5	1	½
"	10	Iver Jeppesen	7	4	3	2½
"	11	Erick Rasmussen	6	5	3	2
"	12	Anders Andersen	7	1	1	2½
"	13	Jørgen Dinesen	7	4	1	1½
"	14	Hans Hansen	6	5	2	1½
"	15	Erich Jensen	8			2½
"	16	Peder Andersen	6	7	3	½
"	17	Jørgen Erichsen	8	1		1½
"	18	Lille Peder Jensen	3	4	1	1½
"	19	Niels Andersen	7	2		2½
"	20	Peder Jensens Enke ...	6			
"	21	Christen Jensen	5	1	2	½
"	22	Lars Andersen	3	3	1	
"	23	Anders Hansen	4	1		½
"	24	Rasmus Jensen Smed...	4	3	1½	
"	25	Peder Hansen	3	2		½
"	26	Rasmus Nielsen	5			2½
"	27	Rasmus Larsen	5			1½
"	28	Anders Larsen	4	1	1½	
"	29	Mads Pedersen	6	2		½
"	30	Peder Hansen	4	1	2½	
"	31	Lars Nielsenens Enke....	4	2		½
"	32	Søren Jensen	3	2	2½	
"	33	Jens Iversen	4	3	1½	
"	34	Peder Nielsen	4	2	2	
"	35	Mads Hansen	4			1

Ejer	Matr. Nr.	Brugerens Navn	Tld.	Skp.	Fd.	Alb.
Peder Jens	36	Hans Johansen	4			
sens Enke	37	Rasmus Sørensen	1	2	2 1/2	
Jørgen	38	Sander Madsen	2	2 1/2		
Ericksen	39	Hans Hansen	2	2 1/2		
Selv.	40	Erich Erichsens Enke	1 1/2			
Brb.	41	Søren Rasmussen	2 1/2			
"	42	Hans Lausen	1	1/2		
Aborre Byes Hartkorn			148	7	3	2

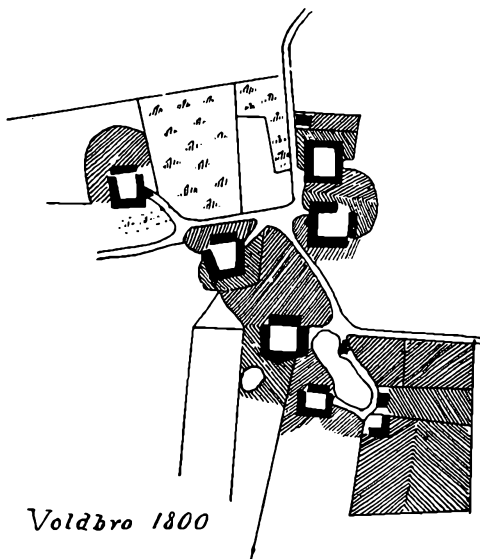
Ejer	Matr. Nr.	Brugerens Navn	Tld.	Skp.	Fd.	Alb.
Lundager Bye.						
Brb.	1	Tvende Skolelodder østen for Byen	1	2	2 1/2	
SkoleEmb.	2	Skolelærer Christen Christensen	6	2	2 1/2	
Brb.	3	Jacob Pedersen	5	6	2 1/2	
"	4	Rasmus Mauritzen	6	1	1 1/2	
"	5	Lars Larsen	6	2	2 1/2	

Ejer	Matr. Nr.	Brugerens Navn	Td.	Skp.	Fd.	Alb.
Brb.	6	Hans Mikkelsen	7	7	2	
Selv.	7	Anders Madsen	7	2	1	
Brb.	8	Hans Hansen Grimstrup	12	6	1	2
"	9	Hans Andersen	10	1		
"	10	Peder Hansen	6	1	1	
"	11	Carl Andersen	6	2	1	1½
"	12	Knud Pedersen	6	1		1½
"	13	Lille Mikkel Pedersen	6	2	1	1½
"	14	Anders Pedersen Mejer	5	3	1	1
"	15	Jens Hansen	5	4	3	1½
"	16	Hans Larsen	10	1	2	2
"	17	Peder Hansen	1			2½
"	18	Lars Jensen	4			1½
"	19	Hans Jensen	4	2	1	
"	20	Niels Andersen	5	2	1	
Beboerne	21	Peder Hansen Smed	4			2½
Brb.	22	Hans Andersen	4			1½
"	23	Peder Hermansen	4	2		2½
"	24	Jørgen Hansen	3	1	1	
"	25	Jens Pedersen	4	1	2½	
"	26	Gorm Pedersens Enke	1	2	1½	
"	27	Poul Rasmussen	4	1		
Selv.	28	Anders Madsen		2	2½	
"	29	Strandmøllen i Assens	1	3	1½	
Brb.	30	Hans Hansen	4			1½
Selv.	31	Knud Pedersen	3	3	1	
Brb.	32	Peder Hansen Bech				2½
"	33	Hans Millemose				2½
"	34	Brugerne af Matr. Nr. 17, 18, 21 og 23				1 2½
		Lundager Byes Hartk. 110	110	7	2	1½

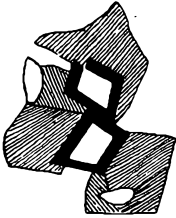
Lundager 1800

Ejer	Matr. Nr.	Brugerens Navn	Td.	Skp.	Fd.	Alb.
Egerup Bye.						
Brb.	1	Lars Andersen	12	1	2	1½
"	2	Søren Rasmussen	6	6	2	1½
"	3	Jørgen Andersen	6	6	1	2½
"	4	Hans Hansens Enke	6	7		½
Frg.	5	Hans Pedersen	4	7	2	1½
Brb.	6	Jørgen Findsen		3	3	1½
"	7	Jørgen Jensen				1 1½
Frg.	8	Jørgen Pedersen ved Jørgen Hansen				1½
"	9	Niels Iversen				1½
		Egerup Byes Hartkorn 38	38	1	3	2½
Voldbroe Bye.						
Brb.	1	Hans Nielsen	9	7	1	2½
Frg.	2	Lars Larsen	6	1	1	2½
"	3	Lars Jørgensen	6	6	2	1½
"	4	Anders Hansen	4	5		1½
"	5	Rasmus Rasmussen	9	6	1	1
"	6	Niels Jørgensen	3	1	1	1½
"	7	Hans Larsen	2	1	1	½
Selv.	8	Hans Hansen	5			½
"	9	Peder Pedersen Smed	7	1		½
"	10a	Hendrich Hendrichsen	2	1	1	1½
"	10b	Samme		3		½
"	10c	Hans Pedersen				1½
"	11	Jørgen Jensen	3	1	2½	
Frg.	12	Niels Andersen	4	2		
"	13	Gustav Andersen	3			2½
"	14	Anders Nielsen	4			½
Selv.	15	Rasmus Larsen				2½
"	16	Rasmus Rasmussen Bødker				2
		Voldbroes Byes Hartk.	50	7	3	1

Voldbro 1800

Ejer	Matr. Nr.	Brugerens Navn	Td.	Skp.	Fd.	Alb.
Hestholm.						
Frg.	1	Hans Rasmussen.....	8	5	1	1½
Brb.		Laus Iversen	9	5		½
"	3	Brugerne af Matr. 1 og 2 (Tørvelod)		3		½
		Hestholms Hartkorn	18	3	1	½

Hestholm 1800

Ejer	Matr. Nr.	Brugerens Navn	Td.	Skp.	Fd.	Alb.
Vestorpe.						
Brb.	1 og 2	Lars Findsen	21	3	2	1½
"	3	Anders Pedersen.....	1	7		1½
"	4	Søren Christensen				½
		Vestorpe Hartkorn	23	2	3	1

Meelbye.

Brb.	25	Jørgen Pedersen	3	2	1½
		Gamtofte Sogns Hartk. 563	2	3	½

Det oprindelige Matrikelkort findes ikke. Kortet er tegnet 1893, hvorpaa Rettelserne er angivet. Fortegnelsen her er den oprindelige Matrikelsætning.

Marknavne i Turup Sogn 1682.**Turup Byes Jorder.****Smaabierigs March.**

Toffte Aggere
Kielde Moese Schifft
Smede Tofftis Agger
Lange Dahls Agger
Kieser Kiers Agger
Stacket Aremstads Agger
Mellem Moeses Agger
Præste Moese Agger
Kistebroes Schifft
Barilshøys Agger
Gravesche Digis Agger
Krog Agger
Mellem Veys Agger
Smaa Bierigs Agger
Leergraffs Stycher
Byeschoufsbusche Stycher
Røe Loenis Agger
Finchelskrogs Agger
Egge Loenis Agger
Læd Støchers Agger
Hermelands Agger
Lange Tyris Agger
Leche Schaaalen
Hussne Moesen
Dainsteds Maal Eng

Mølle Bierigs March.

Steen Kistens Stycher
Holles Stycher
Lychebierigs Agger
Steen Agers Schifft
Trinde Høys Schifft
Stachet Faarebierigs
Agger
Lange Faarebierigs
Agger
Tuende Høys Agger
Haallunde
Leergraffs Agger
Mygindlunds Schifft
Langemoese Krogs Agger
Hutte Moese Agger
Gade Kiærs Agger
Kirche Bierigs Agger
Twumckelshøys Agger
Hutte Moeschøys Agger
Asche Broe Agger
Desigs Schifft
Heesbierigs Dalls Agger
Haarild Tofft Schifft
Eschelehøys Schifft
Strengs Agger

Galle Brinchen
Sølle Høys Schifft
Syrrids Agger
Hallebrinckis Hütte
Stocke Egge
Kadaver Brincke

Nye March

Neder Boeds Schifft
Heesbierig Deel
Offuerboede
Røe Kysehøys Schifft
Nye Dams Krog
Viesøes Helle
Hafredals Schifft
Lille Moese Hutterne —
Agger
Suinebierigs Schifft
Guldhøys Schifft
Brundhøys Schifft
Stachet Aremstads Agger
Lange Aremstads Agger
Byschoufs Schifft
Bredgrundts Schifft
Steen Stycher

Blangstrup Byes Jorder 1682.**Norden March eller Hunchebierigs March.**

Haugsted Schifft
Øysenets Schifft
Mø Masse Schifft

Hesell Agger — Moese
Tiselhøys-bierigs Schifft
Kragit Leiche Maal
Knebered Støcher
Tøstte Agger
Kielle Høys Schifft

Høiden Barris Støcher
Sandtz Diell — Egs Mae
Røncke Schifft
Pige Egs Banche
Kierling Tofft
Stachit for Land

Sønder March.

Galtemache Diell
Landehøys Diell
Reffgraufs Agger
Bremmer Moese
Bjørne Schølløed
Brednings Fallø
Helle Schellø Agger
Mørchen Steens Diell
Vallieds Stiegs Agger

Haurchous Støcher
Tammis Bierge
Goes øster — vester Moese
Agger
Holle Støcherne
Moese Broe Bugs Eng
Vengebechs Agger
Krogs Agger
Kalshygs Agger
Mølle Agger

Torne Moesen
Pille Tofftis Agger
Smør Hutte Støcher — Diell
Tache Agger
Korsbiørg
Havsbierg
Baufes Mae

Schouhaugerne:
Schreder Haugen

Tuerup Schuat Mølle. 1682.

Iffuer Christensen. (Tilh. Brasbørig.)

Udi forbemelte Mølle befindis 2de Querne och driffues med 2de offuerfalds Hiul, samme Mølle Strøm kommer Sydvest fra Turebech och Østen fra Listebech, huilche Vandbech løber i Vester til Puge Mølle, och kand fornefte Mølle om Vinteren ei maale naar sterch Frost er och om Sommeren ei heller uden naar offuerflødig Regn falder; Ellers er Mølle Dæmnin-gen, saavel Mølle med Hiul och Steene endeel forfalden, giffues aarligen af den blotte Mølle /: Helst efterdi dertil gandsche øde aldels ingen Agger Iord eller Eng Bond findis :/ 12 ottinger Meel, och udi en fire Quartaler udi

Kongl. Mai: Schat til Hosbunde Tusinde Rdl. aarløg.

Nordvest Møllen befindis en liden och ringe Hauge med et Par Æble Trehr udi, saa och en liden Plet Kaal Iord.

Til forbemelte Turup Bye befindis ingen Gerdtseller Stafer eller Brændsell af Veed eller Tørfue Schær, men maa saadant aar-ligen for Penge paa fremmede Steder kjøbe.

Denne Forretning fra Folio och til Folio er af mig Peer Hansen udi Haarby Sogn och Bye Taxeret vidner ieg med egen Hand.

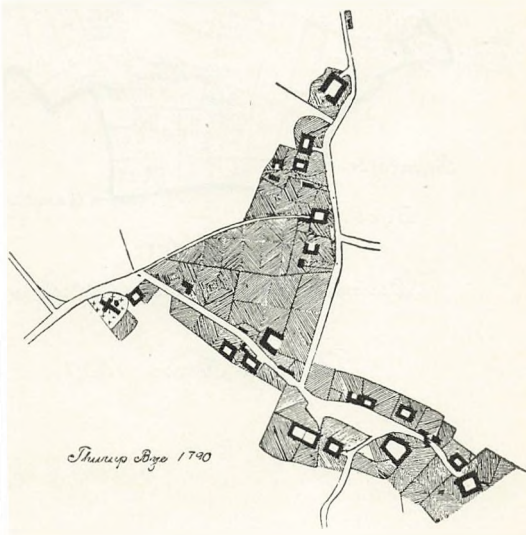
P H S

Johannes Bøysen.

Matrikulering omkring 1830.

Ejer	Matr. Nr.	Brugerens Navn	Td.	Skp.	Føl.	Alb.
Turup Bye						
Emb.	1	Hans Nielsen Skolelærer	4	2	1	1
Annexg.	2	Hans Hansen	3	4	3	2 1/2
Bra-	3	Hans Jørgensen	10	3	3	1/2
hes-	4	Peder Hansen	5	3	1	1/2
borg	5	Hans Nielsen	5	6	3	1/2
"	6	Lars Nielsen	5	7	2	1/2
"		Christen Rasmussen	5	7	2	1 1/2
"	8	Niels Pedersen	5	6		1
Frg.	9	Gorm Pedersens Enke	6	5	3	1 1/2
"	10	Hans Pedersens Enke	6	7	2	1 1/2
Søholm	11	Anders Jørgensen	3	6	1	1 1/2
Selv.	12	Morten Jørgensen	2	2	3	1 1/2
"	13	Jørgen Larsen	5			
"	14a	Rasmus Hansen	3	3		2 1/2
"	14b	Hans Knudsen	3	3		1/2
"	15	Jørgen Andersen	5	4	3	1/2
"	16	Jacob Dideriksen	1	4	1	1
"	17	Espen Pedersen	2	3	3	2 1/2
"	18	Lars Larsen Møllers Enke	3	5		1
Bra-	19	Peder Rasmussen	3			1/2
hes-	20	Poul Pedersen	3	1	2	1 1/2
borg	21	Rasmus Rud	3	2	2	1 1/2
"	22	Hans Johansen	3	3	1	1 1/2
"	23	Clemmen Pedersen	3			
"	24	Peder Frandsen	3	3		1/2

Ejer	Matr. Nr.	Brugerens Navn	Td.	Skp.	Føl.	Alb.
Hans	25	Peder Drud	3	2	2	2 1/2
Nielsen	26	Søren Nielsen	1	2		1/2
"	27	Rasmus Nielsen Øie	1	2		1

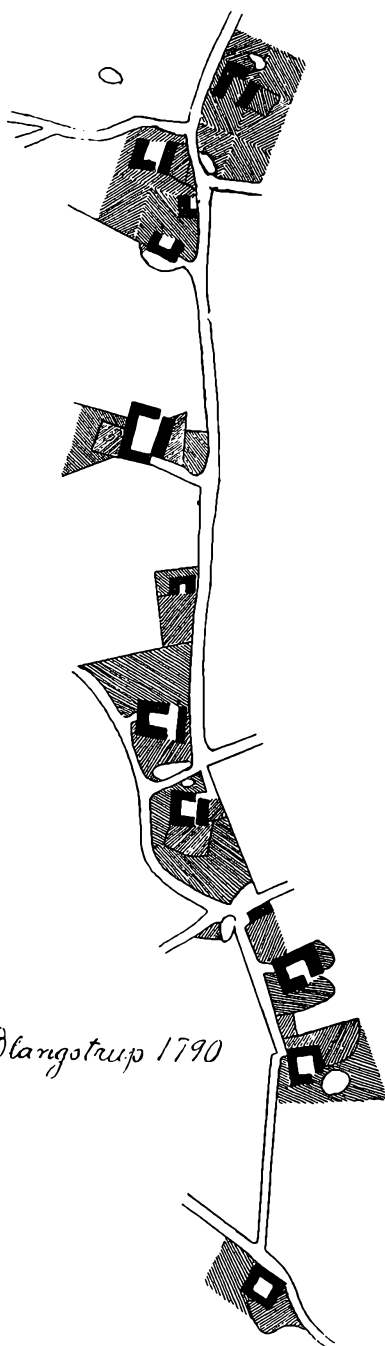
Ejer	Matr. Nr.	Brugerens Navn	Td.	Skp.	Fd.	Alb.
Selv.	28	Jørgen Simonsen	1	5	1	2
"	29	Michel Simonsen		6		$\frac{1}{2}$
"	30	Lars Larsen		2	3	$2\frac{1}{2}$
"	31	Rasmus Pedersen		3	2	$\frac{1}{2}$
"	32a	Peder Johansen		3	3	$2\frac{1}{2}$
"	32b	Anders Tokkelund		1	2	$2\frac{1}{2}$
"	33	Jacob Poulsen		2	3	$1\frac{1}{2}$
"	34	Hans Nielsen		3	2	
"	35	Christen Madsen		3		
"	36	Jens Nielsens Enke		4	1	$1\frac{1}{2}$
"	37a	Peder Larsen Smed		2	2	$1\frac{1}{2}$
"	37b	Jens Nielsens Enke		1	1	2
"	38	Jens Nielsen		5		$1\frac{1}{2}$
Brb.	39a	Lars Stephensen		2	1	$1\frac{1}{2}$
Selv.	39b	Jens Nielsens Enke.....		2	2	$1\frac{1}{2}$
"	40	Peder Rasmussen	1	3		$\frac{1}{2}$
"	41	Peder Drud		5	3	
"	42	Søren Nielsen		1		$1\frac{1}{2}$
"	43	Rasmus Øye		1		2
"	44	Søren Christensen		2		2
"	45	Christen Pedersen Smed		2	2	$1\frac{1}{2}$
"	46	Lars Jørgensen		2	3	$2\frac{1}{2}$
"	47	Anders Andersen Tokke- lund		7		$\frac{1}{2}$
"	48	Jørgen Andersen		3		$2\frac{1}{2}$
"	49	Skolelærer Skier.....		4		$1\frac{1}{2}$
"	50	Peder Lundbek		1	2	$\frac{1}{2}$
"	51	Lars Jørgensen		1	1	$2\frac{1}{2}$
"	52	Christen Rasmussen ...		3		$2\frac{1}{2}$
"	53	Hans Nielsen den yngre		2	2	$1\frac{1}{2}$
"		Christen Jørgensen				$2\frac{1}{2}$
"	55	Frands Hansen				$1\frac{1}{2}$
"	56	Knud Simonsen				$1\frac{1}{2}$
"	57	Forskiellige Brugere af andre Matr.-Numre...		3	2	$\frac{1}{2}$
		Turup Byes Hartkorn 102	7	2	1	

Hesle Bye.

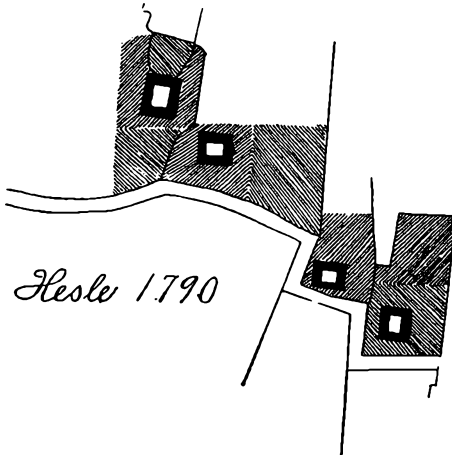
Frd.-	8	Peder Christensen	7	1		$\frac{1}{2}$
lund	9	Lars Madsen	3	3	2	$\frac{1}{2}$
fvedhl.	10	Peder Pedersen	6	1	3	$1\frac{1}{2}$
Selv.	11	Hans Nielsen	2	3	1	$1\frac{1}{2}$
Turup Kirke	12	Lars Madsen	1		1	2
		Hesle Byes Hartkorn...	20	2	1	1

Vedtofte Bye under Thurup Sogn.

Bra-	34	Jacob Andersen	3	3		$\frac{1}{2}$
hes-	35	Søren Jensen		3		$1\frac{1}{2}$
borg	36	Hans Nielsen		3	1	$\frac{1}{2}$
"	37	Christen Rasmussen ...		1		$2\frac{1}{2}$
Selv.	38	Jens Larsen		2	2	
"	39	Christen Pedersen Smed		1	2	
		Vedtofte Byes Hartkorn i Thurup Sogn.....	1	7	1	$2\frac{1}{2}$

Ejer	Matr. Nr.	Brugerens Navn	Td.	Skp.	Fd.	Alb.
Blangstrup Bye.						
Frg.	1	Lars Gormsen	11	2	1	2½
Bra-	2	Peder Ibsen	10	3	2	2
hes-	3	Jens Hansen	5	4	1	2½
borg	4	Lars Larsens Enke	6	5	2	½

Ejer	Matr. Nr.	Brugerens Navn	Td.	Skp.	Fd.	Alb.
Brh.	5	Hans Jørgensen	6	3	2	1½
"	6	Niels Jørgensen	5	3		½
"	7	Jens Simonsen	5	3		½
"	8	Mads Hansen	2	3	1½	
Selv.	9	Niels Jensens Enke	9	6	3	1½
Niels Jensens Enke }	10	Lars Hansen	4	1		½
Selv.	11	Anders Sørensen	4	3	2	
"	12	Hans Rasmussen	4	1		½
"	13	Hans Rørups Enke		3		½
"	14	Gorm Jensen		3		
"	15	Hans Jørgensen		1	2½	
Bra-	16	Hans Larsen	4			½
hes-	17	Christen Nielsen	3	2		½
borg	18	Jep Povlsen		1	1½	
Selv.	19	Niels Jørgensen	5		2½	
"	20	Jens Simonsen	3	1		
"	21	Mads Hansen	2	1	1½	
"	22	Lars Christensen	3	1	½	
"	23	Jacob Diderichsen	2	2	1½	
"	24	Anders Hansen	2	2	1	
"	25	Hans Nielsen	1	1	½	
"	26	Hans Larsen		1		
Fr.lund	27	Lars Christensen			2½	
Brh.	28	Peder Larsen Smed	1			
Blangstrup Hartkorn ...			68	7	2	½
Turup Sogns Hartkorn			194	3	2½	

Hr. Christen Andersen Holm, Sognepræst i Vigerslev og Vevlinge.

Af *Henry Lauridsen.*

Christen Holm er født i Svendborg d. 11. Oktober 1662 en Lørdag Aften imellem Klokken 9 og 10. Hans Fader var Hr. Anders Christensen Holm, residerende Kapellan ved Frue Kirkes Menighed. Hans Moder, Anna Christophersdatter Abraham, er ogsaa født i Svendborg og var iblandt de sidste, der brugte det Tilnavn, og af en Slægt, hvoraaf der i lang Tid havde været mange formuende Borgere og Øvrighedspersoner der i Byen. Søndagen efter, d. 19. Oktober, døbttes han i Frue Kirke og var det første Barn, den nyankomne Sognepræst, Hr. Lucas Madsen Friis, døbte der.

Efter hans Faders Død, d. 26. April 1669, indgik Moderen 3die Gang Ægteskab med Mandens Efterfølger, Hr. Jesper Kildgaard, med hvem hun ingen Børn fik. Den slette Tilstand paa den Tid der i Byen, foraarsaget af Fjendens Omfart i Landet, gjorde hans Forældres Vilkaar saa kummerlige, at de, tvivlende om Lejlighed til at holde ham til Studeringer, satte ham 7 Aar gammel i dansk Skole hos en Mand, kaldet Hans Hører, over hvis ubillige Haardhed han altid klagede. Denne ubehagelige Omstændighed hjalp til, at han 9 Aar gammel blev sat i Byens latinske Skole, og hvor ung han end var, glædede han sig overmaade meget over denne Forandring og blev ved med Lyst at gaa der til 1679, da han efter forudgaaende Prøve blev kendt dygtig til at faa Plads i Odense Skoles Mesterlektie.

Fra den 16. Juni 1679 fortsatte han sine Studeringer dér under Rektor, Mag. Niels Haels og Conrektor, Mag. Jørgen Hane, indtil han den 21. Juni 1681 med et godt Vidnesbyrd af Mag. Haels blev sendt til Universitetet, hvor han den 18. Juli blev indskrevet af daværende Rektor, Dr. Oluf Borch og udvalgte til sin „besynderlige Anfører i Studeringer“ Prof. Mathias Jacobæus, daværende Lærer i det græske Sprog. Derpaa drog han tilbage til Svendborg, hvorfra han fik Plads hos Postmesteren i Odense, Søren Bolt, hvis Børn han underviste indtil St. Hansdag 1682, da han igen drog til København, og „efter den Tids Maade kom strax til at gjøre Prøvestiil for at faa Sted paa Klosteret, det han og erholdt under daværende Præposito M. Jørgen Hammer“.

December 1682 underkastede han sig den philosophiske Prøve og Aaret efter, d. 23. Juli 1683, den theologiske under D. Christian Nold og D. Johannes Lassenius, for hvilken sidste han ogsaa aflagde Prøveprædiken i Trinitatis Kirke d. 3. August. Seks Dage senere tog han til Svendborg, hvor han blev nogen Tid hos sin Stedfader Jesper Kildgaard. Her øvede han sig i at prædike baade for Stedfaderen og de andre Præster i Byen, til Menighedernes „besynderlige Fornøjelse, og haver sl. Hr. Hans Struck i Marslev som og var fød i Byen engang fortalt“, at Hr. Christens Stedfader, som ellers var godt lidt af Menigheden, engang i den Anledning skulde have begyndt sin Prædiken saaledes:

„Nye Koste feye altid vel, men de gamle maa dog ruppe Skarnet af.“

1. Marts 1684 blev han ved Mag. Niels Haels' Skrivelse kaldet til Odense som Hører i første Klasse, og da 1686 en anden Hører blev forfremmet, steg han derved til Hører i tredje Lektie. Her arbejdede han indtil 1688, 3. Søndag efter Paaske, d. 7. Maj, da han blev kaldet til at prædike for Hr. Justitsraad Adolf Hans von Holsten paa Langesø, som da var svag, og derefter i Vigerslev Kirke. 12. Maj fik han Kaldsbrev. Hans store Velynder, Thomas Kingo, der havde skaffet ham Brev paa Strynø Kald, naar det blev ledigt, hvilket Kaldsbrev han nu tilbageleverede, indviede ham til Embedet i Vigerslev St. Hansdag, og den 1. Juli blev han indsat af Provsten i Herredet. Skønt det paa de Tider var Skik, at der paa den Dag, Præsten sang sin første Messe, blev indbudt Naboer og andre fornemme fremmede til et Gæstebud i Præstegaarden, hvilket de, som ved Bryllupper „vederlagde ved hæderlig Skænk og Gave“, saa fulgte han dog ikke denne Skik, for at ingen skulde beskylde ham for Gerrighed.

1688 d. 18. Juli blev Christen Holm og Karen Andersdatter Broholm viet af Hr. Jesper fra Svendborg. Vielsen foregik med kongelig Tilladelse paa Gaarden Broholm i Brylle Sogn.

Den 17. Juli 1688 fik Hr. Holm ifølge Fyenske og Smaalandske Register kongelig Oprejsning, „formedelst at hans Hustrue befrygter sig at komme for tilig i Barselseng efter deris Bryllup.“

Holms egen Ansøgning, der findes i Indlæg til F. og Sm. Register den 17. Juli 1688 Nr. 40, lyder saaledes:

Stormegtigste Allernaadigste
Arve Konge og Herre.

Eders kongl. Maj.^t for aarsagis ieg saa allerveemodigst som allerunderdanigst at andrage hvorledis Jeg af Meniskelig Daarlighed haver forseet mig med min Trolofvede Kiereste, imidlertid ieg var Studiosus og førend ieg til Prest blef ordineret, at ieg befrygter, at hun skal

komme nogle Uger for tillig i Barselseng efter voris bryllup; og som ieg dermed hafver forspildt min Timelig Velfert, medmindre Eders kongl. Maj.^t mig af Naade vil opreise, Saa beder ieg allerunderdanigst, at Eders kongl. Maj.^t ville sig ofver mig forbarme, og af høy kongl. Mildhed og Naade allernaadigst tillade, at ieg des uagtet, mit Predike-Embede maatte tiltræde, nyde og betienne, allernaadigst anseende, at Kaldet lovlig er skeet, og ieg der til dyktig befunden, Saadan Høy kongl. Naade skal ieg idelig bede Gud at belønne saasom

Eders kongl. Maj.st
 Allerunderdanigste
 og allertropligskyldigste Tienner
 Christen Andersen Holm.

Det her ventede Barn er muligvis død tidligt, da jeg ikke finde det omtalt noget Steds siden.¹⁾ Det samme er maaske ogsaa Tilfældet med en Søn, Adolph Christian, der, efter „Vedel Simonssens: Elvedgaards Historie“, skulde være døbt d. 6. September 1693. Karen Broholms Fader, Anders Henningsen Broholm, var Herredsfoged over Odense og Skovby Herreder og Birkedommer i Christiansdals Birk og boede paa Broholm, som han havde for Livstid kvit og fri i Stedet for Løn. Karen Broholm var Enke efter Landthingshører i Odense Peder Meyer, der var Broder til Justitsraad og Landsdommer Andreas von Bergens og Cancellie-raad Jens Drejers Mødre.

Holm anvendte al sin Tid paa sit Embede og Bøger, og han havde gerne en Bogbinder fra Odense boende hos sig, naar han købte Bøger; det var maaske for, at ingen skulde faa at vide, hvilke Bøger det var. Hans Kone passede imidlertid Avlingen og Indkomsterne af Sognefolket. Hertil var hun sikkert ogsaa bedre skikket, thi han var ikke meget talende af sig, uden hvor hans Embede krævede det. Han var gerne tavs i Selskaber, hvilket ses af følgende. Efter et Bryllup, som en af Adelen havde holdt for 2 af sine Folk, og hvortil Herredets Præster havde været indbudt, var der blevet lavet en Nidvise, da man mente, Maaltidet havde været for knapt; i denne stod om Holm:

„Hr. Christen med sin lange Klud
 Hand drev slet ingen ved Sladder ud“.

Ligesom der ogsaa stod om Mag. Jørgen Karstens, Sognepræst i Haarslev:

„Mester Jørgen var saa from og god,
 at han lod sig nøye med en Hønsefod.“

Og saaledes fik hver af Gæsterne en Omgang.

¹⁾ Vigerslev Kirkebog haves først fra 1693. (Red.)

18. April 1705 blev han af Biskop Christian Rudolph Müller beskikket til Viceprovst i Herredet og sad d. 22. April første Gang i Landemodet.

4. Maj 1707 blev han af Biskoppen creeret til Provst i Skovby Herred tilligemed to andre.

Fire Aar før havde Thomas Kingo ganske vist udvalgt Holm til Provst i Skovby Herred efter Mag. Anders Cheldorf, hvis Ligprædiken han holdt; men da Mag. Jacob Hiort i Guldbjerg og Nørre-Sandager, der var ældre i Embede, ogsaa havde Lyst til dette Provsteembede, magede Christen Holm, som Ven af Hiort, det saaledes hos Biskoppen, at Hiort blev Provst i Herredet, til han 1704 forflyttedes til Dalum.

Holm havde i sin Embedstid en ubehagelig Affære, som sikkert medvirkede til at forkorte hans Liv. Første Advents Søndag 1702 meddelte en Standsperson af hans Tilhørere, som samme Dag havde været til Alters, ham, at han Dagen efter vilde vies til en Person, som ogsaa hørte til Menigheden. Hr. Holm undskyldte sig med, at Tiden var for knap, og der var tillige Omstændigheder, der med Rette kunde bevæge ham til for sin egen Sikkerheds Skyld at begære Vielsen udsat i det mindste en Dag, for imidlertid at kunne raadføre sig.

Men her nyttede ingen Indvending, enten skulde han svare ja eller nej. Mandag Morgen vilde Personerne møde i Kirken, og saa stod det til ham, om han vilde røgte sit Embede eller ikke; thi vedkommende vilde ikke, at det maatte rygtes, før alting var forbi. Hvor stille det end skulde ske, var der dog Mandag Morgen mundtlig Forbud hos Præsten, og det med saadanne Ord af en lovkyndig, at det skulde koste Præsten hans Kald og Kjortel, hvis han ikke forhalede Vielsen, saaledes at Forbudet kunde følges videre. Han tog derpaa sin Degn og en Student, der underviste hans Børn, ind for at høre paa dette mundtlige Forbud. Neppe var de, der havde nedlagt Forbud, kommet ud af Gaarden, før der kom Bud fra dem, der vilde vies, at de ventede paa ham i Kirken. Da han kom i Kirken og fortalte, hvad der var hændt, fik han til Svar, at vilde han ikke straks forrette sit Embede, skulde der ogsaa her tages to Mænd til at høre hans Erklæring.

De snakkede imidlertid saa længe for ham, at han troede, de vilde rejse ud af Landet, medens Sagen stod paa, og hvis den ikke faldt ud efter deres Ønske, tage Skylden paa sig, samt at den Person, Hovedposten i Forbudet angik, vilde benægte denne; og derfor viede han dem. Nu blev der et almindeligt Lande-Ry, at man ikke vilde hvile, førend Hr. Holm havde mistet sit Em-

bede. Biskop Kingo, hans oprigtige Ven, mente ogsaa, at han efter Omstændighederne havde gjort bedst i at opsætte Vielsen. Holm blev imidlertid aldrig senere paa mindste Maade mindet om denne Affære; derimod, da den ene af de omtalte Personer døde, førte vedkommende, der havde gjort Forbud, Proces med Enken, der dog ved Højesteret vandt Sagen.

Hvem de omtalte Personer har været, og hvad Forbudet og Processen gik ud paa, véd jeg ikke.

Imidlertid fik den gode Hr. Holm ved denne Lejlighed en „Rørelse“ i sin venstre Side, hvilket dog efter nogen Tids Forløb fortog sig, saa han kunde udføre sit Embede indtil 1712, da hans Sygdom paa Grund af hans Hustrus Død tog saadan Overhaand, at han blev sengeliggende og ganske maalløs. Doktoren Hr. Meinernt opgav ham helt, og Holm selv og Børnene ventede hvert Øjeblik Dødens Komme.

Da kom imidlertid daværende Foged paa Langesø, der som de fleste af Menigheden elskede ham, og meddelte hans Søn, Hr. Anders Holm, at Apoteker og Raadmand Frank i Assens vidste et Raad, der havde hjulpet adskillige, der havde været i lige saa slette Omstændigheder, og han tilbød straks at ride til Assens og hente disse Lægedoms Midler. Han var heller ikke længe om Turen, „skiønt her var 3 Mile hen og lige saa langt tilbage“. Det varede heller ikke længe, efter at Holm havde begyndt at bruge Raadet, før hans Tale bedredes, og han atter kom til at forrette sit Embede. Men da Svagheden ikke helt fortog sig, overdrog han Embedet til sin Søn, Anders Holm, der havde faaet Brev paa Kaldet; derefter flyttede han fra Præstegaarden til en Gaard i Sognet ved Navn Haugaard. Denne Gaard laa nærmere ved Annekskirken, og det var hans Tanke, at fik han nogenlunde Helbred igen, vilde han forrette Embedet i Annekset mod at nyde dettes ringere Indkomster, medens Sønnen havde Sognets og Præstegaardens.

Holm havde købt Haugaard, for at hans Kone skulde bo der efter hans Død; og for at hun intet skulde savne, havde han ladet den ombygge i nøjagtig samme Form som Vigerslev Præstegaard. Det gik imidlertid anderledes, for hans Kone døde d. 31. Juli 1711 og blev begravet Fredag d. 7. August, medens han selv først døde i 1714 og blev begravet Onsdag d. 13. Juni. Man havde lejet Ligvogn og Studenter (Skoledisciple?) til at følge ham bort, men Sognemændene vilde af Kærlighed til ham endelig bære ham fra Gaarden til Vigerslev Kirke, skønt Vejen var over $\frac{1}{4}$ Mil lang.

Han blev fulgt til Graven af følgende 5 Sønner:

- 1) *Hr. Anders Holm*, Faderens Eftermand.
- 2) *Hr. Wulf Godske Holm*, Sognepræst for Trøstrup-Korup og Ubberud Menigheder. (Ham skylder Bloch og Vedel Simonsen deres Viden om omtalte Christen Holm (se anvendte Kilder).)
- 3) *Hr. Frederik Christian Holm*, Sognepræst i Svanninge.
- 4) *Gregorius Philip Holm*, Forvalter paa Grevskabet Gyldensteen.
- 5) *Hr. Niels Arctander Holm*, Sognepræst paa Lyø.

Efter Christen Holms Død solgte Arvingerne Haugaard til Oberst Finecke, som boede der, indtil han fik Dallund, som han ifølge Sagnet skal have vundet i Kortspil. Af ham købte Oberst Brüggmann den og boede der, imens han ombyggede Elvedgaard.

Holm havde en Stedsøn, Peder Mejer, der blev Skoleholder i Skalbjerger i Vissenbjerg Sogn, siden i Sanderum og til sidst i Næsbyhoveds-Broby, hvor han døde.

Anvendte Kilder:

Blochs Manuskript til Fyens Gejstlighed: Add. 138 Fol., pag. 219 ff. Universitetsbibl.

Vedel Simonsen: Bidrag til den fyenske Kongeborg Rugaards, dens Læns og dens Lænsmands Historie — Kbhvn. 1844 — 3. Del, pag. 32 ff.

Fyenske og Smaalandske Register: 1681—89, pag. 488 Nr. 40.

Endvidere findes Holm omtalt følgende Steder:

Wibergs Præstehistorie.

Giessings Jubellærere.

Vedel Simonsen: Elvedgaards Historie:

II Hefte, pag. 22, 23, 28, 38, 40, 47, 50, 57, 72, 84, 88.

Personalhist. Tidsskrift: 1889, pag. 171, 173; 1929, pag. 245; 1931, pag. 164.

Hauch-Fausbøll: Slægtshaandbogen.

Fyenske og Smaalandske Register: 1681—89, pag. 434; 1699—07, pag. 511; 1708—16, pag. 363.

Brudevielsen 1702 i Vævlinge Kirke.

Af Hans Knudsen.

Hvad der foran er berettet om den Vielse, Sognepræsten Anders Holm skal have foretaget den 4. December 1702, lyder saare dunkelt, men af den gejstlige Justitsprotokol for Skovby Herred fremgaar det dog, at det her drejer sig om en Episode i den mangeaarige Familiestrid mellem Grev Vilhelm Frederik Wedell til Wedellsborg og hans Søn Grev Hannibal Wedell, da Amtmand i Assens og Hingsavls Amter.

Justitsprotokollen beretter, at Provsteretten holdtes 24. Januar 1703 i Børgense Kirkes Vaabenhus af Provsten Mester Anders Cheldorph med tvende tiltagne Assessorer Knud Krag, Sognepræst til Sønderse, og Knud Klarskov, Kapellan i Børgense. For Retten mødte Monsr. Gregers Hansen af Odense som Fuldmægtig for hans højgrevelige Naade Grev Vilhelm Frederik Wedell og havde ved skriftlig Stævning indkaldt den højædle og velbaarne Grev Hannibal af Wedell med trede hans Betjente „Imod Vidnesbyrds Paahør et Forbud hans højgrevelige Naade Grev Hannibal hans Fader angaaende, hans Copulation med videre dens Indhold, som for Retten blev læst og paaskrevet og i Akten indført.“

Desværre er denne Stævning kun indført i Akten, som er blevet udstedt om denne Retsforhandling, men ikke i Protokollen, og det samme gælder Indlæggene fra den anden Side.

For Grev Hannibal mødte Johan Clausen af Lillebæk, og det ser ud til, at han har protesteret mod denne Stævning og begæret Provsterettens Kendelse herom. „Imod dette Johan Clausens vidtløftige fremlagte svarede Gregers Hansen, at det ikke skal befindes, at Hr. Grev Hannibal udi den producerede Stævning i ringeste er bleven graveret, mens Monsr. Gregers Hansen aleneste derudi hensigter efter høj- og velbaarne Vilhelm Frederik Greve af Wedell hans Begæring at bevisliggøre den Tort, som Hr. Greven er sket, da han allerede var kommen til Vævlinge Kirke i Tanke at lade sig copulere, hvorledes ermeldte Hr. Grev Hannibal von Wedell hans Folk samme Tid til Præsten er ankommen. Paa hvad Maade og med hvad Ord, at Johan Clausen nu vil besmykke det paa en anden Maade og formene, at det ikke skulde være et Forbud, skal vel Vidnesbyrdene anderledes forklare, og er dette mærkeligt, at han vil hentyde Vidnesbyrdene skulle være Angivere, saa skal det ikke saaledes befindes, i Henseende da samme Forbud skete, skal bevisliggøres, at Sognepræsten Hr. Christen Andersen indtog tvende Personer for at høre de udsikkede deres Forretning. Hvem nu Johan Clausen af disse

trende vil navngive at være Angivere, faar han nu at forklare, og som Hr. Greven ej forlanger andet end Sandheds Udsigelse, hvorledes ved samme Forbud er passeret, saa formoder han Vidnesbyrdene hannem ikke bliver nægtet."

Grev Hannibals Sagfører Johan Clausen henholdt sig til sit tidligere Indlæg og Protest, og han fik Provsteretten paa sin Side, der under Paaberaabelse af Grevernes Privilegier og Bestemmelsen i Danske Lovs 1—2—12, at Grever og Friherrer alene kan indstævnes for Højesteret, nægtede Sagens Fremme og henviste de stridende Parter til deres rette Forum.

Den ældre Grev Wedell var 62 Aar gammel i 1702, saa det var ikke mærkeligt, at Sønnen ugerne saa ham indtræde i et nyt Ægteskab, men hans Forsøg paa at hindre det ved et „Forbud“ var altsaa ikke faldet heldigt ud.

At dette Drama kom til at udspilles i Vævlinge, kan forklares derved, at den gamle Greve ogsaa var Ejer af Rugaard i dette Sogn og i den Egenskab kunde kalde Christen Holm sin Sognepræst. Bruden var den trediveaarige Hedevis Magdalene v. Dankwart, Datter af Oberstløjtnant v. Dankwart og Anna v. d. Wisch, og deres indbyrdes store Kærlighed var allerede bevist ved en Datter Wilhelmine Frederikkens Fødsel den 6. Februar 1697. Den unge Grevinde blev dog allerede Enke i 1706 og maatte straks derefter føre en Proces for Højesteret mod sin uforsonlige 12 Aar ældre Stifsøn, der kun paa denne Maade kunde bringes til at udføre de Dispositioner til Fordel for hende og Datteren, som hans Fader havde truffet. Han døde dog allerede i 1708 paa Wedellsborg, mens hun uden at indgaa noget nyt Ægteskab levede lige til 1735.

Tilføjelser til „Aarbog for Historisk Samfund“

Side 46: **1930**

„Blandt de Soldater, som faldt ved Isted 25. Juli 1850, var ogsaa Dragon Rasmus Jørgensen (Dreslette).“

Under 1864:

„Hans Rasmussen (Dreslette), død paa Kronborg Lazaret.“

Ovenstaaende er mig meddelt af Hr. Lærer L. P. Pedersen, Thorøhuse Skole. De to Soldaters Navne er ikke medtaget i: „Cohen, De faldnes Minde“.

Side 35: **1931**

„Lærer P. Pedersen var Førstelærer ved Vestre Skole og Organist ved Sønderby Kirke fra 1913—1926.“

J. C. A. Carlsen-Skiødt.

Tillæg til Medlemsliste.

BAAG HERRED

Pedersen, L. P., Lærer, Thorøhuse pr. Assens.

BJÆRGE HERRED

Kerteminde By.

Heineke, Dr., Direktør, Jernstøberiet.

Jacobsen, H. C., Urmager, Langgade 28.

LUNDE HERRED

Otterup Sogn.

Thrane, Carl, Gaardejer, Hørbækgaard.

ODENSE HERRED

Odense By.

Alkærsig, C., Lærer, Gl. Rismarksvej 4.

Andersen, Lærer, Hjallesgade.

Christensen, R. O., Konstruktor, Ahlmannsvej 12.

Eigenbrod, Th., Landsretssagfører, Vester-gade 44.

Fog-Petersen, Stiftsprovst, Filosofgangen 10.

Joensen, Valdemar, Præst, Nørrevænget 39.

Larsen, Gunnar, Overretssagfører, Overg. 3.

Larsen, Hans, Husejer, Skulkenborg 16.

Larsen, Svend, cand. mag., Birkevej 23.

Moll, Haldur, Henriettevej 85.

Nielsen, Hvid, Direktør, Odense.

Petersen, Niels, Lærer, Odensevej 48, Hjalles.

Petersen, Edvard, Valgmenighedspræst, V. Stationsvej 4.

Petersen, P. C., Arkivbetjent, Landsarkivet.

Rasmussen, Sagfører, Vestergade.

Riemann, Postassistent, Fynsgade 14.

Taarup, Kr., fhv. Højskoleforstander, Skov-lide, Næsby.

Brylle Sogn.

Koch, Sognepræst, Brylle pr. Knarreborg St.

SKOVBY HERRED

Vigerslev Sogn.

Larsen, A. E., Godsfuldmægtig, Langesø.

VENDS HERRED

Asperup Sogn.

Møller, A., Overmontør, Baaring Mark pr. Asperup.

Gamborg Sogn.

Gormsen, Jørgen, Gaardejer, Gamborg pr. Kauslunde.

Nørre Aaby Sogn.

Damgaard, Lærerinde, Nr. Aaby St.

Jørgensen, V., Konstruktor, Nr. Aaby St.

Nielsen, A., Gaardejer, Gadstrup.

Sørensen, A. J., Gaardejer, Bylderup.

Kauslunde Sogn.

Andersen, Anton, Malerm., Kauslunde St.

Damgaard, Frøken, Lærerinde, Kauslunde.

Middelfart By.

Andersen, Carl, Dommerfuldmægtig.

SVENBORG AMT

Rasmussen, Johanne, Lærerinde, Friskolen, Aarslev.

KØBENHAVN OG SJÆLLAND

Larsen, Johs., Pastor, Hjortøgade 1³, København, Str.

Hansen, Pastor, Glaciet 4, Lyngby.

Pontoppidan, Axel, Kaptajn i Livgarden,

Parkvej 14, Klampenborg.

Kragbøll, Pastor, Sejro pr. Kalundborg.

UDLANDET

Hansen, Th., Generaldirektør, Port-Kunda, Estland.

Meddelelser til Medlemmerne.

Historisk Samfund afholdt sin ordinære Generalforsamling den 29. Januar 1932 i Odense, efter at der forud var gaaet det sædvanlige Repræsentantskabsmøde.

Generalforsamlingen indledes med et Foredrag af Bibliotekar Holck, Assens, der talte om Lokalhistorien og Folkebibliotekerne. Derefter valgtes Brygger Fr. Rasmussen, Indslev, til Dirigent og gav Ordet til Formanden, Proprietær Hjort, der mindede om, at Samfundet nu fejrede sin tyveaarige Bestaaen, og selv om det havde vokset sig stort, maatte man ikke mindst i disse Krisetider ihærdigt arbejde paa at hverve nye Medlemmer. Statsautoriseret Revisor L. Larsen fremlagde derpaa den af ham afgivne Revisionsbetænkning over Aarbøger og Regnskaber, hvilken gav Anledning til nogen Diskussion, men i øvrigt toges til Efterretning.

Som fungerende Kasserer fremlagde Revisor Larsen Regnskabet for 1931, som godkendtes enstemmigt.

Til Medlemmer af Bestyrelsen valgtes Revisor Larsen, Odense, Dommerfuldmægtig Dela, Bogenese, og Lærer Olsen, Salby Taastrup, i Stedet for Gaardejer Rasmussen, Revninge, og Driftsbestyrer Thage, Bogenese, hvilke ikke ønskede Genvalg, og Provst Schovsbo, der var blevet forflyttet, samt Branddirektør Behrendt, Middelfart, der modtog Genvalg.

Revisorerne, Tømrermester Johansen og Tegnælærer Pedersen, samt Suppleanterne, Faktor Fich og Journalist H. P. Rasmussen, genvalgtes.

Derpaa forhandlede om den Pris, tiltrædende Medlemmer skulde betale for de udkomne Hefter af Jacob Madsens Visitatsbog, og det vedtoges, at de kunde faa den for halv Pris, hvorefter Generalforsamlingen hævedes.

Paa et senere Bestyrelsesmøde den 17. Marts vedtoges yderligere følgende Prisreguleringer for Samfundets ældre Publikationer: Aargangene 1913—17 sælges for 4 Kr. pr. Hefte og Aargangene 1918—25 for 1 Kr. 50 Øre pr. Hefte. Registerheftet medfølger gratis ved Køb af et eller flere Hefter af de Aargange (1913—25), for hvilke det er udarbejdet, men sælges ellers for 50 Øre pr. Eksemplar.

I Henhold til en tidligere Beslutning af Bestyrelsen er i Aarets Løb Samfundets Beholdning af Aarbøger og Publikationer fra

andre historiske Samfund i Ind- og Udland blevet deponeret i Centralbiblioteket i Odense, der dog til Biblioteket i Assens skal afgive de modtagne Skrifter, af hvilke det i Forvejen besad Eksemplarer. Bibliotekerne skal saa besørge Indbindingen og mærke Bøgerne som Depositum fra Samfundet, hvorefter de vil blive til Nytte i vide Kredse, mens de hidtil ubrugte har henhæstet paa et Loft.

Den 5. Juli foretog Historisk Samfund sin sædvanlige Sommerudflugt, der i Aar gik til Nordvestfyn. Selskabet samledes ved Ejby Station, hvorfra den store Forsamling pr. Bil og Cykle drog til Balslev, hvor man gjorde Holdt ved Mindepladsen for Præsteslægten „*Balslev*“. Her bød Formanden alle Deltagerne velkommen, gjorde Rede for Turen og omtalte ganske kort, hvorledes Balslev-Mindesmærket var bleven til, hvilket jo var sket paa Foranledning af „Historisk Samfund“s Medlemmer.

Herfra kørte man videre til „*Tybrind Plantage*“, hvor der blev gjort Holdt lidt Vest for Mindesmærket over Forstraad *Schrøder*. Her talte Brygger *Fr. Rasmussen*, Indslev, der forklarede, hvorledes her saa ud i gamle Dage før Beplantningen, da alt var Flyvesandbakker, de saakaldte „*Tipper*“. Han omtalte Byen Tybrind med sine 9 Gaarde (der har aldrig været „10“, hvis Marker gik ud til Sand-„*Tipper*“, hvilke Taleren mente havde givet Byen Navn.

Derefter kørte man til Husby Kirke, som man besaa inde og ude, og Pastor *Idum* forklarede Kirkens og en Del af de gamle Mindesmærkers Historie.

Dernæst kørte man til Wedellsborg, hvor hele Selskabet blev modtaget paa den venligste Maade af Lensgreve og Lensgrevinde Wedell, der begge personligt førte de mange Gæster rundt paa den gamle Herreborg og fremviste de store Samlinger af Malerier, Vaser, Sølv og Guld samt en Mængde sjældne Antikviteter af meget stor Værdi og historisk Interesse. Lensgreveparret forklarede og beskrev de enkelte Stykkers Historie for det lyttende og interesserede Publikum.

Til sidst førte Lensgreven alle Gæsterne ud i Haven, hvor de mange Mennesker i det prægtige Vejr og i de skønneste Omgivelser alle blev trakterede af den elskværdige Vært og Værtinde. Lensgreven bød her ved et Glas alle hjertelig velkommen, Pastor *Idum* improviserede en Tale om Wedellsborgs Historie gennem Tiderne, og Proprietær *F. Hjort* bragte paa „Historisk Samfund“s Vegne Værtsfolkene en ærbødig og velment Tak for al den Elsk-

værdighed og Interesse, der var bleven udvist mod de mange Gæster, og sluttede med at motivere og udbringe et: „Længe leve Lensgreven og Lensgrevinden med Familie!“

Derefter kørte alle til Middelfart, hvor man under Direktør *Behrendts* kyndige Ledelse blev ført rundt. Man opholdt sig særlig i Kirken og paa Museet, hvor Hr. Behrendt grundig fremviste og forklarede alt paa den mest indgaaende Maade. — Da alt dette var fuldført, spiste Selskabet sin medbragte Mad paa Hotel „Melfar“ og tog dernæst over Lille Bælt for at se Bygningen af den store Bro. Om dette mægtige Arbejde blev der holdt Foredrag med Fremvisning af Tegningerne af en af de ledende Ingeniører, *Chr. Munck-Petersen*, og vi blev sejlet ud, rundt om de enkelte Bropiller for nøjere at beskue de mægtige Arbejder.

Efterhaanden blev alle trætte af Dagens mange Strabadser og Oplevelser, og Selskabet tog atter over til Middelfart, drak Kaffe og rejste hjem, enhver til sit Sted.

Som Medlemmerne vil se, medfølger i Aar det 4. og sidste Hefte af „*Jacob Madsens Visitatsbog*“, som hermed er afsluttet og nu fremtræder paa en saadan Maade, at alle kan læse og forstaa den gode og hidtil sjældne Bog.

Det er maaske de færreste, der betænker, at de hermed paa en meget let Maade er kommen i Besiddelse af en Bog, som i de senere Aar har været en Sjældenhed, der kostede mange Penge, om man i det hele taget kunde købe den for Penge; der er dem, som har søgt Bogen i 10 Aar, men forgæves — og den, man da fik, var saa delvis paa Latin og andre fremmede Sprog, som var ukendte for den almene Læser.

Desværre mærker „Historisk Samfund“ ogsaa de „daarlige Tider“, der selvfølgelig især gaar ud over de mange af vore Medlemmer, der er Landmænd, og det viser sig uheldigvis paa den Maade, at forholdsvis mange af disse i det sidste Aarstid har set sig nødsaget til at melde sig ud af vort Selskab. Dette har vi ikke før kendt til, idet vi ellers tidligere regnede med at have vore Medlemmer paa Livstid. Bestyrelsen ser sig derfor nødsaget til at henstille til Medlemmerne at blive i Foreningen, saa længe det er dem muligt, idet vi haaber og forventer, at vi ogsaa i den kommende Tid kan give fuld Valuta for Bidraget, da Samfundets pekuniære Stilling trods Modgangen er saa gunstig, at det i den Henseende ikke staar tilbage for noget andet historisk Samfund i vort Land.

Skriftudvalget.

REGNSKAB FOR 1931

Beholdning fra sidste Aar.....	Kr.	889,08
Modtaget Statstilskud for 1931.....	—	280,00
Tilskud fra Fyens Stifts patriotiske Selskab.....	—	25,00
Indvundne Renter.....	—	258,58
Salg af gamle Aarbøger.....	—	371,50

Kontingent:

2 Medlemmer à	Kr. 10,55	Kr. 21,10
1 — — —	10,00	10,00
4 — — —	5,55	22,20
28 — — —	2,05	57,40
1 — — —	6,55	6,55
492 — — —	3,55	1,746,60
521 — — —	3,00	1,563,00
1 — — —	3,25	3,25
		Kr. 3,430,10
		Kr. 5,254,26

Trykning af Aarbog og Visitatsbog.....	Kr. 2,771,60
Porto, Fragt og Udsendelse af Aarbøger.....	— 565,09
Dansk historisk Fællesforening.....	— 62,14
Forfatterhonorar.....	— 688,00
Annoncer og Afskrivning.....	— 99,39
Flytning, Kørsel, Revision m. m.....	— 821,00
	Kr. 5,007,22
Kassebeholdning.....	Kr. 188,98
Bankbeholdning.....	— 54,51
Post Giro.....	— 3,55
	Kr. 247,04
	Kr. 5,254,26

Desuden ejer Foreningen 5,000 Kr. Kreditforeningsobligationer til Værdi.....	Kr. 3,850,00
og en Del Aarbøger, hvorover Regnskab følger.....	— 20,267,00
	Kr. 24,117,00

Odense, den 28. Januar 1932.

L. Larsen.

Ovenstaaende Regnskab er fundet i Overensstemmelse med Bøgerne. Alle Bilag var til Stede.

5,000 Kr. Kreditforeningsobligationer og Bankbøger er os forevist. Kassebeholdningen var til Stede.

Hos Kassereren, statsaut. Revisor L. Larsen, fandtes iflg. Opgørelse 4,331 Stk. Aarbøger og 5,312 Stk. Visitatsbøger.

Odense, den 28. Januar 1932.

H. Johansen.

L. Pedersen.

Samfundets Publikationer.

Priserne er nu reguleret paa følgende Maade:

Historisk Samfunds Aarbøger,

Aargangene 1913—17, pr. Hæfte	4 Kr.	„ Ø.
Aargangene 1918—25, pr. Hæfte	1 —	50 —
De senere Aargange, pr. Hæfte	4 —	50 —

Registerhæftet „ — 50 —

men medfølger gratis ved Køb af et eller flere
Hæfter af de Aargange (1913—25), for hvilke
det er udarbejdet.

Jacob Madsens Visitatsbog, pr. Hæfte 1 — 50 —
hvilken Pris kun gælder for Medlemmer, der
er indtraadt i Samfundet efter første Hæftes
Udsendelse, ellers pr. Hæfte..... 3 — „ —

Meddelelse til Medlemmerne.

Fredag den 24. Februar 1933 holder *Historisk Samfund* paa det nye Missionshotel i Odense:

Bestyrelsesmøde Kl. 12,
Repræsentantmøde Kl. 1,
Generalforsamling Kl. 2

med følgende *Dagsorden*:

1. Foredrag.
2. Meddelelser af Formanden.
3. Regnskabet fremlægges til Godkendelse.
4. Valg af Bestyrelsesmedlemmer. (Efter Tur afgaar Lensbaron Berner Schilden Holsten, Landsarkivar Knudsen, Apoteker de Neergaard og Bibliotekar Holck).
5. Valg af 2 Revisorer og 2 Suppleanter (Tegnelærer Pedersen, Tømmermester Johansen, Faktor Fich og Journalist Rasmussen afgaar).
6. Forhandling om Samfundets Virksomhed.

P. S. V.

F. Hjort.